

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

1416-1461 YILLARI ARASINDA TRABZON RUM DEVLETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şenay BAŞKAN

**Tarih Ana Bilim Dalı
Tarih Bilim Dalı**

Haziran, 2020

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

1416-1461 YILLARI ARASINDA TRABZON RUM DEVLETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Şenay BAŞKAN
(Y1712.370012)**

**Tarih Ana Bilim Dalı
Tarih Bilim Dalı**

Tez Danışmanı: Dr.Öğretim.Üyesi Mehmet BİLGİN

Haziran, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “1416-1461 Yılları Arasında Trabzon Rum Devleti ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve etik geleneklere aykırı düşecek bir davranışımın olmadığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Şenay BAŞKAN

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı, 1416 -1461 dönemi Trabzon Rum Krallığı'nı incelemektir. Bu döneme kadar olan sürecin özetlendiği ve 1416-1461 yılları arasının, Trabzon Kralların'a göre incelendiği çalışmamda bana destek olan danışmanım, Dr.Mehmet Bilgin'e sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum.

Mayıs, 2020

Şenay BAŞKAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.1 Trabzon Kelimesinin Anlam Ve Kökeni.....	1
1.2 Rum Adlandırmasının İçeriği.....	2
1.3 Kuman / Kıpçakların Kimliği.....	6
1.4 Trabzon'da Komnenos Dönemi (1204-1461)	7
1.5 Trabzon Rum Krallığı Hakkında Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	11
2. 13. Ve 14. YÜZYILDA TRABZON RUM KRALLIĞI VE ÇEVRESİNDEKİ TÜRK DEVLETLERİ İLE OLAN İLİŞKİLERİ	17
2.1 13. Ve 14. Yüzyılda Trabzon Rum Krallığı	17
2.1.1 Trabzon Rum Krallığı'nın kuruluşundan önce Trabzon ve çevresi.	20
2.1.2 Trabzon Rum Krallığı'nın kuruluşu.....	25
2.1.3 Trabzon Rum Krallığında Kuman / Kıpçak Türklerinin rolü.	27
2.1.4 Trabzon Rum Krallığı'nın yükselme devri	28
2.1.5 Trabzon Rum Krallığı'nda iç savaşlar dönemi	32
2.1.6 Trabzon Rum Krallığı'nda gerileme dönemi	34
2.2 13. Ve 14. Yüzyılda Trabzon Rum Devleti Ve Çevresindeki Türk Beylikleri	37
2.3 Sivas Beyleri ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri.....	40
2.4 Şebinkarahisar Beyleri ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri.....	41
2.5 Erzincan Beyleri ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri	43
2.6 Canik-Tacettinoğulları Beyliği ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri...	44
2.7 Hacı Emiroğulları Beyliği ve Trabzon Rum Krallığı Arasındaki İlişkiler	45
2.8 Akkoyunlular ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri.....	48
2.9 Bayramlı Beyliği ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri	50
2.10 Türkmenlerin Trabzon Rum Krallığı Olan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme	51
2.10.1.1 Panaretos'un tarihinde yer alan; Türkmen beylerinin Trabzon Rum Krallığı üzerine yaptıkları seferler	51
2.10.1.2 Panaretos'un tarihinde yer alan; Trabzon Rum Krallığı'nın Türkmenler üzerine düzenlediği seferler	53
2.10.1.3 Panaretos'un tarihinde yer alan; Trabzon Rum Krallığı'nın çevresindeki Türkmen beylikleri ile kurduğu evlilik ilişkileri	54
2.11 13. Ve 14. Yüzyılda Trabzon Rum Devleti Ve Etrafındaki İmparatorluklarla Olan İlişkileri.....	55
2.11.1 Moğolların Trabzon Rum Krallığı ile olan ilişkileri	55

2.11.2 İlhanlıların Trabzon Rum Krallığı ile olan ilişkileri	56
2.11.3 Selçukluların Trabzon Rum Krallığı ile olan ilişkisi	57
3. 15. YÜZYILDA TRABZON RUM KRALLIĞI.....	65
3.1 15. Yüzyıl Başında Trabzon Rum Devleti	65
3.2 III. Manuel Dönemi Trabzon Rum Devleti (1390 – 1417).....	67
3.2.1 III. Manuel’in tahta çıkışı.....	67
3.2.2 III. Manuel döneminde (1349-1390) Trabzon Rum Krallığının iç durumu	69
3.2.3 III. Manuel döneminde Trabzon Rum Krallığı’nın çevresindeki Türkmen Beylikleri ile olan ilişkileri.	72
3.2.4 III. Manuel döneminde Trabzon Rum Krallığı’nın Timur ile olan ilişkileri.	74
3.2.5 III. Manuel döneminde Trabzon Rum Krallığı’nın Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkileri.	76
3.3 IV. Aleksios Dönemi (1417-1429) Trabzon Rum Devleti.	78
3.3.1 IV. Aleksios’un tahta çıkışı.....	78
3.3.2 IV. Aleksios döneminde Trabzon Rum Krallığı’nın iç durumu.	80
3.3.3 IV. Aleksios döneminde Trabzon Rum Krallığı’nın çevresindeki Türkmen Beylikleri ile olan ilişkileri.	81
3.4 Trabzon Rum Krallığı’nda IV. Ioannes dönemi (1429-1460).....	81
3.4.1 IV. Ioannes’in tahta çıkışı	82
3.4.2 IV. Ioannes döneminde (1429-1459) Trabzon Rum Krallığı’nın iç durumu	82
3.4.3 IV. Ioannes döneminde Şeyh Cüneyd’in Trabzon üzerine akını.	83
3.4.4 IV. Ioannes döneminde Trabzon Rum Krallığı’nın Katolik dünyası ile olan ilişkileri.	86
3.4.5 IV. Ioannes döneminde Trabzon Rum Krallığı’nın Akkoyunlu İmparatorluğu ile olan ilişkileri.....	87
3.4.6 IV. Ioannes döneminde Trabzon Rum Krallığı’nın Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkileri	89
3.5 David Dönemi (1460-1461) Ve Trabzon Rum Krallığı’nın Yıkılışı.....	91
3.5.1 David’in tahta geçişi ve Trabzon Rum Krallığı’nın durumu	91
3.5.2 David döneminde Papalık ile olan ilişkiler.	94
3.5.3 Fatih Sultan Mehmed’in Trabzon Seferi ve Trabzon Rum Krallığı’nın yıkılışı.....	96
4. SONUÇ.....	101
KAYNAKLAR	104
ÖZGEÇMİŞ.....	108

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan, Hazırlayanlar
M.Ö.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınları

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Malazgirt Savaşı Sonrası Anadolu’da Kurulan Beylikler	24
Şekil 2.2: Trabzon Şehri Bölgesinde Yerleşen Halklar ve Hüküm Süren Devletlerin Kronolojik Sırası	25
Şekil 2.3: Trabzon Rum Krallığı’nın Konumu.	27
Şekil 2.4: Trabzon’daki Rum Devleti Surları	29
Şekil 2.5: Trabzon Rum Krallığı’nın Yükselme Devrindeki Durumu	30
Şekil 2.6: Trabzon Kalesi Planı.	32
Şekil 2.7: Gerileme Döneminde Trabzon Rum Krallığı.	36
Şekil 2.8: 14. Yüzyılda Doğu Karadeniz Bölgesindeki Türkmen Beylikleri.	39
Şekil 3.1: Trabzon Rum Krallığı’nın 15. Yüzyıl Başındaki Durumu.....	66
Şekil 3.2: III. Manuel Dönemine Ait Bir Sikke.....	68
Şekil 3.3: Hacı Emiroğulları Beyliği’nin 15. Yüzyıl Başındaki Durumu.....	74
Şekil 3.4: Timur Hanlığı’nın 15. Yüzyıl Başındaki Durumu.	75
Şekil 3.5: Osmanlı Devleti’nin 15. Yüzyıl Başındaki Durumu.	77

1416-1461 YILLARI ARASINDA TRABZON RUM DEVLETİ

ÖZET

IV. Haçlı seferleri sonrasında Latinler, İstanbul'u ele geçirmişti. Doğu Karadeniz'deki Komnenos Krallığının, varlığı bu olayın hemen ardından gerçekleşmeye başlamıştır. Kısa sürede güçlenen Trabzon Rum Krallığı, Samsun ve Sinop şehir merkezleri dışında Trabzon'dan, Karadeniz Ereğli'ye kadar olan sahil kesimini ellerine geçirmişti. 13. ve 14. yüzyılda, Trabzon Rum Krallığı çevresinde yer alan beylikler ve Türkmen toplulukları sık sık Trabzon üzerine akınlar düzenlemekteydi. Trabzon Rum Krallığı varlığını, 1461 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedildiği döneme kadar, korumayı başarabilmiştir. 13. ve 14. yüzyılda Trabzon Rum Krallığı'nın, Akkoyunlular ve diğer Anadolu beylikleriyle ilişki kurduğu görülmektedir. Trabzon Rum Krallığı'nın, ayakta kalabilmesinin arkasındaki en önemli neden olarak çevresinde yerleşmiş her potansiyel düşmanı ile akrabalık ilişki kurmaya çalışmış olması gösterilebilir. Bu çalışmada kuruluşundan, Osmanlı Devleti tarafından fethedilişine kadar olan süreçteki Trabzon Rum Krallığı tarihi çevresindeki diğer devletlerle olan ilişkileri ve iç çekişmeleri temel alınarak incelenmiş, 15.yy dönemi 1461 öncesi ve sonrası dönemlere kadar olan gelişmeler ve ilişkiler ise imparatorlara göre incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Trabzon, Trabzon Rum Krallığı, Komnenos, Osmanlı Devleti, Bizans İmparatorluğu.*

BETWEEN THE YEARS OF 1416-1461 TRABZON GREEK STATE

ABSTRACT

After the 4th Crusade, the Latinos conquered Istanbul. The presence of Komnenos in the Eastern Black Sea began to take place immediately after this event. In a short period of time, Kingdom of Trebizond had conquered from Trabzon to the Ereğli except for the city centers of Samsun and Sinop. In the 13th and 14th centuries, Turkmen communities in the vicinity of Kingdom of Trebizond frequently organized raids on Trabzon. The Kingdom of Trebizond was able to protect most of its territory until its conquest by the Ottoman Empire in 1461. In the 13th and 14th centuries, it was seen that the Kingdom of Trebizond established relations with Akkoyunlu State and other Anatolian communities. The most important reason behind the survival of the Kingdom of Trebizond is that it has tried to establish a kinship relationship with every enemy. In this study, the history of Kingdom of Trebizond from the period of Manuel III to the conquest by the Ottoman Empire was examined. The relations and internal conflicts of Kingdom of Trebizond with other states until 1416 were examined in general and the developments and relations after 1416 were examined according to the emperors.

Keywords: *Trebizond, Empire of Trebizond, Komnenos, Ottoman Empire, Byzantine Empire.*

1. GİRİŞ

Trabzon Rum Krallığı'nın tarihini incelemeden önce, “Trabzon” kelimesinin anlam ve kökeni, Rum adlandırmasının içeriği, Kuman / Kıpçakların kimliği, Trabzon Rum Krallığı'nı kuran ve yöneten “Komnenoslar” hanedanının kökenleri ve Komnenosların Trabzon'daki tarihi konusunda yapılan önceki çalışmaların incelenmesi, konunun daha iyi anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

1.1 Trabzon Kelimesinin Anlam Ve Kökeni

Yazılı kaynaklarda “Trabzon” ismine ilk olarak Ksenophon'un “Anabasis” adlı eserinde rastlanmaktadır. Ksenophon, Trabzon'a ulaştıktan sonra şehrin durumu ve çevresi hakkında bilgiler verirken Trabzon'un Sinop'a bağlı bir koloni şehri olduğunu yazar.¹ Ancak bu durum Trabzon'da daha eski zamanlarda yerleşim yapılmadığı anlamına gelmemelidir. Trabzon'da ilk yerleşim yapan topluluk Gaşkalar olarak bilinmektedir.² Akınları ile Hitit Devleti'nin yıkılmasına sebep olan Gaşkalar, M.Ö. 16. yüzyıldan M.Ö. 8. yüzyıla kadar bu bölgede hüküm sürmüşlerdir. Ancak Gaşkalar öncesi dönemde Trabzon'da yerleşim yapan topluluklar bulunmakla birlikte, bu topluluklar hakkında bilgiler bulunmamaktadır.

Tarihi çağlarda şehre Latince “masa” anlamına gelen “Trapez” kelimesinden “Trapezus” ve “Trapeza” gibi isimler verilmiştir. Latince “Trapeza'nın” masa anlamına geldiğini ve bu kelimenin Trabzon isminin ortaya çıkmasında etkili olduğunu yazan yerli tarihçiler vardır.³ Şehre, “Trapez” kelimesi ve bu

¹ Ksenophon, **Anabasis Onbinlerin Dönüşü**, Çev. Sinem Ceviz, Parola Yayınları, İstanbul, 2014. Bkz. s. 187. Ayr. Bkz. **Arrianus'un Karadeniz Seyahati**, Çev. Murat Arslan, İstanbul, Odin Yayıncılık, 2005, s. 3.

² İbrahim Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti Trabzon'daki Rum devleti**, Serander yay, Trabzon, 2009, s. 1.

³ Kemal Peker, “Tarihi Trabzon (Yunan – Roma – Bizans – Komnen ve Türk Devirleri)”, **İktisadi Yürüyüş**, yıl 20, sayı 379, 1959, s. 15.

kelimeden türetilen isimlerin verilmesinin en önemli nedeni olarak Trabzon kalesinin masa gibi dört köşeli biçimi düşünülmektedir.⁴ Yaygın kabul gören bu görüşe göre, Trabzon kalesi “masa” biçiminde olduğu için Trabzon şehrine de “Trapeza” ismi verilmiştir. Şehre ait eski madeni paralarda masa şekli ve TPA harflerinin bulunması da bu düşüncüyü desteklemektedir.⁵ Bunun yanında, Trabzon isminin kökeni konusunda “Tuğraboza” ve “Tarab-efsun”,⁶ Tarabzende⁷ gibi öneriler de bulunmaktadır.⁸

Müslüman gezginlerden Belazuri’nin, Trabzon’a “Tarabuzun”, Mesudi’nin “Trabzunde”, Mukaddesi’nin “Atrabezund” ve İdrisi’nin de “Trabezunde” dediği bilinmektedir. Batı eserlerinde ise şehrin adı “Trabezonda”, “Trebezonda” ve “Tarabison” olarak geçmektedir.⁹

Yılmaz Çelik ise, Trabzon şehrinin isimlendirilmesinin Trabzon’da yaşayan halktan ortaya çıkmış olabileceğini savunmuştur. Buna göre Trabzon kelimesi, Trabzon’da yaşayan ve “Trab” adı verilen halktan türemiştir. Sonuna eklenmiş olan “-zon” eki ise, “Trabların Şehri” anlamına gelen “Trab-zon” kelimesini ortaya çıkarmıştır.¹⁰ Bunlar da Trabzon kelimesinin farklı alfabelerle yazılışı ve yazıldığı dillerin kurallarına göre okunuşundan ileri gelmektedir.

1.2 Rum Adlandırmasının İçeriği

Roma İmparatorluğu ya da Latince şekliyle “İmperium Romanum”¹¹ dünyanın en büyük imparatorluklardan birisidir. Bazı dillerde Roman, Rom olarak

⁴ İlyas Karagöz, **Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı**, Derya Kitapevi, Trabzon, 1998, s. 48.

⁵ Melek Öksüz, “1746 – 1789 Tarihleri Arasında Trabzon’da Sosyal ve Ekonomik Hayat”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2004, s. 15.

⁶ Evliya Çelebi, Trabzon’dan Tarab-efzûn olarak bahseder. Bkz, Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini**, 2. Bs, Haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Dr. Yücel Dağlı, YKB Yayınları, İstanbul, 2006, s. 4.

⁷ Mahmut Ak, “Aşık Mehmed’e Göre Memleketi Trabzon Ve Havalisi”, **Bir Tutkudur Trabzon**, Haz. İ. Gündag Kayaoğlu, Öner Ciravoğlu, Cüneyt Akalın, YKB yayınları, İstanbul, 1997, s. 181-206.

⁸ Karagöz, **a.g.e.**, s. 48.

⁹ Mahmut Ak, “İslam Coğrafyacılarına Göre Trabzon”, **Cumhuriyetin 75. Osmanlı Devletinin 700. Yılında Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2000, ss. 23-34, bkz, s. 27.

¹⁰ İbrahim Yılmazçelik, “XVIII. Yüzyılda Trabzon’un Sosyal Durumu”, **Cumhuriyetin 75. Osmanlı Devletinin 700. Yılında Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1999, ss. 253-266, bkz, s. 253.

¹¹ Gökçe H. Türkoğlu, “Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt 11, sayı 2, 2009, ss. 251- 289.

telaffuz edilen Roma kelimesi,¹² Araplar tarafından, Rum olarak telaffuz edilmekteydi. Kur'an da Roma-İran savaşlarına işaret eden ve Rum suresi olarak adlandırılan bir surenin¹³ bulunması bu ifadenin tüm İslam aleminde benimsenmesine neden olmuştur. Araplar, vasıtası ile Roma ile temas kurmuş Müslüman Tükler de bu adlandırmayı benimsemiş ve Roma ülkesini Rum eli/ili halkını da Rum olarak adlandırmaya devam etmiştir.

Roma kelimesi, Müslüman Arapların devamı durumunda olan devletlerde ve özellikle XI. Asırda Anadolu'ya yerleşmeye başlayan ve batıya doğru bölgede genişleme imkanı bulan Selçuklular, Selçukluların devamı olan Türk Beylikleri ve Osmanlı imparatorluğunda da, önceki asırlara Doğu Roma'nın toprağı olan yerler kapsamında Anadolu'nun da Rumeli olarak adlandırıldığını görüyoruz.

Doğu Roma'nın başkenti Kostantinopolis / İstanbul'u fethederek, Roma imparatorluğunu sona erdiren ve hükümdarlık unvanları arasına Rum Kayzeri unvanını da ekleyen Fatih Sultan Mehmet dönemi ve sonrasında da Anadolu'da Rumeli adlandırması kısmen vardı. Roma / Rum ismi Osmanlı yönetimi altındaki Anadolu'nun bazı vilayetlerinde "Vilayet-i Rum" şeklinde kullanılmış ise de, "Rumeli" adlandırması, daha çok Doğu Trakya ve Balkanlar için, günümüze kadar kullanılmaya devam etmiştir.

Sadece Roma'dan alınan topraklar değil, Roma toprağı üzerindeki insanlar etnik olarak Arnavut, Sırp, Bulgar ya da Arap olsalar bile, eğer Fener Patrikhanesine bağlı ve Hristiyanlığın Ortodoks mezhebi mensupları iseler ve İmparatorluğun neresinde olursa olsunlar 19.yy kadar Rum olarak adlandırılıyordu. Bu din eksenli bir adlandırma idi. Fatih Sultan Mehmet döneminden bu yana, tüm Ortodoks Hristiyanlar bazı yükümlülüklerini Patrikhane eli ile yerine getiren "Rum Milleti" içinde değerlendiriliyordu.

Bu durum, 19 ve 20.yy da Osmanlı bünyesindeki değişik etnik kökene mensup Ortodoks Hristiyanlar arasında huzursuzluklara sebebiyet veriyordu. Şikayetler İstanbul'a ulaşsa bile geleneksel hukuk sistemi nedeniyle, bu şikayetler giderilemiyordu. Bizans döneminden bu yana İncil'in dili diyerek papazların

¹² Cemal Mersinli, "Roma Rum Kelimeleri", **Belleten**, cilt 5, sayı 17-18, Nisan-1941, ss. 160-161.

¹³ Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, "**Kur'an-ı Kerim ve Meali**", Aktif Dağıtım, İstanbul, 2013, bkz. 21. cüz, s. 403-409.

kendilerine dayattığı Yunancayı, Bizans'ın zayıflamasından ve kilisenin etkinliğini yitirmesinden dolayı benimsemekten kaçınan Ortadoğu ve Balkanlardaki etnik gruplar, Fransız ihtilali sonrası gelişen, Milliyetçilik akımının etkisi ile bu durumu daha şiddetli olarak reddediyorlar ve kendi milli kiliselerini kurmak istiyorlardı.

Osmanlı imparatorluğu bünyesindeki büyük etnik gruplar, kiliselerinde kendi dilleri ile ibadet etmeyi tercih ettikleri için, 19.yy boyunca kiliselerini İstanbul-Fener'deki Patrikhaneden ayırarak kendi bağımsız ve milli kiliselerini kurmuşlardı. Bu durum imparatorluğun, Hristiyan toplulukları arasında büyük kavgalara da neden olmuştu.

Fransız ihtilaliyle ortaya çıkan fikirlerin etkisi, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteği ile bağımsızlığını ilan eden Yunanistan; Arnavut, Sırp ve Bulgarlardan çok önce Fener Patrikhanesinden bağımsız kendi milli Yunanistan kilisesini kurarak Fener Patrikhanesinden ayrılmıştı.

Roma Devleti kurulduğunda resmi dili, Roma şehrinin dili olan Latince idi. Roma imparatorluğunun sınırları genişleyip Anadolu'yu, Filistin ve Mısır'ı da kapsayınca imparatorluğun ağırlığı, zenginliğinin kaynağı olan Doğu'ya kaymıştı. Roma imparatoru Büyük Konstantin (272- 337), 330 yılında bu gün İstanbul'un bulunduğu yerde Konstantin şehrini inşa ederek buraya yerleşti. Daha sonra da imparatorluk doğu batı diye ikiye ayrılarak bu günkü İstanbul şehri Doğu Roma'nın başkenti oldu. İstanbullular kendilerinin Roman değil, Romaioi olduklarını söylerler ve bununla iftihar ederlerdi.¹⁴ Bunun da içeriği, dinleri olan Hristiyanlığın, İncili ve ibadeti Yunanca, mezhepleri Ortodoks ve Fener Patrikhanesine bağlı olanları kapsamaktadır.

Daha sonra Roma İmparatorluğu, Hristiyanlığı resmi din olarak benimsedi ve kendi gelenekleri ve inançları doğrultusunda yaşayan yerel halkları, kilise vasıtasıyla Hristiyanlık potasında eriterek Rumlaştırmaya yani Romalılaştırmaya başladı.

İmparatorluk ikiye ayrılınca Latince sadece batıda, hem dinin hem de devletin dili olarak devam ederken, doğuda Yunanca hem kilise hem de devletin dini

¹⁴ Mersinli, **a.g.m.** s. 160.

oldu. Roma Devleti, topraklarında da yaşayan halkları Hristiyanlaştırarak, Romalılaştırmak için çok çaba göstermiştir.

Doğuda, İran topraklarında Partlar ve daha sonra onların yerine geçen Sasaniler ile Roma arasında, asırlar boyunca sürekli savaşlar yapıldı. Bu savaşlarda özellikle İran menşeli Zerdüş dini, Doğu Anadolu ve Kafkasya'daki halklar üzerinde etkili oluyor ve onların sık sık Roma yönetimine karşı ayaklanmasını da teşvik ediyordu. Burada da çok kanlı iç savaşlar gerçekleşti. Romalılar Anadolu ve Kafkasya'daki halklara Hristiyanlığı benimseterek ve buradaki hakimiyetini sürdürmek, kendine tabi halkları dinin birleştirici gücü ile bir arada tutmak istedi. Aynı durum ilerleyen asırlarda, doğuda yükselen güç durumuna gelen Müslüman Araplarla olan savaşlarda da geçeriye.

Ne son Doğu Roma İmparatoru ne de imparatorluğu sonlandıran Fatih Sultan Mehmet, Bizans ya da Bizans İmparatorluğu ismini hiç duymamıştı. Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Bizans olarak adlandırılması tarihçiler tarafından yaratılmış bir uygulamadır. Bizans adı ilk defa, 1557 de Alman Tarihçi Hieronymus tarafından kullanılmış olsa da bu adlandırma, 1648 de ve 1680'de Fransız bilim adamları tarafından kullanıldıktan sonra, Montesquie gibi Fransız aydınları arasında popülerlik kazandı ve yaygınlaştı.¹⁵

18.yy da dünya yeni bir döneme girmişti. Fransız ihtilalinde dillendirilen görüşler, bu değişime oldukça katkıda bulundu. 1821 de kurulan Yunanistan, resmi dil olarak halkın konuşup bilmediği “Katarevusa (Saf dil)” denilen ve antik Attiklere ait bir diyalektin kullanılmasını kabul etmişti. Okullarda öğretilen ve resmi evraklarda kullanılarak canlandırılıp yaygınlaştırmaya çalışılan bu dil, saf ve da orijinal Yunanca olarak sunuldu. Fakat halk bu dili benimsemedi. Resmi evrakların yazdığı dille, halkın kullandığı dil ayrıştı. Bu ayrışma ve tezat 1976'dan bu yana giderilerek halkın konuştuğu “Demotiki” denilen bir diyalekt, resmi dil olarak kullanmaya ve bu dil çağdaş Yunanca olarak anılmaya başlandı.¹⁶

¹⁵ Abdullah Kaya, “Doğudaki Roma'nın Bizanslaştığı Devir: I. Justinianos Dönemi”, **C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 37, sayı 2, Aralık-2013, ss. 17-40. Bkz, s. 18.

¹⁶ İbrahim Kelağahmet, “Skarlatos Vizantios'un Yunan Sözlükbilimindeki Yeri ve 1835 tarihli Sözlüğünde Tespit Edilen Türkçe Alıntılar”, **Türkiyat Mecmuası**, cilt 27, sayı 2, 2017, ss. 135-169, bkz, s. 141.

Bütün bu açıklamalarımızdan anlaşılacağı gibi, Roma ya da Rum bu gün bazı çevrelerin kasıtlı olarak yaymaya çalıştığı gibi ne eski ne de bu günkü Yunan ya da Grek'in karşılığıdır. Bunu tarihsel kültürel olarak iddia etmek, birçok gerçeği yok saymakla mümkündür. Kuruluşunda Roma Eski Yunandan farklı olduğu gibi, Doğu Roma ya da bu günkü söyleyişe Bizans, bu günkü Yunanla örtüşmez. Müşterekleri olsa da, Modern Yunanistan geçersiz bir “Bizans varisi olma” iddiası ile buna kimseyi ikna edemez.

1.3 Kuman / Kıpçakların Kimliği

Kuman / Kıpçaklar, Oğuzlar gibi Türk tarihinde önemli rol oynayan Türk kavimlerinden biridir. Onlar da Oğuzlar gibi çeşitli boyların birliğinde oluşmuştur. Orta Asya'dan batıya doğru Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyindeki araziden yayılmış ve buradan bir kol Balkanlar'a inerken bir kol da Macaristan üzerinden Orta Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Bizim konumuzla ilgili kısmı ise Kafkasya üzerinden inerek Güney Kafkasya'ya, bu günkü Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Anadolu topraklarına yerleşmiştir.

Kuman / Kıpçaklar, yayıldıkları topraklardaki toplumlarla entegre olurken onların devlet organizasyonlarına önemli roller oynamıştır. Bunların bir çoğunu soyadı olarak taşıdıkları Kuman boy adlarından dolayı çok net olarak teşhis edebilmekteyiz. Bu geniş coğrafyada mevcut diğer halklar, Kuman / Kıpçakları kendi dillerine göre adlandırmaktaydı.

Arap seyyah ve coğrafyacılar “Kıpçak”, “Kıfşak”, “Khıfşakh”; Ruslar “Polovets”, Bizanslılar “Komani”, “Kommani”, “Kumanos”, “Kumanoi”, “Cumanus” Ermeniler “Khartes”, “Khardeş”; Almanlar “Pallidi”, “Falones”, “Valani”, Valwen”, “Falben”; Çin kaynaklarında ise bu boy; “Kibcha”, “Kin ch'a” ismiyle anılmaktadır. Bu isimler, Kuman–Kıpçakların saç renklerine dayanarak parlak, sarı renkli saman parçasına benzetilerek verilmiş bir addır ve Kumanların fiziki, özelliklerine göre onları tanımlayan diğer halkların dillerine göre benzer anlam taşımaktadır.¹⁷

¹⁷ Arpad Berta, “Kumanların Kökeni Macaristan'daki Kumanların Erken Tarihi”, Çev. Emine Yılmaz, **Bir Türk Dünyası İncelemeleri**, S. 9-10, İstanbul, 1998, ss.133-142. Ayr. Bkz. Asım Korkmaz, 11. Ve 14. Yüzyıllar Arasında Doğu Avrupa'da Bir Türk Kavmi: Kuman-Kıpçaklar, T.C. Trakya

Kuman / Kıpçaklar, 12.yy da Ağmaşenebeli (Kurucu, imar edici) lakaplı Gürcistan'a Gürcü Kralı IV. David'in (1089-1125) Kuman / Kıpçak Kralı Atrak'ın kızı ile evlenmesi sonrasında Gürcü Devleti toprakları ile tüm Kuzey Doğu Anadolu topraklarına yerleşmeye başlayarak Gürcü Krallığına büyük bir güç takviyesi yapmışlardı. Bu coğrafyada Hristiyanlaşan Kuman / Kıpçaklar bölgede asimile olmuşlardı. Kaynaklar Gürcistan Prensesi Tamara döneminde, 1185 yılından itibaren Kuman / Kıpçak Başbuğu Sevinç idaresinde 40.000 aileden oluşan ikinci bir Kuman / Kıpçak grubunun bölgeye göçünden bahseder. Trabzon Bölgesinde devlet kurmak için Gürcistan'dan destek alan Aleksius ve David'in orduları Kuman / Kıpçaklardan oluşmaktaydı.

1.4 Trabzon'da Komnenos Dönemi (1204-1461)

Komnenosların başkenti Trabzon X. yüzyıldan itibaren, Karadeniz Bölgesinin en önemli ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Erzurum'a kadar ulaşan İpekyolu'nun Karadeniz'e ulaşımı Trabzon üzerinden sağlanmaktaydı. Bununla birlikte, Suriye'nin kuzeyinden ve Kafkasların güneyinden şimdiki Artvin'de bulunan Ardanoç'a ulaşan tüccarlar da buradan Trabzon'a ulaşmaktaydı. X ve XII. yüzyıllar arasında şehirden bahseden Arap coğrafyacıları Trabzon'un Erzurum'dan kuzeye devam eden güzergahta Karadeniz'in en önemli sahil yerleşimi olduğu görüşünde birleşmiştir. Trabzon'un, başka toplulukların gözünde değerli olmasının en önemli sebebi ise İpekyolu ticaretinde sahip olduğu konumdur.¹⁸

Komnenoslar XIII. Yüzyıldan itibaren, Doğu Karadeniz bölgesinde hakimiyet kurmuştur. Bu aile Kastamonu kökenli olup, askeri asalet sınıfına mensuptur. Bizans İmparatorluğu tarihi incelendiğinde, Komnenosların ismi; Heraclios, Amorion, Isaurian, Basilian ve Paleologos gibi devlet yönetiminde söz sahibi olmuş önemli hanedanlarla birlikte anılmaktadır. Komnenoslar, I. Aleksios'la birlikte 1081'den 1185'e kadar devam eden uzun bir süreçte kesintisiz biçimde Bizans tahtında kalmışlardır. İktidara geldikleri XI. yüzyılın ilk çeyreğinde merkezi otoritenin zayıflayıp eyalet yöneticilerinin ve geniş toprak sahiplerinin

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2014, bkz. s.

3

¹⁸ Tellioğlu, a.g.e., s. 8.

güçlendiği, vergi sisteminin çöküp savuma alanında zayıflıklar bulunan bir durum söz konusuydu.

Bununla birlikte doğuda Selçuklu, kuzeyde Peçenek, Uz ve Kuman, batıda ise Norman baskısı söz konusuydu. Ayrıca Balkanlar ve Makedonya'daki ayaklanmalar gibi iç sorunlar karşısında zaman zaman yıkılma tehlikesi altında bulunmuşlardır. Bizans İmparatoru I. Aleksios (1081-1118) ile Bizans tahtına oturan Komnenos soyunun saltanatı, I. Ioannes (1118-1143), I. Manuel (1143-1180), ve II. Aleksios (1180-1183) ile devam etmişti. Komnenos hanedanı dönemi ile Bizans İmparatorluğu tekrar eski gücüne ulaşmaya çalışmıştı. I. Manuel'in krallığı döneminde Balkanlar'da yaşanan karışıklıklar, Anadolu'daki Türk fetihleri ve Latinlerin Bizans'ı yalnızlaştırma çabaları, Bizans'taki bu yükselişi durdurmuştur. Manuel'den sonra Bizans imparatoru olan II. Aleksios (1180-1183) ise bu durumu değiştirecek güce sahip olamamıştır.¹⁹

İstanbul'da bu durumlar yaşanırken Karadeniz bölgesinin valisi I. Andronikos Komnenos pek çok kesim tarafından bir kurtarıcı olarak görülmüştür. I. Manuel'in amcasının oğlu olan bu kişi imparatora muhalif yapısı sebebiyle, çeşitli ülkelerde sürgün hayatı yaşamıştır. Sürgünde kaldığı ülkelere birisi de Gürcistan'dır. Gürcü Kralı III. Giorgi, Andronikos'a son derece önem vermiştir. Kral kendisine özel arazi tahsis etmiş, Hazarlar'a karşı yapılan savaşa katılmış ve bir Gürcü prensesi ile evlendirilmiştir. I. Andronikos ile evlenen prenses Kral Giorgi'nin kızı Rusudan'dır. Kraliçe Tamara'nın Trabzon'da devlet kuracak olan I. Aleksios (1204-1222) ve kardeşi David (d.1184-ö.1212) Komnenos üzerindeki himayesi de bu bağdan dolaydır.²⁰

I. Andronikos'un yaşı ve tecrübesine güvenen bölge halkı, iktidarı ele geçirmek üzere İstanbul'a yönelen I. Andronikos'un kuvvetlerine katılmıştır. Bizans'a girdiğinde ise halk onu büyük bir sevinçle karşılamıştır. 1183 yılında tahta geçen I. Andronikos kendisinden beklenilenin tam aksi yönde hareket etmiştir. Sükuneti sağlaması beklenen I. Andronikos, kendisinin hakkı olduğunu düşündüğü tahta oturmasını engellediğini düşündüğü selefi ve pek çok hanedan üyesini öldürmüştür. Bu olaylardan sonra, kendisini kurtarıcı olarak gören halk

¹⁹ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 8-9.

²⁰ Minas Bijişkyan, **Pontos Tarihi (Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz)**, Çev. Hrand D. Andreasyan, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 1998.

üzerinde baskıcı bir yönetim kuran I. Andronikos'a karşı ayaklanmalar başlamıştı. 1185 yılında II. İsaakios Angelos (1185-1195), önderliğindeki isyancılar, I. Andronikos'u öldürerek tahtı ele geçirdiler. Böylece, Komnenos hanedanının Bizans tahtından uzaklaştırılmasıyla yeni bir dönem başladı.²¹

1185 yılında yapılan ihtilalden sonra Bizans tahtına oturan Angeloslar, Komnenos hanedanının varisi olabilecek kişileri de yok ederek iktidarlarını sağlamlaştırmaya çalışmıştır. İstanbul'da Angelos hakimiyeti sürerken, kutsal toprakları kurtarmak adına dördüncü defa sefere çıkan Haçlı orduları İslam hakimiyetinin altında kalan Hristiyan bölgeleri yerine Bizans'a yönelmiştir.

Bu durum tarihin akışını değiştirmiştir. Aleksios Angelos'un, tahta çıkmak için yardım istemesini fırsat bilen Haçlı ordusu İstanbul'u ele geçirmeyi planlamıştır. Böylece, hem Venedik'in ticari istekleri hem de Papa'nın kiliseleri birleştirme isteği yerine getirilmiş olacaktı. Haçlı ordusu, Balkanlara ulaştıklarında karşılarına çıkan Bizans ordusunu mağlup ederek İstanbul'a yöneldi. Yaklaşık bir yıl süren kuşatmanın ardından, Haçlı ordusu amacına ulaştı ve 12 Nisan 1204'te I. Baudoin de Flandre'yi (/1204-1205)²² İstanbul'da kurulan Latin Krallığının, başına geçirmişlerdir.²³

Komnenosların, Doğu Karadeniz'deki varlıkları ile ilgili en detaylı analizi, Fallmerayer yapmıştır. 1205 yılını takip eden on yıl içinde Bizans İmparatorluğu, içinde dört farklı teşekkül ortaya çıkmıştır. İstanbul'da I. Baudoin de Flandre Latin Krallığını kurarken, İstanbul'dan kaçan ve Bizans asaleti mensuplarından Aleksios Komnenos Trabzon'da, Theodore Laskaris İznik'te, Mikhail Angelos Tesalya ve Epirus'da kendilerine ayrı ayrı imparator unvanı vermiştir.

Trabzon Kralı I. Aleksios Komnenos (1204-1222), tamir ettiği bir kiliseye yazdırdığı kitabede, kendini "Büyük Komnenos" olarak tanımlayarak²⁴ Bizans imparatorluğunun, varisi olduğunu iddia etmiştir. Bu iddia tarihsel olarak ve

²¹ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 9.

²² Bizans İmparatorluğunun yıkılışından sonra İstanbul'da kurulmuş olan Latin İmparatorluğunun ilk imparatorudur.

²³ Tellioğlu, **a.g.e.**, s.11.

²⁴ Jakob Philipp Fallmerayer, **Trabzon İmparatorluğunun Tarihi**, Çev. Ahmet Cevat Eren, Yay. Hz. Celalettin Yavuz- İsmail Hacıfettahoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. 53.

kişisel bazda bazı gerçeklere dayansa bile Trabzon'da kurduğu devleti, imparatorluk olarak nitelemeye yetmez.

I.Aleksios Komnenos'un (1204-1222) Trabzon'da kendisini imparator olarak adlandırmasının sebebi, Bizans mirasına sahip çıkma iddiasıdır. Kendisi gibi kardeşi David (d.1184-ö.1212) de Karadeniz sahillerinden Bizans'a ulaşma çabaları esnasında, Ereğli'de bulunan yazıtlarda da görüldüğü üzere, kendini Bizans imparatoru olarak, adlandırmıştır. Fakat, siyasi açıdan bakıldığında asıl imparator İstanbul'u ele geçirerek tahta geçen I. Baudoin de Flandre'dir. Bizans tahtı ise İstanbul'da, hüküm süren Latinlerin elinde idi. Daha sonra, Epir'deki despotluğu ve I. Aleksios'un kardeşi David Komnenos'u yenmiş olan İznik'teki Laskarislerin elinde devam etmiştir.

Ayrıca Komnenosların kendilerini, Anadolu'nun mutlak hakimi olarak adlandırması da gerçekçi değildir. Çünkü aynı dönemde Erzincan'ı elinde bulunduran Mengücekli Behramşah da kendisini Rum ülkesinin hakimi olarak adlandırmıştır.²⁵

1204 yılında ele geçirilen yerler dışında, herhangi bir devleti ele geçirerek siyasi hakimiyetlerini artırmak bir yana XIV. Yüzyılın sonlarından itibaren sadece Trabzon'da sur içine sıkışmış bir durumdaydılar. Maçka'ya kadar sokularak buraları yurt edinenlere ve surların dibine kadar gelen Türkmen akınlarına karşı çaresiz kalmışlardır. Öyle ki bahsedilen dönemde, Trabzon'un Komnenos sülalesinden olan kralı sur dışına çıkararak yazlık sarayına bile gidememiştir. Son çare olarak Türk siyasi teşekküllerine kız vererek varlıklarını devam ettirme çabasına girişmişlerdir.²⁶

Gürcü kaynaklarında ise Kraliçe Tamara döneminden bahsedilirken, müttefiki olarak görülen I. Aleksios Komnenos (1204-1222) Trabzon kumandanı olarak, anılmaktadır. Döneme ait Selçuklu kaynakları I. Aleksios'u, Canik hakimi olarak adlandırmıştır. Osmanlı ve Akkoyunlu kaynakları ise Trabzon Tekfuru olarak isimlendirilmiştir. Trabzon'daki Komnenosları, Bizans tahtının varisi olarak İmparator olarak adlandırmak daha sonra bu Krallığa dikkati çekmek, yücelterek önemsetmek ve bundan bazı siyasi amaçlar elde etmek isteyen

²⁵ Tellioğlu, a.g.e., s. 13.

²⁶ Tellioğlu, a.g.e., s. 14.

çevrelerin çabasıdır. Zaman, zaman Selçuklulara ve Moğollar'a vasal durumuna düşmüş olan Trabzon devletinin Moğollar ile Trabzon Rumları arasındaki ilişkiden bahsedilirken, Moğol hanının sarayındaki elçiler arasında Komnenos elçisinin önemsiz sayıldığı bilinmektedir.²⁷

Döneme ait Bizans kaynakları ise, Trabzon hükümdarlarını dük olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla Haçlı seferleri sırasında Kudüs, Antakya gibi yerlerde kurulan kontluklarla aynı kudrette görülmüştür. Bu isimlendirme Doğu Karadeniz'deki Komnenos hakimiyeti için en uygun olanıdır. Çünkü 11.yy sonu ve 12. yy ortalarına kadar bölgeyi İstanbul'dan bağımsız olarak idare eden Gabras ailesi de Komnenoslar ile aynı alana sahipti. Üstelik aile bu bölgeyi Malazgirt Savaşı'ndan sonra ele geçiren Türkmenlerden geri almayı başarmıştı. İki taraf arasındaki tek fark Komnenosların daha önce Bizans İmparatorluğu'nu yönetmesiydi.²⁸

Fakat Trabzon Krallığının son dönemlerinde ve İstanbul'un Fatih tarafından fethedilmesinden sonra Papalık, Trabzon ve Gürcistan'ı Hristiyan oldukları için dikkate almaya ve Fatih'e karşı ittifak oluşturmak için kullanmaya, yani önemsemeye başlamıştır.

1.5 Trabzon Rum Krallığı Hakkında Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Komnenoslarla ilgili en önemli kaynaklardan biri, Fallmerayer'in yukarıda bahsedilen eseridir. Fallmerayer öncesinde Trabzon'da Komnenos hakimiyeti ile ilgili derli toplu bir bilgiye ulaşmak imkansızdı. Günümüzde Trabzon Rum Krallığını inceleyen araştırmacılar bu kaynağı baz aldığından, bilimsel çalışmalarda onun görüşleri hakimdir. Fallmerayer'in Trabzon'daki Komnenos dönemi ile alakalı değerlendirmeleri sonrasında yararlanılan çalışmalarda da görülmektedir.

Bu ana kaynakta, Karadeniz Bölgesi'nde kolonileşme döneminden itibaren medeniyet izleri görülmüştür. Bölge XIII. yüzyılın başlarına kadar, kültürel alanda Doğu Roma / Bizans'ın resmi dini olan Ortodoks-Hristiyan kültürünün

²⁷ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 61.

²⁸ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 110.

üstün olduğu bir alandır. Bu nedenle, bu kültür Rum/Roma kültürü²⁹ olarak, adlandırılmaktadır. Karadeniz'in güney sahillerindeki Müslüman-Türk varlığı ancak Osmanlılar zamanında gerçekleşmiştir.

Fallmerayer, Komnenos hanedanının kurduğu Trabzon Rum Krallığını bir imparatorluk olarak, adlandırmaktadır. Onun etkisiyle, tarih yazımında Trabzon'daki Rum devleti yaygın olarak imparatorluk olarak nitelendirilmektedir. Ama uzun dönem bir şehir devleti gibi hayatını sürdüren Komnenos hükümdarlarının, kendilerini IV. Haçlı seferinde Latinler tarafından işgal edilen Bizans'ın, devamı olarak göstermek için kurucu I. Aleksios'tan (1204-1222) itibaren imparator unvanını taşıdıklarını, Trabzon sarayı tarihçisi olan Panaretos'u³⁰ esas alarak belirten ve aksi görüşleri reddeden tarihçiler, tarihi süreçte yaşananları Bizans'tan ayrılan ve İznik'te Bizans'ın devamı olarak yoluna devam eden son hanedan olan Laskarisler'in, tekrar Bizans'ı ele geçirip Bizans İmparatorluğu olarak, yollarına devam etmelerini yok sayarlar.

Konuyu bilimsel ölçeklerde ele alan bazı araştırmacılar, yaptıkları çalışmalarda Komnenosların imparatorluk olmak için kendi Grand / Büyük iddiaları dışında devletlerinin yapı olarak gerekli donanımlara sahip olmadığı görüşündedir. Çünkü I. Aleksios'un Selçuklu vasallığını, daha sonraki Trabzon kralların Moğol vasallığını kabul etmesi yok farz edilmektedir. Ayrıca Fallmerayer'in, eserlerini hazırladığı dönemde gündemde olmayan konulardan Kumanların bölgedeki nüfuzu ve Komnenosların Canik beyleri ile ilişkileri de günümüzde aydınlatılmıştır.

Komnenos ve Trabzon Rum Krallığı tarihi ile ilgili çalışmalar, yapan bir başka önemli tarihçi ise G. Finlay'dir.³¹ Aslen Bizans tarihi ile ilgili çalışmalar yapan Finlay, Komnenosları Bizans ve Yunan'ın ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Dolayısıyla, Komnenos'u İstanbul'a bağlı görmüş ve imparatorluk mu değil mi tartışmalarına hiç girmemiştir. Kendinden önceki kaynaklardan atıfta bulunmaması ve Bizans yanlısı olması sebebiyle, bazı konularda objektif

²⁹ Araplar, Yunan dilini esas alan ve Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini benimseyen Doğu Roma / Bizans'ı ve bu esası benimseyen halkı Romalı yani Rum olarak adlandırmaktadır.

³⁰ Murat Keçiş, "Trabzon İmparatorluğu Tarihçisi Mikhael Panerotos ve Eseri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, cilt 12, sayı 12 ,Ocak-2012, ss.25-34. Bkz, s. 26.

³¹ Tellioğlu, a.g.e., s. 10.

olamamıştır. Skolarlılarla³² alakalı gerçekçi bilgilere bu kaynakta ulaşmak mümkün değildir. Çünkü meseleye yanlı baktığı için Skolarlıları, Bizans ile Komnenosun arasını bozan, asi ve istikrar bozucu olarak göstermiştir. Fakat, özellikle İstanbul'un, Komnenoslar üzerinde etkili olduğu dönemde Trabzon'da yaşanan iktidar kavgalarıyla ilgili Finlay'ın bilgileri oldukça kıymetlidir.

Uspenski'nin 1929 yılında basılan Trabzon Tarihi isimli eseri, Komnenoslar ile ilgili hazırlanan üçüncü eserdir.³³ Eserin başlangıcında XIII. Yüzyılın başlarına kadar Trabzon tarihinden bahseden Uspenski, Komnenosların kökeni ve 1461 yılına kadar olan dönemi ele almıştır. Uspenski, 1916 – 1918 Rus işgali sırasında Trabzon'a gelmiş, arkeolojik çalışmalara katılmış, ayrıca günümüze ulaşmayan pek çok Komnenos yazıtını görmüş hatta bazılarını da Rusya'ya kaçırmıştır. Bu bilgiler ışığında, kendisinden öncekilerin yanlış bilgilerin de düzeltmiştir. Mesohaldiya³⁴ ve doğudaki Hristiyanlarla Komnenos ilişkilerine değinmesine rağmen Türk ve İslam kaynaklarını ihmal etmiştir.

W. Miller ise 1968 yılında yaptığı çalışma³⁵ ile Komnenos ve Trabzon Rum Krallığı tarihi ile ilgili araştırmaların ivme kazanmasını sağlamıştır. Fakat bu çalışma, diğerlerinin yanında biraz küçük kalmıştır. Bazen bir kral dönemi ile ilgili sadece iki satır bilgi verilmiştir. Ne imparatorluk tartışmalarına ne de Bizans'ın, Trabzon üzerindeki hakimiyetine karışmamıştır. Açıklamaları, daha çok olay bazlıdır. Diğerlerinden farkı Ceneviz ve Venedik kaynaklarına ulaşmasıdır. Ancak Türk kaynaklarını kullanmaması çalışmasının, Trabzon'da yaşanan hadiseleri detaylı şekilde analiz edememesine ve dolayısıyla bu yönden eksik kalmasına neden olmuştur.

Komnenosların hakimiyeti ile ilgili yapılan en son çalışma S. P. Karpov'a³⁶ aittir. Günümüze kadar yapılan çalışmalar içinde, doğu ve batıdan en fazla kaynak kullanılan en kapsamlı çalışmadır. Fakat bir konu bütünlüğünden bahsetmek mümkün değildir. Kitapta Komnenos öncesi Karadeniz'in yapısı ile başlayarak, buradan hareketle Komnenos hakimiyeti ele alınmıştır. Papalık,

³² Skolarlılar: Trabzon'da yaşayan soylu ve büyük bir aile.

³³ Tellioglu, a.g.e., s. 10.

³⁴ Mesohaldiya: Gümüşhane ve Torul Bölgesi.

³⁵ William Miller, **Son Trabzon İmparatorluğu**, Çev. Nurettin Süleymangil, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007.

³⁶ Sergej Pavlovic Karpov, **Trabzon İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Enver Uzun, Kültür Bilimleri Akademisi, Trabzon, 2016.

Bizans, Venedik ve Ceneviz gibi unsurlarla ilişkiler ayrı başlıklar altında incelenmektedir. Bu çalışmanın en orijinal kısımları XIII-XV. Yüzyıllar arasında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sosyal ve ekonomik durumu, idari yapısı, kanunları ve kültürel yapısı ile ilgili bölümlerdir.

Karpov'un "Trabzon İmparatorluğu Tarihi" adlı eserini ayrıcalıklı kılan farklı milletlere ait kaynakları kullanarak, meseleye çok yönlü olarak bakmasıdır. Özellikle İtalyanların bölge ile ve Komnenoslarla ilgili kaynaklarına ulaşarak bunları kullanmıştır. Türk, Rus ve İslam kaynaklarından da yararlanmıştır. Türk kaynaklarına yalnızca yıkılış dönemi ile ilgili kısımda yer vermiş, Selçuklu kaynaklarını dikkate almamıştır. Karpov'un eserindeki en önemli eksiklik, kronolojik biçimde olayları takip etme imkanının olmamasıdır.

Komnenosların dış politikası ile ilgili, iki önemli kaynaktan, bahsetmek mümkündür. Karpov'un eseri sayesinde Komnenosların Papalık, Ceneviz ve Venedik ile ilişkileri İtalyan belgeleri ışığında aydınlatılmıştır.

Murat Keçiş, Trabzon Rum Tarihi ve Türkmenlerle ilişkileri konulu kitabında, Trabzon Krallığı araştırmalarında bir diğer önemli araştırmacının Rustam Shukurov/ Rüstem Şükürov'un çalışmaları olduğunu belirtir.³⁷ R. Shukurov / R. Şükürov, Büyük Komnenoslar ve Doğu adlı araştırmasıyla Türk ve İslam kaynaklarının yanı sıra Grekçe kaynaklardan da istifade ederek, Türklerin Komnenoslar ile ilişkilerini açıklığa kavuşturmuştur.

Karadeniz Bölgesinin Ortaçağ'daki durumu, hakkında pek çok araştırma yapan bu kişi Vazelon kayıtlarından, Komnenosların çevresindeki Türk siyasi teşekkülleri ile ilişkilerden Şeyh Cüneyd'in Trabzon seferine kadar pek çok konuda özgün çalışmalar yapmıştır. Kendisinden öncekilerden en büyük farkı Bizans ve Latin kaynaklarının yanında Türk kaynakları ile sınırlı kalmayıp İran ve Rus kaynaklarına da hakim olmasıdır. Dolayısıyla, Türk-Komnenos ilişkileri hakkında daha gerçekçi bilgiler sunmaktadır.³⁸

Karadeniz ile ilgili yaptığı araştırmalarla ün kazanan A. Bryer'in çalışmalarından, Komnenoslar ile ilgili olanları da kaynak eser mahiyetindedir.

³⁷ Murat Keçiş, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 58.

³⁸ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 12.

Özellikle Panaretos Kroniği'nin, Grek-Türkmen ilişkilerini de incelediği makalesi kaynak zenginliği ile yol gösterici bir çalışmadır. Bu çalışmalar aracılığıyla, Bizans ve Rum kaynaklarında adı geçen Amid Türkmenlerinin Akkoyunlular olduğu ve Hacı Emir'in Trabzon'un batısında ki Türkmenlerin beyi olduğu da tespit edilebilmektedir. Ayrıca, diğer kaynaklarda yer almayan Canik beylikleri ile Komnenos ilişkisini de incelemiştir. Daha sonra yaptığı bir çalışmada ise Komnenosların hakim olduğu coğrafyadaki yer isimlerinin günümüzdeki hallerini incelemiştir.³⁹ Eser karşılaştırması yaparken bu yer isimleri son derece önemlidir. Trabzon-Roma ilişkilerinde ise hem Komnenos hem de Latin kaynakları esas alınmış ve detaylı bir çalışma ortaya çıkmıştır. Çalışmalarında, yazıtların ve yer isimlerinin çoğunun Türkçe'den geldiğini fark eden Bryer bu gerçeği pek fazla yazmak istememiştir.⁴⁰

Karadeniz bölgesinde, Komnenos hakimiyetinin ortaya çıkması ile ilgili çalışmalar yapan üç tarihçi konu ile alakalı ortaya çıkan görüşlerinin aydınlatılmasını sağlamıştır. Vasiliev⁴¹ ve Toumanoff⁴² tarafından yapılan çalışmalar Trabzon Kralı I. Aleksios (1204-1222) ve kardeşi David Komnenos'un Gürcülerle ilişkilerini, İstanbul'dan Gürcü Kraliçesi Tamara'nın yanına gelişlerini ve Karadeniz'de hakimiyet kurmayı isteme sebeplerini aydınlatmıştır. Kursanskis⁴³ ise özellikle Gürcü-Komnenos ilişkilerine, yoğunlaşarak diğer çalışmaları tamamlayıcı mahiyette bir çalışma ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'de ise M. Bilgin hem Karadeniz hem de Komnenos ve Trabzon Rum Krallığı tarihinin pek çok bilinmeyenini açıklığa kavuşturmuştur. Sürmene Tarihi adlı eserinde bölgedeki Kuman / Kıpçak nüfuzundan bahsetmiş, Doğu Karadeniz adlı çalışmasıyla bölgenin etnik tarihine ışık tutarak geçmişten gelen

³⁹ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁰ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 12.

⁴¹ A. Vasiliev, "Trabzon İmparatorluğu'nun Kuruluşu (1204-1222)" [The foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)], Çev. Murat Keçiş ve Murat Hanar, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, cilt 13, sayı 25, 2018, ss. 263-296.

⁴² Prens Cyril Toumanoff, "Gürcü Kraliçesi Tamar ve Trabzon İmparatorluğu'nun Kurucusu Arasındaki İlişki Üzerine" [On the Relationship between the Founder of the Empire of Trebizond and the Georgian Queen Tamar]. Çev. Murat Keçiş ve Murat Hanar, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, cilt 11, sayı 22, ss. 251-268.

⁴³ M. Kursanskis, "Trabzon İmparatorluğu ve Gürcistan" [L'Empire de Trebizonde et la Georgie], Çev. Murat Keçiş, **Belleten**, cilt 74, sayı 271, 2010, ss. 906-925.

pek çok hatayı düzeltmiştir.⁴⁴ Osmanlı kaynaklarında yer alan Hristiyan Türklerle ilgili kayıtları detaylı incelemesi sayesinde, Kuman / Kıpçaklarla ilgili yeni bilgiler ortaya çıkmıştır. Kuman / Kıpçaklar I. Aleksios döneminden (1204 - 1222) itibaren Trabzon'da askeri ve idari olarak görev yapmıştır. Üstelik Kuman ismi taşıyan yerleşim yerlerinin neredeyse tamamının Trabzon'un güneyinde yer alması akınları engelleme çabasının bir göstergesidir.

E. Gibbon'un Roma İmparatorluğu'nun gerileme ve çöküş dönemi ile ilgili eseri, Komnenosların Doğu Karadeniz'deki hakimiyetine Bizans gözüyle bakılması açısından önem taşımaktadır.⁴⁵ Yapmış olduğu değerlendirmeler neticesinde Komnenosların o dönemdeki mahiyeti hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Trabzon imparatorlarının İstanbul, Venedik ve Cenevizlilerle ilişkileri de bu çalışmadan takip edilebilmektedir.

M. Fahrettin Kırzioğlu'nun 1975 yılında Kuman / Kıpçaklarla ilgili yaptığı çalışma özellikle Ortodoks Kıpçaklar ile ilgili bölümünde Komnenosların tarihine ışık tutmaktadır.⁴⁶ O zamana kadar Kuman / Kıpçaklar kimi kaynaklarda Laz kimi kaynaklarda ise Gürcü olarak gösterilmiş ve önemsenmemişti. Bu çalışma ile, hem Trabzon tahtına çıkan hem de askeri olarak üst düzeylerde bulunan Hristiyan Türkler meselesi aydınlatılmaktadır.

Tellioğlu tarafından yapılan çalışmalarda ise, Fallmerayer tarafından yapılan araştırmalar yorumlanmış ve genişletilmiştir. Trabzon Rum Krallığı'nın kuruluşundan yıkılışına kadar olan dönemler başlıklar halinde incelenmiştir.

⁴⁴ Mehmet Bilgin, **Sürmene Tarihi**, İstanbul, 1990. Ayr. bkz. Mehmet Bilgin, **Doğu Karadeniz Tarih Kültür İnsan**, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul, 2007.

⁴⁵ Edward Gibbon, **Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, Çev. Asım Baltacıgil, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1988.

⁴⁶ Fahrettin Kırzioğlu, **Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992.

2. 13. Ve 14. YÜZYILDA TRABZON RUM KRALLIĞI VE ÇEVRESİNDEKİ TÜRK DEVLETLERİ İLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.1 13. Ve 14. Yüzyılda Trabzon Rum Krallığı

Trabzon Rum Krallığı, Anadolu'nun kuzeydoğu bölgesi (Pontus) ve güney Kırım'dan oluşan, 13. ve 15. yüzyıllarda gelişen ve Bizans İmparatorluğu'nun üç ardışık devletinden birisidir. 13. yüzyılın başlarında kurulan Trabzon Rum Krallığı, en güçlü dönemlerini 13. yüzyılın sonlarında ve 14. yüzyılın başlarında II. Aleksios (1297-1330) döneminde yaşamıştır. Trabzon Rum Krallığı, 1461 yılına kadar hayatını devam ettirerek 1461 yılında Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Trabzon Rum Krallığı, Bizans halefi devletler arasında en uzun süre hayatta kalan devlettir.⁴⁷

Devlete Trabzon Rum Krallığı denilmesinin en önemli nedeni, başkentinin Trabzon olması ve halkının çoğunluğunun Ortodoks mezhebi mensubu olmasıdır. Diğer bir ifadeyle ülke, adını başkentinden almıştır. Bizans İmparatorluğu ise Trabzon Rum Krallığı'nı Laz sınırında bir kontluk/lordluk olarak ifade etmektedir. Ayrıca devletin kurucu ailesinin Bizans'ı yöneten Komnenos hanedanının devamı olmasından ötürü, Bazı çevreler tarafından ısrarla Komnenos İmparatorluğu da denilmektedir.⁴⁸

Trabzon Rum Krallığı'nın, en geniş sınırları Zonguldak'tan Trabzon'un Doğusunda bu günkü Pazar ilçe merkezine varmadan önce Kemer Burnuna kadar olan sahayı içermektedir. Krallığa ait toprakların büyük bir kısmının dağlık olmasından ötürü tarımsal faaliyet yapmak neredeyse imkansızdı. Ancak,

⁴⁷ Murat Keçiş, "Türkiye Selçuklularının 1223 yılında Trabzon Üzerine Düzenledikleri Sefer Hakkında Yeni Bir Kaynak ve Bazı Yeni Bilgiler", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 28, 2012, 155-165

⁴⁸ Temel Öztürk, **Osmanlıların Kuzey ve Doğu Seferlerinde Savaş ve Trabzon**, Serander yay, İstanbul, 2011, s. 566.

bu dağlık konum Trabzon Rum Kırallığı'na savunma açısından avantajlı bir konum oluşturmaktaydı.⁴⁹

Bizans tarihçisi olan İonnes Kantakuzenos, Komnenos hanedanının ismini kök olarak incelediğinde bu ismin, Trakya'da Filibe yakınlarında bulunan "Komne" adı verilen bir köyden ve yine bu köyde yer alan "Komnene Tarlaları" adında bir bölgeden gelmekte olduğunu öne sürmüştür. Bu görüşün bazı tarihçiler tarafından kabul görmemesi nedeni ile bunun tartışmalı bir veri olduğunu söyleyebiliriz.

Eldeki veriler, Komnenos hanedanının Bizans'ta ortaya çıkmadan evvel Orta Karadeniz'deki Kastamonu – Amasya – Tokat bölgesinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. I. Manuel'in (1143-1180), amcasının oğlu Karadeniz bölgesinde vali olan Andronikos Komnenos, amcasının tahta çıktığı dönemde saraydaki düzeni kabul etmeyerek isyan ederek Orta ve Doğu Karadeniz bölgesine sığındığı ve ailenin buradaki kökü nedeniyle halk tarafından kabul ve destek gördüğü bilinmektedir. I. Andronikos Komnenos, 1183 yılında tahta geçmiş ve 1185 yılında II. İsaakios Angelos (1185-1195), önderliğindeki isyancılar, I. Andronikos'u öldürerek tahtı ele geçirmişti. Andronikos tahtan indirildikten sonra oğlu Manuel'in de hapsedilmiş ve mil çektilerle gözleri kör edilmişti.

1081 ile 1185 yılları arasında Bizans İmparatorluğu'nu, 1204 ile 1461 yılları arasında da Trabzon Rum Krallığı'nı yöneten bir hanedan olan Komnenosların Bizans'ta tahta çıkmadan önceki durumuna bakarak Bizans imparatoru VI. Mihail'e darbe yaparak Bizans yönetimini ele geçiren ve 1185 yılında İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesine kadar yaklaşık 104 yıl boyunca Bizans İmparatorluğu'nu yöneten Komnenos hanedanı, bu tarihten sonra özellikle yine Karadeniz Bölgesinde ortaya çıkmıştı. Karadeniz' sığınma esnasında ise Gürcü kraliçesi Tamara yardımıyla Trabzon'a sahip çıkarak burada Trabzon Rum Krallığı'nı kurmuşlardır.⁵⁰

IV.Haçlı seferleri sonrasında Latinler, İstanbul'u ele geçirmişti. Doğu Karadeniz'deki Komnenos varlığı bu olayın hemen ardından gerçekleşmeye başlamıştı. Komnenos ailesine mensup, Bizans İmparatoru I. Andronikos'un (

⁴⁹ Hahanov, **Panaret'in Trabzon Tarihi**, Çev. Dr. Enver Uzun, Eser Ofset yay, Trabzon, 2004, s. 19.

⁵⁰ Hahanov, **a.g.e.**, s. 19.

1183-1185) oğlu olan Manuil Komnenos'un Gürcü Kralı III. Giorgi'nin (1156-1184) kızı Prenses Rusudan ile olan evliliğinden doğan iki genç, Aleksios ve David, akrabaları olan Gürcü Kraliçesi Tamara'dan aldıkları destekle İstanbul'da hapsedildikleri yerden kaçırılmış ve Gürcistan topraklarına getirilmişti.

Çocuk yaşta İstanbul'dan kaçırılan bu iki Komnenos yaklaşık 17 yıl sonra etraflarında bir ordu ile Trabzon'da ortaya çıktılar. Samsun ve Sinop şehir merkezleri dahil, Trabzon'dan Karadeniz Ereğli'ye kadar olan kesimi ellerine geçirmişti. Böylece Haçlılar tarafından ele geçirilen Bizans toprakları üzerinde İznik ve Tesalya-Epirus'un ardından yeni bir siyasi teşekkül daha ortaya çıkmıştı.⁵¹

Komnenos hakimiyeti imparatorluk olarak tanımlanmasına rağmen siyasi, askeri ve ekonomik sebeplerden dolayı bu tanımlama gerçekçi değildir. Tarihin hiçbir döneminde 1 şehir ve çevresindeki kıyı şeridinde sıkışmış toprakları elinde bulunduran bir siyasi teşekkül imparatorluk olarak adlandırılmamıştır. Komnenoslar XIV. yüzyılın başlarından itibaren sadece Trabzon şehrini ve Giresun kalesini ellerinde bulundurmaktaydı. Ayrıca, Komnenoslar herhangi bir devleti topraklarına katarak imparatorluk denilebilecek bir durumu gerçekleştirmemiştir.⁵²

Başlangıçta Trabzon Rum Krallığı askerleri, Gürcistan prensesi Tamara'nın vermiş olduğu askerlerden oluşmakta idi. Çoğunluğu Kuman Türklerinden oluşan bu askerler Trabzon'un savunmasına uygun yerlerde aileleri ile yerleştirilmiştir. Bu bilgilerin yanında Moğolların, Trabzon Rum Krallığı için varsaydığı "Birkaç ticari merkezi idare eden siyasi teşekkül" tanımlaması bu devlet için ideal bir tanımlamadır. Bu sebeple Katolik dünyasında ortaya çıkan kontluk ve baronluk gibi tanımlamalar Trabzon Rum Krallığı'nın, mevcut yapısına uyarken imparatorluk tanımlaması gerçeği yansıtmamaktadır. Bu tanımlamadan mütevellit Tellioğlu'nun da belirttiği gibi krallık ya da devlet unvanlarını bölgedeki Trabzon Rum Krallığı için kullanmak uygun olacaktır.⁵³

⁵¹ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 143.

⁵² Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 143.

⁵³ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 143.

Bu bölümde, Trabzon Rum Krallığı'nın 13. ve 14. yüzyıllardaki durumu incelenmiştir. 13. ve 14. yüzyıllar Trabzon Rum Krallığı'nın kuruluş, yükseliş ve gerileme dönemlerine denk gelmektedir. 13. ve 14. yüzyıllardaki devletin durumunun daha kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için öncelikle Trabzon ve çevresinin 13. yüzyıl öncesi tarihi incelenmiştir.

2.1.1 Trabzon Rum Krallığı'nın kuruluşundan önce Trabzon ve çevresi.

Anadolu yarımadasının kuzeydoğusunda ve Karadeniz'in güneydoğusunda yer alan Trabzon şehri, Karadeniz'in en önemli kentlerinden birisidir. Günümüzdeki Trabzon şehrine göre, geçmişte daha geniş olan Trabzon'un sınırları Rize'yi de içine alacak şekildeydi. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan Trabzon, yüzyıllar boyunca dinlerin, dillerin ve kültürlerin kesişme noktası haline gelerek güneydoğudaki Persia'ya⁵⁴ ve kuzeydoğudaki Kafkasya'ya açılan bir ticaret kapısı haline gelmiştir.⁵⁵

Karadeniz bölgesinin ilk yerleşim yerlerinden birisi olan, Trabzon'a ait bilinen ilk yerleşimler Gaşkalar tarafından yapılmıştır. Tarihi kayıtlar, Karadeniz'deki ilk ismi bilinmiş olan yerleşimcilerin Gaşkalar olduğunu göstermektedir. Gaşkalardan önce Trabzon ve çevresinde yerleşmeler mevcut olsa da bu yerleşimcilerin kimler olduğu bilinmemektedir. Gaşkalar, M.Ö. 16. yüzyıldan M.Ö. 8. yüzyıla kadar bu bölgede hüküm sürmüşlerdir.⁵⁶

M.Ö. 8. yüzyılda ise Grekler Trabzon'da ticari koloniler kurmaya başlamıştır. Yapılan araştırmalar, Greklerin Trabzon'daki varlığının M.Ö. 8. yıldan önce olmadığını göstermektedir.⁵⁷ M.Ö. 8. yüzyıldan M.Ö. 7. yüzyıl sonlarına kadar Greklerin, Trabzon ve çevresinde bir şekilde ilişki içinde oldukları görülmektedir. Doğu Karadeniz sahillerinde bulunan bakır madenleri, Gümüşhane civarında bulunan gümüş madenleri, ipek yolu ticaretinin bir kolunun Trabzon'a ulaşması nedeniyle Grekler, bölgenin bu potansiyelinden ticari olarak yararlanmışlardır.

⁵⁴ Persia, İran bölgesidir.

⁵⁵ Hahanov, **a.g.e.**, s. 19.

⁵⁶ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 1.

⁵⁷ R. Drews, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri" [The Earliest Greek Settlements on the Black Sea], Çev. Ömer Çapar, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt 15, sayı 26, 1991, s. 314.

Trabzon ve Karadeniz sahillerindeki ilk Grek kolonilerini tahrip eden, kuzeyden gelen Kimmerler ve onları takip eden İskitlerdir. İskitlerin baskısı sonucunda Kırım bölgesinden ayrılan Kimmerler, Zonguldak ve Trabzon arasında Karadeniz'in güneyin sahillerine yerleşmek zorunda kalmışlardır.⁵⁸ Kimmerlerin bir kolunun Kapadokya bölgesinde 50-60 yıl süren beylikleri ve onları takiben İskitlerin bölgeye gelmesi ve yerleşmesi ile bölgede bulunan halkların sayısı ve bölge nüfusu artmaya başlamıştır.

Kimmerler'den sonra bölgede hakimiyet kuran bir diğer topluluk ise İskitlerdir. İskitler Sinop ve Trabzon arasında yer alan bölgeyi ele geçirerek hakimiyet kurmuşlardır. İskit hakimiyeti esnasında ticaret yapmak amacıyla Ege ve Akdeniz'den gelen tüccarlar, Karadeniz sahillerinde yeni bir koloni kurma hareketini başlamışlardı. Deniz yolu ile birbirleri ile irtibat kuran koloniler zamanla tüm Karadeniz sahillerine yayılmış ve bölgedeki etkinliklerini artırmaya başlamışlardır.⁵⁹

M.Ö. 3. yüzyıla gelindiğinde ise, Kastamonu ve çevresinde kurulmuş olan Pontos Krallığı, zamanla Çorum, Amasya ve Tokat'ı ele geçirmiş ve Trabzon sınırlarına ulaşmıştır. Pontus Kralı 6. Mithradates (M.Ö.120-63) döneminde ise, Pontos kralları Trabzon ve çevresini topraklarına katmıştır.⁶⁰

İskitlerin akınları sonucunda Karadeniz'in kuzey sahillerini terk etmek zorunda kalmış olan Kimmerler, M.Ö. 700'lü yıllarda Kafkasya üzerinden Anadolu'ya girerek Ankara ve Yozgat dolaylarına kadar gelmişlerdir. Buradan kuzeye ilerleyen Kimmerler, Karadeniz sahili boyunca yayılarak Trabzon'a kadar olan kesimi tekrar hakimiyetleri altına almışlardır. M.Ö. 600'lü yıllarda arkalarından gelen İskitlerin baskısıyla buraları terk etmişlerdir. Trabzon'un güneydoğusuna düşen bölgeler İskitlerin hakimiyetine geçmiştir.⁶¹Bu bölgede İskit yerleşimleri vardır.

M.Ö. 402 yılında Trabzon'a ulaşan Ksenophon, izlediği yol üzerinde İskit, Makron, şehrin yakın çevresinde Kolh, güneyinde Drill, batısında Mossynek

⁵⁸ Keçiş, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)**, Tür Tarih Kurumu, Ankara, s. 63.

⁵⁹ Tellioglu, **a.g.e.**, s. 2-3.

⁶⁰ Keçiş, **a.g.e.**, s. 65.

⁶¹ Keçiş, **a.g.e.**, s. 66.

gibi yerel halklarla karşılaştığını belirtir. Bu halklarla ticaret yapmak üzere, Trabzon'a yerleşmiş küçük bir Grek kolonisinden bahseder.⁶²

Roma İmparatorluğu'nun, doğuya yayılma siyaseti sonucunda M.Ö. 63 yılında Trabzon ve çevresi Romalıların eline geçmiştir. Roma İmparatorluğu, Trabzon'u doğu seferleri için bir üs olarak kullanmıştır. Özellikle M.S. 131 yılında Roma İmparatoru Hadrianus'un (117-138), Trabzon ve çevresini incelemesiyle birlikte bu bölgeye verilen önem artmaya başlamıştır. Romalılar döneminde Trabzon ve çevresinde merkezi bir yönetim kurulamamıştır. Bunun en önemli nedeni, devletin otoritesinin bu bölgelerde yeterince güçlü olmamasıdır.⁶³

Kavimler Göçü, sonucunda 395 yılında ikiye ayrılan Roma İmparatorluğu'nun, Doğu kesiminin ucunda kalan Trabzon, Doğu Roma İmparatorluğu (M.S. 11 Mayıs 330) 11. yüzyılın sonlarına kadar Bizans hakimiyeti altında kalmıştır.⁶⁴ Bu dönemde Hristiyanlığın da bölgede yayılmasını sağlayan Bizans İmparatorluğu, bölgede Trabzon merkezi olan bir yönetim sistemi oturtmuştur.

6. yüzyılda yapılan Pers Savaşları ile Perslere üstünlük kuran Bizanslıların, Trabzon'a verdiği önem bu tarihten sonra artmaya başlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nun, 6. yüzyılda resmi dini Hristiyanlık ve ibadet dilinin de Grekçe olarak belirlenmesi sonucunda bu bölgelerde yaşayan Grek olmayanlar, Greklerle karışarak yeni bir topluluk meydana getirmiştir. Bu topluluk Romalılar anlamına gelen Rum tabiriyle anılmaya başlamıştır.⁶⁵

Bizans İmparatorluğu'nun 1. Basil (867-886) döneminde, Trabzon dini açıdan önemli bir merkez haline gelmeye başlamıştır. Çevre bölgelerden Trabzon'a gelen tüccarlar, bu bölgede hem ticaret yapmakta hem de kentte kutsal kişilerden birisi olarak kabul edilen St. Eugenius'u ziyaret etmekteydi. Bu dönemde Trabzon ve çevresi batıya ait tekstil ürünlerinin Orta Doğu ve Arap topraklarına giriş yaptığı nokta olmuştur. Bunun yanında başkent İstanbul'a,

⁶² Ksenophon, **a.g.e.**, s. 187-205.

⁶³ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 4.

⁶⁴ Tellioğlu, **a.g.e.**, s. 3.

⁶⁵ Neal Ascherson, **Karadeniz**, Çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 231.

doğu kentlerinden gönderilen malların Bizans İmparatorluğu'na giriş noktası genellikle Trabzon olmaktadır.⁶⁶

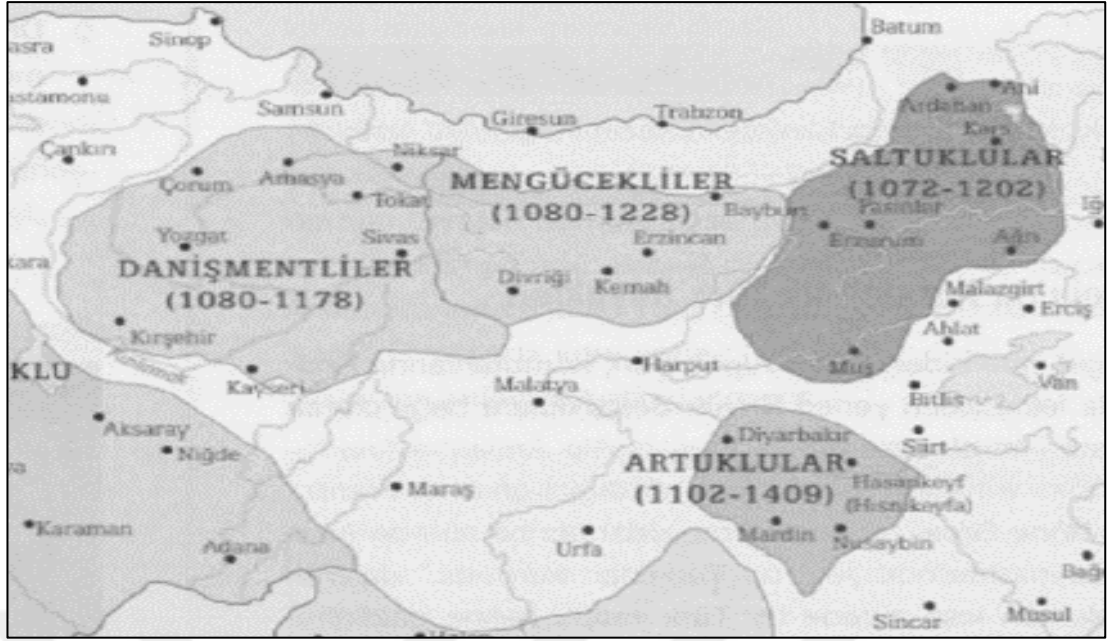
Malazgirt Savaşı, sonrasında ortaya çıkan Türk beyliklerinin bir kısmı 12. yüzyılın ortasından itibaren Trabzon ve çevresini hakimiyeti altında tutmayı başarmışlardır. Danişmendliler, Mengücekoğulları ve Saltuklular, Trabzon ve çevresini hakimiyeti altında bulundurmaya başarmışlardır. Danişmendliler, Samsun ve çevresini kontrol altında tutarken, Saltuklular Erzurum ve çevresini hakimiyet altına almışlardı. Mengücekliler ise Bayburt ve çevresini ele geçirmiş, Trabzon'a ise akınlar düzenlemişlerdir.⁶⁷

11. yüzyıldan itibaren Trabzon ve çevresine Oğuzlar tarafından göçler ve kuşatmalar yapılmaya başlamıştır. Bu kuşatmalar sonucunda 1048 yılında Oğuzlar, Karadeniz bölgesi içlerine ilerlemeye başlamıştır. 1054 yılında ise Samsun ve çevresi Oğuzların kontrolüne geçmiştir. 1058 yılında Giresun'u ele geçiren Oğuzlar, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Trabzon ve çevresine yayılmıştır. 1075 yılında ise Bizans İmparatorluğu, Trabzon'u tekrar ele geçirmiş ve Sinop'tan Trabzon sonlarına kadar olan bölgede Bizans hakimiyeti tekrar sağlanmıştır.⁶⁸

⁶⁶ Tellioğlu, a.g.e., s. 3.

⁶⁷ Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Ötüken Neşriyat A.Ş, İstanbul, 1993, s. 130.

⁶⁸ Tellioğlu, a.g.e., s. 4.

Şekil 2.1: Malazgirt Savaşı Sonrası Anadolu’da Kurulan Beylikler

Kaynak: Malazgirt Savaşı. (t.y.). Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, <https://www.guncelakademi.com/fotograf-534-1-ilk-turk-beylikleri-nelerdir-.html>.

Bu gelişmeler ile birlikte dikkat çeken ve değinilmesi gereken önemli noktalardan biri, Trabzon şehrinin kim tarafından tekrar geri alındığıdır. Bizans’ın bölge valisi olan Theodor Gabras, 11. yüzyıla gelindiğinde Bizans İmparatorluğu’nda yaşanan iç çekişmelerden faydalanarak, Trabzon ve civarını şehrin ileri gelenleri ile birlikte Türklerden arındırıp, ailesi ile birlikte 1140 yılına kadar bu şehirde varlığını sürdürmüştür. Bu sebeple, tüm bu süreçler içinde Trabzon şehrinde en fazla güçlenen aile olarak Gabraslar, ön plana çıkmıştır. Bizans İmparatorluğu, her ne kadar bölgeyi elinden çıkarmamak için uğraşıysa da, Trabzon ve çevresi 11. yüzyılın ortalarına kadar Gabrasların, elinde kalmıştır.⁶⁹

⁶⁹ Tellioğlu, a.g.e., s. 7.

Şekil 2.2: Trabzon şehri bölgesinde yerleşen halklar ve hüküm süren devletlerin kronolojik sırası

Trabzon’da bilinen toplulukların kronolojik sıradaki Trabzon hakimiyetleri Şekil 2’de sunulmuştur. Buna göre, Trabzon bölgesinde ilk hakimiyet kuran Gaşkalar’dır. Gabraslar’dan sonra ise, Bizans İmparatoru I. Komnenos’un (1183- 1185) oğlu Manuel’den olan torunları Trabzon Kralı I. Aleksios (1204- 1222) ve kardeşi David tarafından, Trabzon Rum Krallığı kurulmuştur.

2.1.2 Trabzon Rum Krallığı’nın kuruluşu

Trabzon Rum Krallığı’nın, kuruluşunda en önemli rol oynayan topluluk Kuman / Kıpçaklardır. Kuman / Kıpçakların bölgedeki varlığı ise Gürcü Krallığı ile olan ilişkileri ile ilgilidir. Çünkü 9-10.yy da Karadeniz’in kuzeyinden çok sayıda Kuman / Kıpçak’ın Gürcistan’a gelerek yerleştiği ve Gürcü devletinin hizmetinde bulunduğu bilinmektedir.

Birçok tarihsel araştırmada, Gürcü Kralları ile evlenen Kuman asıllı prensesler hakkında bilgi vardır. Ayrıca Bizans İmparatorluğu ile Gürcü Hanedanlığı

arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu alanda çalışma yapmakta olan Vasiliev (1936), Bizans İmparatorluğu ile Gürcü Hanedanlığı arasında akrabalık ilişkisi dışında ittifak olduğunu ifade etmiştir. 11. yüzyılın ikinci yarısında Gürcü prensesi ve aynı zamanda 4. Bagrat'ın kızı olan Martha ile Bizans imparatoru VII. Michael Parapinakes (1071-1078), evlenmiştir. Söz konusu evlilik örneği Trabzon Rum Krallığı, kurulmadan önce Bizanslılar ile Gürcüler arasında ilişkilerin olduğunu göstermektedir.⁷⁰

12. yüzyılın hemen başında Kuman savaşçılarından, oluşturduğu ordusu ile Selçukluları bölgesinden uzaklaştıran Gürcüler, Karadeniz çevresine yönelerek buradaki toplulukları da kontrol altına almaya çalışmıştır. Bunu yapmadaki en büyük amacı, Gürcülerin çevresinde kendisine bağlı bir tampon devlet kurma hedefidir.⁷¹

Bunun yanında Bizans İmparatorluğu'nun, Trabzon ve çevresindeki hakimiyet düzeyinin düşmeye başlaması ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin bölgeden uzaklaştırılması, Trabzon ve çevresini çok daha cazip hale getirmekteydi. Ancak bu bölgenin topraklara katılması hem ordunun dağılması hem de farklı haklar arasında etnik sorunlar ortaya çıkarabileceği ihtimallerinden dolayı, bölgeyi Gürcüler fethetmemiştir. Bunun yerine Gürcü kraliçesi Tamara, akrabaları ve çocuk yaşta olan Bizans İmparatoru I. Andronikos Komnenos'un (1183- 1185) oğlu Manuel'den olan torunları I. Aleksios (1204-1222) ve kardeşi David'i 4. Haçlı Seferi sonucu İstanbul'un Latinler tarafından istila edilmesi döneminde İstanbul'dan kaçırarak ülkesine getirmiştir.⁷² I. Aleksios ve David kardeşler, Gürcü Kraliçesi Tamara'nın, yardımıyla Doğu Karadeniz Bölgesi'ne hakim olarak Trabzon Rum Krallığı'nı kurmuşlardır.⁷³

Trabzon Rum Krallığı'nın, ilk Kralı I. Aleksios'tur (1204-1222), I. Aleksios 1204 yılında Trabzon'da hakimiyetini ilan etmiş ve kendisini "Roma/Bizans İmparatoru" olarak tanıtmıştır. Kuruluşu takip eden dönemde ilk iş olarak, güney Karadeniz sahilinde Artvin ve Sinop arasındaki (Sinop, Ordu, Giresun,

⁷⁰ Keçiş, a.g.e., s. 34-35.

⁷¹ Tellioğlu, a.g.e., s. 25-26.

⁷² Tellioğlu, a.g.e., s. 25-27.

⁷³ Keçiş, a.g.e., s.78.

Trabzon, Bayburt, Gümüşhane, Rize ve Artvin) bir bölgeyi kontrol etmiştir (Şekil 3).⁷⁴

Şekil 2.3: Trabzon Rum Krallığı'nın Konumu.

Kaynak: Trabzon Rum Krallığı. (t.y.). Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, <http://www.ansiklopedim.info/?p=4800>.

Trabzon Rum Krallığı'nın, batı yönündeki bu genişlemesi başta Bizans'ı, İznik İmparatoru'nu ve Selçuklu Türklerini rahatsız edince yeni savaşlar patlak vermiş ve David'in, bu bölgedeki savaşlarda ölmesinden sonra Trabzon'daki Rum devleti, Sinop'un doğusuna geri çekilmek zorunda kalmıştır.

2.1.3 Trabzon Rum Krallığında Kuman / Kıpçak Türklerinin rolü.

Türkler içerisindeki sarışın ve mavi gözlü olan, tek topluluk olarak dikkat çeken Kuman / Kıpçaklar, Trabzon'dan Mısır'a kadar farklı bölgelerde yaşamış devlet kurmuş olup, genellikle bulundukları bölgelerdeki topluluklarla kaynaşmışlardır.⁷⁵

⁷⁴ Keçiş, a.g.e., s.78.

⁷⁵ İbrahim Tellioglu, "Doğu Karadeniz Kıpçakları", *Karadeniz Araştırmaları*, sayı 48, 2015, ss.59-78, bkz. s. 60.

Trabzon Rum Krallığı'nın zamanında Kuman/Kıpçaklar; Trabzon devletinin ordusuna askeri güç sağlamanın yanı sıra, devletin hakimiyeti altındaki topraklara, özellikle askeri ve ticari bakımından önemli olan noktalara yerleşerek devletin devamını temin etmek adına önemli bir rol oynamışlardır. Trabzon Rum Krallığı'nın, kurucuları o zamanlarda kendilerini savunabilecek bir orduya sahip değillerdi. Bu durum, Gürcistan Kraliçesinin onları desteklediği ve kraliçenin kendi ülkesindeki askeri ve siyasi gücünün Kuman / Kıpçaklara dayalı olmasından ileri gelmektedir.

Kuman / Kıpçaklar'ın diğer topluluklarla kolay uyum sağlayabilmesi ve devlet kuracak kadar birlik içinde olmamaları nedeniyle Gürcistan ve Trabzon Rum Krallığı tarihinde oynadıkları rol uzun bir dönem yok farz edilmiştir. Savaşçı bu boydan yararlanmayı isteyen Komnenoslar, bu sayede kendilerini çevreleyen Türkmen akınlarının da önünün kesilebileceği varsayılmıştır. Bunun sonucunda, Trabzon Rum Krallığı'nın stratejik bölgelerine Kıpçaklar yerleştirilmiştir.⁷⁶

Kuman / Kıpçaklar ve Trabzon Rum Krallığı'nın arasındaki olumlu ilişkilerin bir diğer boyutu da II. Aleksios'un, Kuman / Kıpçak lideri kızı ile evlenmesidir. Bu evlilik Trabzon'da ki Rum Devleti ile Kuman / Kıpçak ilişkilerini ilerletmiş, Kıpçakların Trabzon Rum Krallığı'nda söz sahibi olmasının önünü açmıştır.⁷⁷

2.1.4 Trabzon Rum Krallığı'nın yükselme devri

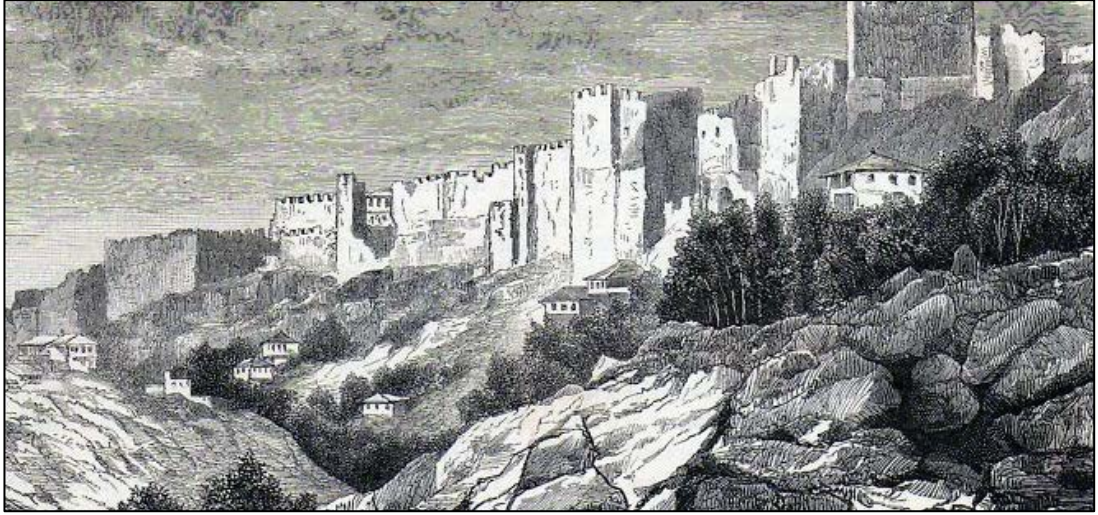
Trabzon Kralı I. Aleksios'tan (1204-1222) sonra Trabzon Rum Krallığı tahtına geçen I. Andronikos Gidos (1222-1235)⁷⁸ döneminde Selçuklularla yoğun savaşlar yaşanmıştır. Selçuklular Trabzon'u abluka etmiş fakat şehri çevreleyen yoğun surlardan ötürü geri çekilmek zorunda kalmışlardır, bunun yanında Selçuklu kampları da Gümüşhaneli yerliler, tarafından baskınlara uğratılmıştır. Trabzon Kralı I. Andronikos ise bu elde edilen zaferler onuruna sütunlar diktirmiş ve kendi hesabına altın sikke bastırmıştır.⁷⁹

⁷⁶ Tellioglu, **Doğu Karadeniz Kıpçakları**, s. 66.

⁷⁷ Tellioglu, **Doğu Karadeniz Kıpçakları**, s. 69.

⁷⁸ Andronikos Ghidos, Trabzon Kralı (1204-1222) I. Aleksios'un damadıdır.

⁷⁹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 117.

Şekil 2.4: Trabzon'daki Rum Devleti Surları

Kaynak: Trabzon'daki Rum Devleti. (t.y.). Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon_İmparatorluğu

Andronikos saltanatını takiben, I. Aleksios'un oğlu olan I. Ioannes (1235-1238) başa geçmiştir. Türkçe ikinci adı Aksuh⁸⁰ nedeniyle tartışma konusu olan I. Ioannes'i de I. Manuel (1238-1263) izlemiştir. Onun saltanatı esnasında Moğollardan kaçan Türkmenler, Anadolu'ya akın etmeye başlamışlardır. I. Manuel, Moğollarla iyi ilişkiler geliştirmiş Trabzon'un ticari açıdan sahip olduğu kritik önemi muhafaza etmeye devam etmiştir. Trabzon'da Ayasofya Kilisesi, I. Manuel döneminde yapılmıştır. I. Manuel döneminde Ceneviz ve Venedikli İtalyanlar, Trabzon Rum Krallığı'ndaki ticari faaliyetlerini geliştirmeye başlamışlardır.⁸¹

⁸⁰ Ioannis, Aksuh ismini annesi Theodora Aksuhina'nın soyundan dolayı almaktadır.

⁸¹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 149.

Şekil 2.5: Trabzon Rum Krallığı'nın Yükselme Devrindeki Durumu

Kaynak: Trabzon'daki Rum Devleti. (t.y.). Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon_İmparatorluğu

I. Manuel'den sonra oğlu II. Andronikos (1263-1266) döneminde, Sinop Komnenosların elinden çıkmıştı. Trabzon ile Selçuklu arasında daimi olarak çatışmalara kapı aralayan Sinop, Trabzon Kralı Georgios (1266-1280),⁸² tarafından abluka edilmiş fakat geri alınamamıştı. Georgios, bu dönemde Anti-Bizans siyasetiyle farklı bir politika izlemiştir.⁸³

13. asrın ikinci yarısında İstanbul'daki Haçlı işgalinden kurtulan Bizans İmparatorluğu, tahtına VIII. Mihail (1259-1261) oturmuş olup kendisinin yeni Roma İmparatoru olduğunu Trabzon Rum Krallığı'nın krallarının ise Laz dükleri oldukları beyanında bulunmuştur. Ancak tüm bu gelişmeler esnasında Türkmenler Gümüşhane'nin kuzeybatısına saldırmışlardır.

En parlak dönemini II. Aleksios (1298-1330) döneminde yaşayan Trabzon'daki Rum Devleti, bu dönemde Giresun'a sızmaya çalışan Türkmenleri, şehir ve yakın çevresinden çıkarmışlardır. II. Aleksios, aynı zamanda bölgedeki Ceneviz

⁸² Komnenos Georgios, I.Manuel'in üçüncü eşi olan İrini Syrikaina'nın oğlu ve de II. Andronikos'un üvey kardeşidir. Trabzon'daki Rum devletinin 1266-1280 yılları arasındaki imparatorudur.

⁸³ Keçiş, **a.g.e.**, s. 81-82.

tesirini yok etmeye çalışmış ve bu kapsamda Venediklilerle bir takım anlaşmalar yapmıştır.⁸⁴

Trabzon Rum Krallığı'nın, tarihi boyunca en farklı dönemi II. Aleksios (1298-1330) dönemidir. Otuz üç yıl tahtta kalan II. Aleksios döneminde, Trabzon'da sükunetin sağlanması, Türk yayılmasının engellenmesi, Ceneviz ve Venediklerle ilişkilerin Trabzon Rum Krallığı tarafından belirlenen şartlarda gerçekleşmesi sebebiyle, bu dönem yükselme dönemi olarak görülmüştür.⁸⁵

II. Ioannes döneminde (1280-1298), Trabzon'u hakimiyet altına aldığını düşünen Bizanslar, II. Aleksios'u da saraya damat yaparak vesayet altına almaya çalışmıştır. Trabzon hükümdarının buna yanaşmaması iktidarı boyunca halk desteği almasını sağlamıştır. Bizans yanlıları, bu duruma sessiz kalmayıp karışıklık çıkarmaya çalışsa da II. Aleksios, bunları engellemeyi başarmıştır. Böylece dönemde iktidarın tek sahibi olmuştur. Kralın bu güce ulaşmasında damadı olduğu Kuman / Kıpçakların da payı büyüktür.⁸⁶

Kızını II. Aleksios ile evlendiren Beka, Moğollardan ikta olarak Ahıska-Rize arasını alan ve Ortodoks Kuman / Kıpçakların lideri olan Beka, Trabzon'u hem askeri hem de nüfus bakımından desteklemiştir. Kuman / Kıpçaklar, askeri güçleri ve kalabalık nüfuzları sayesinde hem Gürcistan da hem de Doğu Karadeniz'de önemli bir güç olmayı başarmıştır. II. Aleksios, bu evlilikle Kuman / Kıpçakların desteğini aldığı için Skolarlıların ve Mesohaldiyalıların desteğine ihtiyaç duymamıştır. II. Aleksios'un, çocuklarının ikinci isimlerinin Türkçe olması da bölgedeki Kuman varlığı ve kültürünün ve devlet idaresindeki etkilerini göstergesidir.⁸⁷

Katolik dünyasının, Karadeniz havzasında yoğunlaşması, XII. Yüzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır. II. Aleksios döneminde, Trabzon'la irtibat kurulması bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. 1261 yılı itibariyle Karadeniz'in güneyinde koloniler kuran Cenevizliler, Komnenos topraklarında Bizans imtiyazları ile ticaret yapmak için II. Aleksios'a başvurmuş, fakat olumsuz yanıt almıştır. Cenevizlilerin diğer devletlerde elde ettiği imtiyazları Komnenoslara

⁸⁴ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 149.

⁸⁵ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 147.

⁸⁶ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 147.

⁸⁷ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 147.

kabul ettirme çabası II. Aleksios'un, savaşı göze alması sebebiyle gerçekleşmemiştir. Cenevizlilere karşı en önemli ticari rakibi, Venediklilere imtiyaz tanıyarak, çok yönlü bir politika izlemiştir. Bu şekilde, bir yandan devleti için gelir elde ederken bir yandan da Bizans'a bile istediklerini kabul ettiren iki İtalyan devletine karşı kendi şartlarını kabul ettirmiştir. Bu yükselişe bağlı olarak, Papalık tarafından kiliselerin birleştirilmesi çağrısına da olumsuz cevap vermiştir.⁸⁸

2.1.5 Trabzon Rum Krallığı'nda iç savaşlar dönemi

İç savaşlar devri, 1340'larda başlayan ve devleti etkisi içine alan taht kavgaları dönemini ifade etmektedir. Bu dönemdeki çatışmalar, stratejik açıdan önemli olan Trabzon kalesi ve çevresinde gerçekleştirilmiştir.

Şekil 2.6: Trabzon Kalesi Planı.

Kaynak: Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon_İmparatorluğu

Trabzon Kralı II. Aleksios, 1330 yılında hayatını kaybetmiştir. Bundan sonraki dönemde Trabzon'da taht çekişmeleri ortaya çıkmış ve devlet güç kaybetmiştir. Oğlu III. Andronikos (1330-1332), tahta geçmiş ve taht mücadelelerinde 2

⁸⁸ Tellioğlu, a.g.e., s. 148.

kardeşini öldürerek, siyasi cinayetlerin de işlendiği bir istikrarsızlık ve iç savaşlar dönemini başlatmıştı. Bu dönemde, Mesohalidyalılar ile Skolarlılar arasındaki iktidar kavgası da yeniden alevlendi. 20 yıllık dönemde taht 7 kez el değiştirdi. Bu dönem ayrıca Bizans'ın, Trabzon'daki taht mücadelesine en fazla müdahale ettiği dönemdir.⁸⁹

III. Andronikos'un ölümünün ardından, yerine küçük yaştaki oğlu II. Manuel (1332-1332), geçmiş ise de Bizans'ın desteğini alarak, yaşadığı İstanbul'dan Trabzon'a gelen II. Aleksios'un küçük oğlu Basil (1332-1340), Manuel'i tahtan indirerek Trabzon tahtına oturmuştur. Basil'in idaresi altındaki Trabzon Rum Krallığı, kısa bir istikrar dönemine rağmen, tekrarlanan siyasi oyunlar ve suikastlara maruz kalmıştır. Trabzon Rum Krallığında bu dönemde, iki grup yükseliş için mücadele etmişti. Bizans yanlısı olarak tanımlanan Skolarlılar ve yerli hükümdarların çıkarlarını temsil ettiği tespit edilen Mesohalidyalılar.

1330-1349 yıllarını kapsayan dönemde, halk ile yönetim arasında önemli sıkıntılar oluşmuştur. Taht kavgaları, ülkeyi kan gölüne çevirmiş ve başa geçenlerin ülkeyi kurtaracak vasıflardan uzak olması sebebiyle, tam bir afet gerçekleşmiştir. Güneş tutulmasının yaşananlardan kaynaklandığını düşünen halk, Kral Basileios'u taşa tutmuştur. Böyle olunca nüfuzu elinde bulunduran ailelerin, iktidar üzerindeki çıkar çatışmaları daha büyük çıkmazlara sebep olmuştur. Oluşan bu zafiyet neticesinde, bölgede bulunan Türk siyasi teşekküllerinin baskısı daha da artmıştır. Türkler, devletin zayıflığından yararlanarak Ünye'yi fethedip, Trabzon'u kuşatırken, Cenevizliler Giresun'u (Kerasus) ele geçirmiştir. Ayrıca, bu döneme denk gelen bir veba salgını Trabzon'u ve Karadeniz sahillerindeki diğer şehirleri tahrip ederek, yayılmaya başlamıştır.

Skolarlılar İstanbul tarafından gönderilen kişileri desteklerken, Mesohalidyalılar ise Trabzon Kraliçesi Anna Anakutlu'nun (1340-1341), kısa süren iktidarında etkilerini artırmaya çalışmış, fakat başarılı olamamıştı. Kuman / Kıpçakların desteği ile bir buçuk yıl tahtta kalmış fakat Bizans darbesi ile öldürülmüştür.

Devletlerinde biriken felaketlerin ağırlığı altında II. Aleksios'un kardeşi Michael'in oğlu olan III. Ioannes (1342-1344) tahta çıkmış, daha sonra

⁸⁹ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s.148.

Trabzon'a getirilen Mikhail (1344-1349) 1349'da, her iki grubun partizanlarını kademeli olarak kontrol altına alan yeğeni III. Aleksios (1349-1390), lehine tahtan çekilmeyi kabul etmiştir.⁹⁰

Komnenos varlığı tehlike altındayken 41 yıl tahtta kalan III. Aleksios, gerilemeyi önlemeye çalışan hükümdar olarak görülmektedir. Bunun sebebi, uzun süre tahtta kalmasıdır. Skolarlıların desteği ile tahta geçen Aleksios onları devletin üst kademelerine yerleştirmiştir. Ancak Bizans yanlıları ile mahalli güçler arasında dengeyi sağlamayı başarmıştır. Böylece kargaşa ortadan kalkmıştır. Kralın yıkılışı durdurmak adına yaptığı, en önemli şey dönemin şartlarına uygun dış politika geliştirmesidir.⁹¹

III. Alexios yönetiminde (1349-1390), Trabzon tekrardan önemli bir ticaret merkezi olarak kabul edildi ve büyük zenginlik ve sanatsal başarısıyla ünlendi. Bu noktada, Komnenos prensesleriyle komşu Türk hanedanları arasında evlenme konusundaki meşhur diplomatik stratejiler başlamıştır. Bununla birlikte, Anthony Bryer, Trabzon Rum Krallığı'nın bu dönemde zenginleşmediğini belirtmiştir.⁹²

III. Aleksios, tahta geldiğinde güney ve batı sınırlarında Müslüman Türk siyasi teşekkülleri yer almaktaydı. Daha önceki karışıklıkların sebebi olarak bu teşekküllerin baskılarını gören III. Aleksios, onlarla iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Dönemin en önemli diplomatik araçlarından olan, akrabalık kurma yoluna giden III. Aleksios Akkoyunlular, Hacı Emiroğulları, Tacettinoğulları ve Erzincan Emirliğinin liderleriyle müttefik olmuştur. Kızları ve kardeşlerini bu siyasi teşekküllere gelin yaparak devleti güvence altına almıştır. Ayrıca Karadeniz'in kuzeyinde güçlenen Cenevizlilere de imtiyazlar sağlayarak onlardan gelecek tehlikeleri de engellemiştir.⁹³

2.1.6 Trabzon Rum Krallığı'nda gerileme dönemi

Trabzon Rum devleti için on dördüncü yüzyılın son yılları, artan Türk tehdidi ile karakterize edilmektedir. Bu tehdit, Trabzon'u sınırlayan küçük Türkmen

⁹⁰ Tellioğlu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s.100.

⁹¹ Tellioğlu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s.149.

⁹² Keçiş, **a.g.e.**, s. 81-82.

⁹³ Tellioğlu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 150.

emirlikleri değil, kısa bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu'nu kuracak olan ve Batı Anadolu'da ortaya çıkan yeni bir Türk gücü olan Osmanlı'nın hanedanlığından kaynaklanıyordu. Genişlemeleri geçici olarak Ankara Savaşı'nda Timur tarafından 1402'de kesilmesine rağmen, 1430'larda Osmanlılar eski gücünü geri kazandılar, Yunanistan'ın büyük kesimlerini ele geçirdiler ve sonunda 29 Mayıs 1453'te Konstantinopolis'i ele geçirdiler.⁹⁴

1390 yılında III. Aleksios'un (1349-1390) ölümüyle, Trabzon'daki Rum Devleti'nin, Karadeniz'deki hakimiyeti kaybolmaya başlamıştır. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda yıkılma dönemi Osmanlı baskısının olduğu 1458-1461 dönemine sıkıştırılsa da bu gerçeği yansıtmaktan uzaktır çünkü, selefleri onun bıraktığı diplomatik ilişkileri sürdürememiştir. Manuel devrinde, Hacı Emiroğullarının Giresun'u fethetmesi bunun en önemli göstergesidir.⁹⁵

Yıkılış döneminde iktidara gelen Trabzon'daki Rum devletinin, kralları devletin devamlılığını sağlamak için Katolik dünyasıyla, iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Manuel döneminde başlayan, bu girişimler II. Ioannes (1280-1290) devrinde de devam etmiş, Trabzon Kralı David'in (1459-1461), elçi göndermesi ile somut bir hal almıştır. Bu dönemde, Trabzon Rum Krallığı ilk kez kiliselerin birleşmesini destekleyerek Katolik dünyasından Osmanlı baskısına karşı destek almayı ummaktadır. Papa II. Pius'un, Haçlı İttifakı projesi Trabzon'da büyük heyecana sebep olmuştur. Ancak ne bu proje ne de Ceneviz, Venedik ve Floransalılara verilen imtiyazlar ilişkilerin istenilen seviyeye ulaşmasını sağlamamıştır.⁹⁶

⁹⁴ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 150.

⁹⁵ Tellioğlu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 150.

⁹⁶ Tellioğlu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 150.

Şekil 2.7: Gerileme Döneminde Trabzon Rum Krallığı.

Kaynak: 1402 Yılında Anadolu ve Balkanlar. (2009). Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, <http://tarihvemedeniyet.org/wp-content/uploads/2009/10/44Harita-1402-Tarihinde-Anadolu-ve-Balkanlar.JPG>

IV. Aleksios'un (1417-1429), en büyük oğlu IV. Ioannis (1429-1459), devletin yakında Konstantinopolis'in kaderini paylaşacağını göremedi. II. Murad, 1442'de ilk önce deniz yoluyla Trabzon'u almaya kalktı, ancak yükselti fethi zorlaştırdı ve girişimi püskürttü.⁹⁷

Murad'ın oğlu ve halefi II. Mehmed, 1456'da Belgrad'a kuşatmak üzereyken, Osmanlı Amasya valisi Trabzon'a saldırdı ve mağlup olmasına rağmen, Trabzon Rum Krallığı'nı haraca bağladı. Bu süreçte ise Trabzon Kralı IV. İonnes (1429-1459), ittifaklar kurarak nihai saldırı için hazırlandı. 1439'da Floransa Konseyi'ne, Katolik ve Ortodoks Kiliseleri Birliği'nin ilan ederek bir elçi gönderdi, ancak bu ilan pek yardımcı olmadı. Kızı Theodora'yı, Trabzon'u korumaya söz vermesi karşılığında, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a verdi. Ayrıca, Sinop ve Karaman'daki Türk emirlerinden ve Gürcistan kralı ve prenslerinden yardım istedi.⁹⁸

IV. İoannes'in 1459'daki ölümünden sonra, kardeşi David (1460-1461) iktidara gelmiştir. David, Osmanlıların Kudüs'ün fethini planlandığını söyleyerek

⁹⁷ Tellioglu, *Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti*, s. 132.

⁹⁸ Keçiş, *a.g.e.*, s. 81.

Avrupa güçlerinin ilgisini çekti. II. Mehmed, nihayetinde bu entrikaları duydu ve David'in verdiği haraçların, iade etmesini talep etmesi üzerine harekete geçildi.⁹⁹

II. Mehmed, Bursa'da oldukça büyük bir ordu topladı ve Sinop'a sürpriz bir şekilde yürüdü. Daha sonra Sultan, Uzun Hasan'ı etkisiz hale getirmek için doğu Anadolu'ya doğru hareket etti. Trabzon'u izole ederek, hızla kuşattı. David (1459-1461), 15 Ağustos 1461'de teslim oldu ve böylece Trabzon'daki Rum devleti sona ermiş oldu.¹⁰⁰

2.2 13. Ve 14. Yüzyılda Trabzon Rum Devleti Ve Çevresindeki Türk Beylikleri

1204 yılında Haçlı birliklerinin, İstanbul'u ele geçirmesinin ardından Trabzon'a kaçan Komnenos hanedanı tarafından kurulan Trabzon Rum Krallığı, 1461 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedildiği döneme kadar topraklarının büyük kısmını korumayı başarabilmiştir. 13. ve 14. yüzyılda Trabzon'daki Rum devletinin Akkoyunlular ve diğer Anadolu beylikleriyle ilişki kurduğu görülmektedir. Fallmeyer, Trabzon'daki Rum devletinin ayakta kalabilmesinin arkasındaki en önemli neden olarak, çevresinde dolaşan her düşmanla ilişki kurmasıyla ilişkilendirmiştir.¹⁰¹

Manuel'in ölümünden XIII. yüzyıla kadar devam eden süreçte Komnenoslar, Türk baskısı altında kalmış ve güç kaybetmiştir. Trabzon Kralı Georgois (1266-1280) ve II. Ioannes'in (1280-1298) tahtta bulunduğu bu süre zarfında Gümüşhane ve Bayburt yöresindeki Türkmenler, Zigana'nın güneyinde yer alan bölgede hakim olurken, birinci Trabzon Rum Krallığı'nın kralı, onlara karşı düzenlediği seferde esir alınmıştır. Bu sebeple, yerine geçen kardeşi II. Ioannes 'de (1280-1297) batıdan gelen baskılara karşı koyamamış, Çepnilere karşı geri çekilerek Ordu'yu kaybetmiştir.¹⁰²

Trabzon Rum Krallığı, kuruluşunun hemen ardından Karadeniz boyunca hakimiyet kuran güçlü bir devlet olma hayali taşımaktaydı. Ancak, bu

⁹⁹ Keçiş, **a.g.e.**, s.81-82.

¹⁰⁰ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s.152.

¹⁰¹ Yaşar Yücel, "Fatihin Trabzon'u Fethi Öncesi Osmanlı-Ak Koyunlu İlişkileri", **Belleten**, cilt 49, sayı 194, 1985, ss. 287-311, bkz. s. 288.

¹⁰² Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 146.

hayallerden Selçuklu devleti yüzünden çok erken vazgeçmek durumunda kalmıştır. Selçuklular bu dönemde, Sinop'u ele geçirmiş ve Kırım'a sefer düzenlemeyi planlamaktaydı. Ayrıca, 1223 yılında Selçuklular Trabzon üzerine başarısızlıkla sonuçlanmış bir sefer düzenlemiştir. Ancak, bu başarısızlığa rağmen Selçukluların, Trabzon üzerindeki istekleri sona ermemiş görünüyordu. Ancak, 1243 yılında Moğollara tabi olan Trabzon Rum Krallığı için, yeni bir dönem başlamış oldu. Ancak, Türk beyliklerinin ortaya çıkması ve Moğolların giderek zayıflaması yüzünden Trabzon Rum Krallığı'nın, Moğol tabiiyeti uzun sürmedi.¹⁰³

Trabzon Rum Krallığı'nı çevreleyen Doğu Anadolu bölgesi, 14. yüzyılın başlarında büyük siyasi karışıklık içindeydi. 1301 yılında İmparator II. Aleksios (1298-1330), Giresun civarında hem karadan hem de denizden kuşatma yaparak bölgede bulunan Türkleri yenilgiye uğratmıştır.¹⁰⁴

12.yüzyıl boyunca Türkmen akınları, sıklıkla görülmektedir. Göçebe unsurların rolü ise 13. yüzyıl itibarıyla azalmaya başlamıştır. Bu unsurların, çoğu yerleşik hayatı tercih etmiştir. Göçebe yaşam sürmeye devam edenler ise Bizans, Ermeni ve yerleşik Müslümanlar ile giriştikleri mücadelelerde büyük kayıplar yaşamıştır. Bu durum Moğol istilasına kadar bu şekilde devam etmiştir. Fakat, 13. yüzyıldaki Moğol istilası neticesinde, Orta Asya'dan İran ve Anadolu'ya büyük bir göçebe geçişi olmuştur.¹⁰⁵

¹⁰³ Murat Keçiş, "Trabzon ve Türkler (1352-1402)" (Trebizond and The Turks), **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, cilt 22, sayı 22, 2007, ss. 221-241, bkz. s. 221.

¹⁰⁴ Elizabeth Zachariadou, "Trabzon ve Türkler (1352-1402) Trebizond and The Turks (1352-1402)", Çev. Murat Keçiş, **OTAM**, sayı 22, Ankara, 2003, ss. 221-241, bkz. s. 229.

¹⁰⁵ Murat Keçiş, "Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2009, s. 183.

Şekil 2.8: 14. Yüzyılda Doğu Karadeniz Bölgesindeki Türkmen Beylikleri.

Kaynak: Şebinkarahisar Beyliği. (t.y.). Erişim Tarihi 10 Şubat 2020, <https://bulentaydin.wordpress.com/2018/02/25/sebinkarahisar-beyligi/>

Türkmenler Moğol baskısı sebebiyle, İran'ın kuzeyinden ve Orta Asya'dan Anadolu'ya akın etmiştir. Anadolu'da Türkmenlerin kurduğu beylikler, İlhanlılar ve Selçukluların hakimiyetini kabul etmiş olsa bile, 13. yüzyılda yarı bağımsız hareket ettikleri gözlenmiştir.¹⁰⁶

Trabzon Rum Krallığı, 14. yüzyılda siyasal alanda önemli değişimler yaşamıştır. Sivas ve Kayseri bölgesinde, İlhanlı İmparatorluğu güç kaybedince Eretna Beyliği kurulmuştur. Trabzon Rum Krallığı'nın sınırında yer alan, Türk beylikleri ile mücadele edebilecek kadar güç sahibi değildi. Ancak 13. yüzyılın ortalarında Türklerin baskısı azalmaya başlamış ve kendi istekleri ile Trabzon ile müttefik olmuşlardır.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 184.

¹⁰⁷ Rüstem Şükürov, **Türk-Bizans İlişkileri ve Anadolu'nun Türkleşme Süreci**, Çev. Orçun Alpay, İstanbul, Kültür Bilimleri Akademisi, 2016, s. 282.

2.3 Sivas Beyleri ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri

İlhanlılar, beklenmedik bir zamanda hızlıca çöküş sürecine girmiştir. 1317-1335 yılları arasında son büyük hanedanı Ebu Said zamanında, çöküş iyice belirgin bir hal almıştır. Bu durum özellikle Anadolu şehirlerinde yeni hakimiyet arayışlarına yol açmıştır.¹⁰⁸

Hasan-i Buzurg,¹⁰⁹ Ebu Said'in hakimiyetinin son dönemlerinde, Anadolu (Rum) vilayetinin valisi olarak görev yapmıştır. Emir Eretna, 1338 yılında Tebriz valisi Hasan-i Küçük İbn Timurtaş¹¹⁰ ile ittifak yoluna gitmiştir. Ancak, bu ittifak uzun sürmemiştir. Aynı yıl Hasan-i Küçük ile olan ittifak sonlandırılmıştır. Memluk Sultanı Al-Nasır'ın, hakimiyeti altına girilmiştir. 1341 yılında ise Eretna bağımsızlığını ilan etmiştir.¹¹¹

Amasya, Sonusa, Sivas ve Erzincan 1330 yılının başlarında, Emir Eretna'ya boyun eğmişlerdir. Eretna, daha sonra Hasan-i Küçük İbn, Timurtaş'tan kurtulmuş ve Anadolu'nun kuzeydoğusuna yönelmiştir. Eretna, 1339 yılında Sivas'ı aldıktan sonra, 1341 yılında ise Amasya'yı ele geçirmiştir. Kemah'ın, Eretna'ya teslim olması ise 1347 yılına dayanmaktadır. 1346 yılında Bayburt'un fethinin ardından Şebinkarahisar, Niksar ve Tokat da Eretna'ya tabi olmuştur.¹¹²

Kadı Burhaneddin,¹¹³ 1398 yılında Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey (Akkoyunlu Devletinde hükümdarlık süresi 1403 – 1435), tarafından öldürülmüştür. Eretna, 1352 yılında hayatını kaybedene kadar yönetimde

¹⁰⁸ Berold Spuler, **İran Moğolları (Siyaset, İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri 1220-1350)**, Çev. Cemal Köprülü, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1987, s.132-144.

¹⁰⁹ Hasan-i Buzurg (Büyük Hasan), Emir Hüseyin'in oğludur, Emir Hüseyin ise İlhanlı Devletinin kuruluş aşamasında önemli bir rol üstlenen, İlkan Noyan'ın torunudur. Hasan-i Buzurg, aynı zamanda Celâyirliler Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarıdır (1340-1356).

¹¹⁰ Timurtaş, İlhanlı Hükümeti'nin önemli devlet adamlarından olan ve aynı zamanda bir dönem baş vezirlik görevi yapan Emir Çoban'ın oğludur. Timurtaş ayrıca bir dönem İlhanlı Hükümeti'ne bağlı olarak Anadolu valiliği görevinde yer almıştır.

¹¹¹ Kemal Göde, **Eretnalılar (1327-1381)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987, s. 42.

¹¹² Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 194.

¹¹³ Kadı Burhaneddin, 1345 yılında Kayseri'de doğmuş ve 1398 yılında Sivas'ta ölmüştür. Ve bir diğer adı Ahmet'tir, bir dönem Kayseri Kadısı olan Şemseddin Muhammedin oğludur. Eretna oğullarından Giyasettin Mehmed Bey'in kızı ile evlenerek Eretna beyliği yönetiminde, 1365 yılında kadılık ve 1378 yıllarında vezirlik görevlerini üstlenmiştir. Daha sonra, 1381 yılında merkezi Sivas olan Kadı Burhaneddin Devletini kurmuştur.

istikrarlı bir tutum izlemiştir. Ancak, onun vefatı ile birlikte iç karışıklıklar ortaya çıkmış ve hanedanlık yıkılana kadar devam etmiştir.¹¹⁴

Kadı Burhaneddin'in (Temmuz 1398) vefatı ile Osmanlı Sultanı Bayezid ve Timur Kuzeydoğu Anadolu'da rakip haline gelmiştir. Osmanlı Sultan'ı I. Murad, 1334 yılında Sivas ve Kastamonu emirliklerinin iç işlerine müdahalede bulunmuştur. Bu durum, Sivas ve Osmanlı arasında gergin bir ortam oluşmasına sebep olmuştur. Yıldırım Bayezid ve Kadı Burhaneddin arasında Kastamonu ve Sivas ile ilgili meseleler 1391 yılında sona ermiştir.¹¹⁵

2.4 Şebinkarahisar Beyleri ve Trabzon Rum Krallığı ile Olan İlişkileri

Şebinkarahisar Emirliği 1330 yılında ortaya çıkmış olup, XV. Yüzyılın başlarına kadar bağımsız olarak yaşamını sürdürmüştür. 1338 – 1343 yıllarını kapsayan Hasan-i Küçük döneminde, Sivas'tan bağımsız olduğu açıkça görülmektedir.¹¹⁶

Şebinkarahisar Emirliği, Trabzon Rum Krallığı ile ilk dönemlerinden itibaren ilişkiler kurmaya başlamıştır.¹¹⁷ Hasan-i Küçük'ün, Anadolu'ya ulaşması Ebu Said (1330-1331) dönemine denk gelmektedir. Hasan-i Küçük, Anadolu'ya geldikten kısa bir süre sonra ise Şebinkarahisar'a yerleşmiştir. Hasan-i Küçük, 1338 yılında Tebriz'e sefer düzenleyerek şehrin hakimi olan Hasan-ı Buzurg üzerinde, hakimiyet kurmak istemiştir. Nitekim bu sefer sonucunda, 1338 yılının Temmuz ayında Hasan-ı Buzurg'u yenilgiye uğratmış ve Tebriz'i ele geçirmiştir. Hülagü Han'ın egemenliği altında, Çobanoğulları Beyliği'ni kurmuştur. Hasan-i Küçük, 16 Aralık 1343 tarihinde vefat etmiştir. Bu döneme kadar, Şebinkarahisar ile iyi ilişkiler yürütmeye özen göstermiştir.¹¹⁸

Panateros, Hasan-ı Küçük'ün 5 Temmuz 1336 tarihinde, Trabzon'a sefer düzenlediğini belirtmektedir. Fakat, bu sefer bölgedeki yoğun yağışlar

¹¹⁴ Şükürov, a.g.e., s. 282.

¹¹⁵ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 196.

¹¹⁶ Spuler, a.g.e., s. 147-148.

¹¹⁷ Şükürov, a.g.e., s. 288.

¹¹⁸ Spuler, a.g.e., s.147-148.

nedeniyle, askerler tarafından kullanılacak yollarda meydana gelen aşırı tahribat sebebiyle başarıya ulaşamamıştır.¹¹⁹

1343 yılının aralık ayına kadar Şebinkarahisar'ın, Çobanoğulları Beyliği'nin (Tahmini kuruluş tarihi 1211-1212) hakimiyeti altında olduğu görülmektedir. Erzurum ve çevresi Çobanoğulları Beyliği tarafından kontrol edilirken, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tam olarak hangi kesimlerinde hakimiyet sağladıkları tam olarak tespit edilememiştir. Evliya Çelebi, tarafından da XVII. yüzyılda Trabzon çevresinde, Çobanoğulları varlığından bahsedilmektedir.¹²⁰

Çobanoğulları Beyliği'nin çöküş dönemi olarak, kabul edilen 1347 ve 1357 yılları arasında Sivas'ın, Şebinkarahisar üzerinde hakimiyet sağladığı görülmektedir. Komnenos İmparatoru III. Aleksios 'da, 1370 yılında Şebinkarahisar Türklerine, karşı bir sefere çıkmıştır. Şebinkarahisar'a hakim olan Rükneddin Kılıç Arslan ise Trabzon Kralı III. Aleksios (1349-1390) ile Taceddinoğulları Beyi Taceddin Bey arasında, yapılabilecek olası bir anlaşmayı engellemek için 1379 yılında Trabzon'a karşı, bir sefere çıkmak için planlar yapmıştır.¹²¹

Trabzon Kralı, düzenlenecek seferi önceden haber alarak Trabzon'u tahkim etmiş ve şehrin çevresindeki savunma hatlarını güçlendirmiştir. 1381 yılı kışında Kılıç Arslan, hayatını kaybetmiştir. Sonrasında ise Emir Malik Ahmet, Şebinkarahisar'ın yeni hakimi olmuştur.¹²²

Akkoyunlu Türkmenleri, 1457 yılına kadar Şebinkarahisar Kalesini hakimiyetleri altında tutmuştur. Şebinkarahisar, Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan'a karşı ayaklanma başlatmış ve bu ayaklanma Osmanlılar tarafından da desteklenmiştir. Uzun Hasan, 1458 yılı baharında bu ayaklanmayı bastırması ile isyan başarısız olmuştur. Buradan da anlaşıldığı üzere, XIV. Yüzyıl boyunca Trabzon Devleti'nin güneyinde, yer alan kesim Şebinkarahisar dahil olmak üzere Türk egemenliği altında kalmıştır.¹²³

¹¹⁹ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 199.

¹²⁰ Şükürov, a.g.e., s. 291.

¹²¹ Osman Turan, **İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984, s. 80.

¹²² Turan, a.g.e., s.80.

¹²³ Ebu Bekr-i Tihranî, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s. 228-229.

2.5 Erzincan Beyleri ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri

Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah'ın, Trabzon Rum Krallığı'nın himayesine girmeyi kabul etmesiyle birlikte imparatorluk, siyasi nüfuzunu güneyde Erzurum-Erzincan hattına kadar genişletmiştir. Ancak, kısa süre sonra Selçuklular, Trabzon'a sefer düzenlemiş ve bunun sonucunda imparatorluk Selçuklulara tabi olmuştur.¹²⁴

Emir Şerafettin, Selçukluların Köseadağ Savaşı'nda Moğollara, karşı ağır bir yenilgiye uğraması ile beraber Erzincan üzerinde hakimiyet sağlamıştır. 1331 yılına gelindiğinde ise Bayburt ve Erzincan Eretna'ya tabi olmuştur. Ahi Ayna Bey, 1348 yılında Erzincan'ı kendinden önce şehre hakim olanlardan satın almıştır.¹²⁵

Bayburt ise aynı dönemde, Mehmed Rikabtar (Machmat Eikeptaris) hakimiyetindedir. Bahsedilen kişinin (Rikabtar), Sivas hakimi olması muhtemeldir. Bu yöneticilerin, ilişkileri hakkında bilinen tek şey 1348 yılında Trabzon'a, ortak bir sefer düzenlemiş olmalarıdır. Bayburt 1360-1361 yıllarında ise Hoca Latif'in hakimiyeti altındadır.¹²⁶

Ahi Ayna Bey, 1348 yılının Haziran ayında Trabzon'a karşı ilk seferini düzenlemiştir. Aynı dönemde, Doğu Karadeniz üzerinde hakimiyet sağlama isteği olan Çobanoğlu Melik Eşref, Azerbaycan çevresinde büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde, gerçekleşen bu iki olay arasında bağlantı olup olmadığı son derece önem arz etmektedir. Erzincan Beyi Ahi Ayna Bey Koukas (Golacha) Kalesi ve Golaşa'yı 1361 yılında kuşatmasına rağmen, herhangi bir başarı elde edememiştir. Trabzon Koukas'a, karşı düzenlenen bu sefer 15 Ekim 1361 tarihinde gerçekleşmiştir.¹²⁷

Bayburt Beyi Hoca Latif ise Trabzon Devleti üzerine iki sefere çıkmıştır. 1360 yılında düzenlenen ilk sefer ile Trabzon Kralı III. Aleksios'un (1349-1390), Koukas Kalesini inşa etmesine engel olmuştur. İkinci seferini ise 1361 yılında Maçka Vadisi'ne düzenlemiştir. Bu seferinde, esir düşen Hoca Latif'in idam

¹²⁴ Şükürov, **a.g.e.**, s. 293.

¹²⁵ Turan, **a.g.e.**, s. 80.

¹²⁶ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 206.

¹²⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 80.

sonrasında kesik başı Trabzon'a götürülmüş ve halka gösterilmiştir. Panateros, 1355 yılından önce Şiran'da, Türkler ile iki çatışmanın yaşandığını bildirmiştir.¹²⁸

Erzincan, 8 Haziran 1362 tarihinde Ahi Ayna Bey'in ardından Şebinkarahisar hakimi Pir Hüseyin, tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Birçok emirle girdiği mücadelelerden galip ayrılan Pir Hüseyin, 19 Temmuz tarihinde bağımsızlığını elde etmiştir. 11 Eylül 1362 tarihinde ise 32 gün süren kuşatmanın ardından Pir Hüseyin, Bayburt'u da ele geçirmiştir.

Kaynaklar, 1379 yılından 14. yüzyılın sonuna kadar olan süreçte Trabzon Rum Krallığı ile sınırı olan tek devletin Erzincan Emirliği olduğuna işaret etmektedir. Yalnızca Kuzey Batı'da yer alan Harşit / Filabonites Vadisi göçebe Çepniler ile Hacı Emir Beyliği arasında bir sınır oluşturmaktaydı. Erzincan emiri Emir Mutahharten, Trabzonlu bir prenses ile (kesin olmamakla birlikte II. Aleksios'un (1298-1330) kızı olabilir) evlenmiştir. Bu Komnenoslar için hayati öneme sahip bir ittifak kurulmasına imkan sağlamıştır.¹²⁹

2.6 Canik-Tacettinoğulları Beyliği ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri

Selçukluların dağılması sonucunda, Anadolu'da siyasi boşluk oluşmuş ve birçok beylik ortaya çıkarak bölgelerde söz sahibi olmaya çalışmıştır. Trabzon Rum Krallığı'na, yakın olan Samsun ve çevresinin kontrolü bu dönemde Kadı Burhaneddin Ahmed tarafından, bölgedeki yerel gruplara bırakılmıştır. Bölgede yer alan beyliklerden birisi olan, Tacettinoğulları Beyliği ya da Canik Beyliği, Trabzon'un batı kısımlarına, hakim olmakta olup belli aralıklarla Trabzon'daki Rum devletine, seferler düzenlemekteydi.¹³⁰

Tacettinoğulları Beyliği, bu dönemde Amasya ve bölgesine hakim olan Hacı Şadgeldi'ye, bağlı durumda bulunuyordu. Ancak, 1381 yılında Kadı Burhaneddin'in, Hacı Şadgeldi'yi öldürmesinin ardından, Tacettinoğulları Beyliği, Sivas hakimi Kadı Burhaneddin'e, bağlı duruma gelmiştir.

¹²⁸ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 208.

¹²⁹ Şükürov, **a.g.e.**, s.302.

¹³⁰ Kazım Dılcimen, **Canik Beyleri**, Halkevi yay, Samsun, 1940, s. 31.

Tacettinoğulları Beyliği, 1370'li yıllara kadar Emir Tacettin tarafından yönetilmiştir.¹³¹

1379 yılında Eretna Beyliği, Tacettinoğullarına yönelik sefer düzenledi. Bu seferin nedeni, Tacettinoğullarının ödemesi gereken vergiyi ödememesiydi. Ancak Eretna Beyliği, yapılan bu seferde istediği ve beklediği başarıyı elde edememiştir. Bu tarihten sonra da Tacettinoğulları Beyliği, Eretna'ya bağlı kalmayıp bağımsız hale gelmiştir.¹³²

Tacettinoğulları, bağımsızlık elde ettikten sonra Amasya, Samsun ve Ordu ile Giresun'un batı kısımlarını ele geçirerek Trabzon Rum Krallığı sınırlarına yaklaşmıştır. Tacettinoğulları ile Trabzon Rum Krallığı arasındaki ilişki 1362 yılında Tacettin Bey'in, Komenos hanedanından bir prenses ile evlenmesi sonucu gelişmeye başlamıştır. Bu süreçten sonra Tacettinoğullarının, Trabzon Rum Krallığı üzerindeki tehdidi ortadan kalkmıştır.¹³³

2.7 Hacı Emiroğulları Beyliği ve Trabzon Rum Krallığı Arasındaki İlişkiler

XII. yüzyılın sonlarında Haldiya Teması Türkler tarafından, Bizanslılardan alınmıştır. Panaretos, yazmış olduğu eserde bu Türklerin kim olduğunu ise belirtmemiştir. XIII. yüzyılın sonlarında bölgede, Hacı Emiroğullarının faaliyetleri dikkate alındığında, bu kişilerin Hacı Emir'in askerleri, olduğu düşünülmektedir çünkü o dönemde Canik Beyliği'nin, doğu sınırlarında Hacı Emir Bey hüküm sürmekteydi.¹³⁴

Trabzon, Hacı Emir'in babası Bayram Bey döneminde, iki kez kuşatılmıştır. Bayram oğulları, 1332 yılında Asomatos'a ulaşmıştır. Asomatos, Maçka Vadisi'nde yer almaktadır. Kerempe Burnu, 1357 yılında Hacı Emir'in askerlerinden, 14 Türk'ün III. Aleksios (1349-1390) tarafından öldürülmesine şahitlik etmiştir. Bu olay sonrasında, Hacı Emir 1357 yılı Kasım ayında Trabzon'u, kuşatarak Dikaisimion'a ulaşmıştır. Bu durumda, tehlikeyi bertaraf etmek isteyen İmparator III. Aleksios, 1358 yılında kız kardeşi Theodora'yı,

¹³¹ Dilcimen, **a.g.e.**, s.37.

¹³² Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 223.

¹³³ Zachariadou, **a.g.e.**, s.546-547.

¹³⁴ Necati Demir, **Hacı Emiroğulları Beyliği**, Türk Tarih Kurumu , Ankara, 2007, s. 19.

Hacı Emir Bey'e evlenmesi için vermiş ve akabinde Hacı Emir'in askerlerinin bulunduğu alanı da ziyaret etmiştir.¹³⁵

1358 yılında ise III. Aleksios'un kız kardeşi, Bayram oğlu Hacı Emir ile evlenmiştir. Kaynaklarda düğünün 1379 yılından sonra, Mutahharten Erzincan beyi iken olduğu yazılmaktadır. Trabzon'da ki Rum devleti, bu sayede Erzincan – Bayburt tarafından gelebilecek saldırıları önlemeyi başarmıştır.¹³⁶ III. Aleksios, ayrıca bu sayede Trabzon Rum Krallığı'nın, batı tarafında yer alan Hacı Emiroğulları Beyliği ile arasındaki ilişkiyi barışçıl bir şekilde sürdürmeyi amaçlamıştır. Hacı Emiroğulları Beyliği'nin, konumu Ordu ve Giresun vilayetine ait toprakların bir kısmı olarak bilinir. Trabzon Rum Krallığı'na, eskiden ait olan Ünye ve çevresinde kurulmuş olan bu beyliğin, Trabzon üzerine saldırılarından çekinen Trabzon Kralı III. Aleksios (1349-1390), kız kardeşiyle Hacı Emiroğulları beyinin oğlunu, evlendirerek bir akraba ilişkisi kurmaya çalışmıştır çünkü evlilik olayından sadece bir sene önce İbrahim Hacı Emir, Trabzon Rum Krallığı doğu sınırlarına, ciddi seferler düzenlemiştir.¹³⁷

1379 yılında ise, Niksar ve çevresinde hüküm süren Emir Doğanşah'ın oğlu Tacettin'e, kız veren Trabzon Rum Krallığı, sınırına yakın başka bir beylikle de arasını akrabalık bağı kurarak iyi tutmaya çalışmıştır. Trabzon Kralı III. Manuel (1390-1416), dönemine denk gelen bu olayda Trabzon Rum Krallığı, III. Aleksios ile başlayan çevredeki Türkmenlere, karşı koymak için kız vererek akrabalık bağı kurma sürecini devam ettirmiştir. Ancak, asıl dikkat çeken husus, Tacettin'in, o dönem Trabzon'daki Rum devleti için tehlike teşkil etmemesidir. Ayrıca, 1358 yılında Trabzon'da ki Rum devletinin kralı III. Aleksios'un, kız kardeşi ile evlenen Hacı Emir ile Tacettin'in de arası iyi durumda değildi. Bunun yanında, 1379 yılında Tacettin'in, Sivas'a vergi ödemeyi reddetmesi üzerine sefere çıkan Sivashılar, Trabzon'daki Rum devletiyle, Tacettin arasında kurulan bu akrabalık ilişkisinden hoşnut olmamıştı.¹³⁸

Hacı Emir Bey'in, oğlu Süleyman ile kavga etmesini fırsat bilen Tacettin Bey tekrar savaş çıkmasına neden olmuştur. Tacettin Bey, Komnenos Despina ile

¹³⁵ Demir, a.g.e., s. 19.

¹³⁶ Keçiş, *Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)*, s. 233.

¹³⁷ Keçiş, *Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)*, s. 228.

¹³⁸ Keçiş, *Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)*, s. 232-233.

evlenmiştir. Bu evliliğin, Hacı Emir Bey ve Trabzon Rum Krallığı arasındaki ilişkilerden nasıl etkilendiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.¹³⁹

Trabzon Rum Kralı III. Aleksios, 1380 senesinde Çepni Türkmenlerine karşı sefere çıkmıştır. Hacı Emir Bey ve Çepniler arasında nasıl bir ilişki bulunduğu ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmaması nedeniyle bu olayın ilişkiler üzerindeki etkisi bilinmemektedir.¹⁴⁰

1381 yılında ise, Kadı Burhaneddin Sivas'ta bağımsızlığını ilan ederek Tokat'ı ele geçirdi. Ardından Tacettin, üzerine yürüyerek onu öldürdü. Bunun sonucunda, Tacettin'in kontrolü altında bulunan yerler Kadı Burhaneddin'in, kontrolüne geçti. İlerleyen dönemlerde, Akkoyunlular da bir süreliğine Kadı Burhaneddin'in, hükmü altına girmiştir. Tüm bu gelişmeler, Trabzon Rum Krallığı için olumsuz sonuçlar doğurmuştur.¹⁴¹

Hacı Emiroğullarından Süleyman Bey ile Trabzon Rum Krallığı ilişkileri 1386 yılından sonra oldukça olumsuz bir seyirde devam etmiştir. Bunun üzerine, Süleyman Bey 12.000 kişilik ordusu ile Giresun'da kontrolü tekrar eline almıştır. Bu mücadele, 1396 yılının başlarında başlamış, 1397 yılının Mayıs ayına kadar devam etmiştir.¹⁴²

Bayezid'in, Karadeniz'e sefer düzenlediği dönem olan 1398 ile 1402 yılları arasında Giresun tekrar Trabzon Rum Krallığı'nın, hakimiyetine girmiştir. Hacı Emiroğulları, Timur'un Anadolu'ya düzenlediği sefer sırasında Timur egemenliğini kabul etmiştir. Clavijo'nun¹⁴³ seyahatnamesinde, Hacı Emiroğullarının, 1404 senesinde Vona'da yer alan kıyı kaleleri ile Pazar ve Giresun'un batı kesimlerini elinde bulundurduğu belirtilmektedir. Bahsedilen tarihte, Hacı Emir Bey'in 10.000 atlı askeri olduğu ve Trabzon Rum Krallığı'ndan, vergi aldığı kaynaklarda bu beylik ile ilgili yer alan son bilgiler olmuştur.¹⁴⁴

¹³⁹ Şükürov, **a.g.t.**, s. 304.

¹⁴⁰ Şükürov, **a.g.t.**, s. 305.

¹⁴¹ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 236.

¹⁴² Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 226.

¹⁴³ Ruy Gonzales De Clavijo, , **Anadolu, Orta Asya ve Timur**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ses Yayınları, İstanbul, 1993.

¹⁴⁴ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 227.

Hacı Emiroğulları Beyliği, genelde Trabzon Rum Krallığı'nın batı ve güney batısını tehdit etmiştir. Düzenlenen seferler bu bölgede yer alan, Giresun, Maçka ve Kerempe Burnu üzerine gerçekleşmiştir. Bu durum, Hospitokastron'un, devletin merkezine yakın bir bölgede yer aldığını göstermektedir. Bu bölgenin, Giresun ile Şebinkarahisar arasında yer aldığı düşünülmektedir.¹⁴⁵

2.8 Akkoyunlular ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri

13. ve 14. yüzyılda Trabzon'daki Rum devleti çevresinde yer alan, Türkmen beylikleri ve Türkmen toplulukları sık sık Trabzon, üzerine akınlar düzenlemekteydi. Bunların en önemlisi de şüphesiz Akkoyunlulardı. 13. yüzyılın başlarında Erzurum yakınlarına kadar ulaşan Akkoyunlular 1341 ve 1343 yıllarında Trabzon üzerine bir sefer düzenlemiştir. Akkoyunlu saldırılarına karşı koyamayan Trabzon Kralı III. Aleksios (1349-1390), çözüm olarak kız kardeşi Maria'yı, Akkoyunlu beyi Turali Bey'in oğlu Kutlu Bey ile evlendirmekte bulmuş ve bu sayede Akkoyunlular ile akrabalık bağı kurmaya çalışmıştır. Maria'nın, Kutlu Bey ile evlenmesi sonucunda Akkoyunlu – Trabzon Rum Krallığı, ilişkilerinin dostane bir hal aldığını söylemek mümkündür.¹⁴⁶ Ancak Ebû Bekr-i Tihriânî'nin,¹⁴⁷ anlattıklarına göre de Akkoyunluların yaptığı bir sefer sonucunda Maria, Akkoyunlular tarafından esir alınmıştır.¹⁴⁸

Akkoyunlu Devleti, 1340 yılında Trabzon Rum Krallığına, karşı düzenledikleri seferle ilk kez kaynaklarda yer almaya başlamıştır. Diyarbakır'ın, 14. Yüzyıl sonları ile 15. yüzyılın başlarını kapsayan bir dönemde Akkoyunlular, tarafından fethedildiği kaynaklarda yer almaktadır. Yapılan arkeolojik kazılar neticesinde, Tur Ali'nin, 1340-1348 yıllarını kapsayan dönemde Erzincan ve Bayburt yöresinde yaşadığı tespit edilmiştir. 1330-1363 yılları arasında Trabzon Rum Kralları, kendi içlerinde bir mücadeleye girişmişlerdir. Bu dönemde, her

¹⁴⁵ Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2011, s. 115.

¹⁴⁶ Yücel, **a.g.m.**, s. 289.

¹⁴⁷ Ebû Bekr-i Tihriânî, İsfahan'a bağlı Tihran köyünde doğmuştur. Akkoyunlu Uzun Hasan'ın yanında münşi bir tarihçi olarak çalışmıştır ve Akkoyunlu Hükümeti ile alakalı önemli bilgiler içeren ve resmi kaynak olarak kabul edilen Kitab-i Diyarbekriyye eserini kaleme almıştır.

¹⁴⁸ Yücel, **a.g.m.**, s. 289.

imparator, Akkoyunluların gücünden faydalanmak amacıyla onları yanına çekmeye çalışmıştır.¹⁴⁹

Trabzon Rum Krallığında, 1330 yılında başlayarak 1355 yılına kadar devam eden büyük iç savaşa birçok aile müdahil olmuştur. Kabazitai, Doranitai, Scholarioi, Meizomatai, Kamechenoi gibi soylu ve büyük aileler bu sürecin bir parçası olmuştur. Bu aileler iç savaş sırasında kendi aralarında ittifaklar oluşturmuş ve devletin otoritesine baş kaldırmıştır. Bu savaşın esas sebebi de bu ailelerin çıkar çatışması yaşamasıdır.¹⁵⁰

Hem Trabzon Rum Krallığı, içerisinde yer alan bu soylu ve büyük aileler, hem de imparatorluk ailesi içerisinde bu dönemde çok fazla ittifak gerçekleşmiş, çıkarlar uyuşmadığı zaman ise ittifaklar hemen dağılmıştır.¹⁵¹

Panaretos'un kaynaklarında iç savaş sırasında Akkoyunlular ile 5 defa çatışma ortamının yaşandığı belirtilmektedir. Akkoyunlular tarafından Trabzon'a düzenlenen seferlerin yaşanan iç savaş ile ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Yaşanan iç savaş sırasında güçlü olmak isteyen aileler Akkoyunluları yanlarına alarak dış destek sağlamak istemiştir. Akkoyunluların, düzenledikleri bu seferler, iç savaşın uzamasına sebep olmuştur. Ayrıca seferler neticesinde III. Aleksios kız kardeşi Maria'yı, Tur Ali Bey'in oğlu Kutlu Bey ile evlendirmek zorunda kalmıştır. Tüm bu çabalar, akınları durdurmak için gerçekleştirilmiştir.¹⁵²

Panaretos'un kaynaklarında, Trabzon Rum Krallığı ile Akkoyunlular arasında 5 çatışma gerçekleştiği belirtilmekteydi. Bu çatışmaların, tarihleri ise şu şekilde bildirilmiştir:¹⁵³

- 1. çatışma 1340 yılının Ağustos ayı
- 2. Çatışma 1341 yılının Temmuz ayı
- 3. Çatışma 1341 yılının Ağustos ayı
- 4. Çatışma 1343 yılının Haziran ayı

¹⁴⁹ John Woods, **Akkoyunlular**, Çev. Sibel Özbudun, Millet yay, İstanbul, 1993, s. 77.

¹⁵⁰ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 233.

¹⁵¹ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)** s. 232.

¹⁵² Woods, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁵³ Woods, **a.g.e.**, s. 77.

- 5. Çatışma 1348 yılının Haziran ayı.

Panaretos'un kroniğinde, ayrıca Akkoyunlu Kutlu Bey ile III. Aleksios'un kız kardeşi Prenses Maria'nın, 1352 yılının yazında evlenmesi ile Trabzon Rum Krallığı ile Akkoyunlular arasında akrabalık ilişkisinin kurulduğu da belirtilmektedir.¹⁵⁴

2.9 Bayramlı Beyliği ve Trabzon Rum Krallığı İle Olan İlişkileri

Bayramlı Beyliği, bugünkü Ordu ili ve çevresinde kurulmuştur. Kurucusu Bayram Bey'e ait ilk kayıt, 1313 yılında bir pazar yerini ele geçirmesi ile gerçekleşmiştir. F. Sümer, kurulduğu coğrafyada yaşayanları göz önünde bulundurarak Bayramlı Beyliğindeki, Türklerin çoğunun Çepni olduğunu iddia etmektedir. Kaynaklara göre de 15. ve 16. yüzyılda Bayramlı Canık'ı olarak, adlandırılan bölgede en fazla yerleşim yeri adına sahip olan Türk boyu Çepnilerdir.¹⁵⁵

13. yüzyılın sonlarına doğru Trabzon'un batı kısımlarında, siyasi kargaşa hakim durumdaydı. II. Aleksios, 1301 yılında Giresun'u karadan ve denizden kuşatmış olup, bu kuşatma esnasında Giresun'da, hakimiyet süren Türk emiri Koustouganen / Kuşdoğan'ı esir almıştı. Kuşdoğan'ın, 1313 yılında Ordu ve çevresini ele geçirerek beylik kuran Bayram Bey'in kendisi, ya da akrabası olabilme ihtimali yüksektir. Ayrıca Bayram Bey'in, çevresinde yer almakta olan Türkmenlerin Çepni olduğu yönünde de iddialar bulunmaktadır. Bunun en önemli nedeni, Bayramlı Beyliği'nin kurulduğu bölge olan Ordu ve çevresinde, Çepnilerin yoğun olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)** s. 236.

¹⁵⁵ Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri, boy teşkilatı, destanları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999, s. 323.

¹⁵⁶ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 182.

2.10 Türkmenlerin Trabzon Rum Krallığı Olan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme

Trabzon'daki Rum devleti ile Türkmenler arasındaki etkileşimler üç hat üzerinde gerçekleşmiştir. Bu hatlardan, ilki Limniya¹⁵⁷ ve Giresun arasındaki bölgede kalan kıyılardaki kaleler, ikincisi, Trabzon'un hemen batısından yer alan ve Haldiya'ya kadar uzanan Trikomia Bandon'u¹⁵⁸ ve Haldiya Tema'sını¹⁵⁹ kapsayan alan, üçüncüsü ise Lazistan, Rize, Sürmene ve Gemora Bandonu'nu¹⁶⁰ kapsayan şehrin doğu sınırları olmuştur. 14. yüzyılda ise Trabzon'da ki Rum devleti, iç bölgelerde kontrolü tamamen kaybederek dar bir kıyı şeridine sıkışmıştır. Güney sınırları ise, tamamen Türkmenler tarafından çevrilmiştir.¹⁶¹

XIV. yüzyıl içerisinde, Trabzon ile Türkler arasında yaşanan mücadeleler üç dönem içerisinde değerlendirilmektedir.¹⁶² İlk dönem içerisinde, doğrudan kenti hedef alan akınlar Maçka vadisi, üzerinden gerçekleştirilmiştir. Türk akınları, 14.yüzyılın başlarından 1350 yılına kadar yoğun bir şekilde devam etmiş ve şehir savunmasına zararlar vermiştir.

14.yüzyılın İlk Yarısında Trabzon Rum Krallığı'nın, çevresindeki Türkmen beyliklerine ve Türkmenlerin Trabzon topraklarına birçok akın yapmıştır.

2.10.1.1 Panaretos'un tarihinde yer alan; Türkmen beylerinin Trabzon Rum Krallığı üzerine yaptıkları seferler

- 2 Ekim 1313 salı günü Bayram Bey¹⁶³'in, Trabzon bölgesinde bir Pazar yerine yaptığı saldırı,¹⁶⁴
- 30 Ağustos 1332 pazar günü Bayram Bey'in, Maçka Vadisine (Hamsiköy'e) yaptığı sefer.¹⁶⁵

¹⁵⁷ Limniya'nın yeri Ünye ile Samsun arasına lokalize edilmiştir. Mehmet Öz, Limniya'nın Yeşilırmak Deltasında olabileceğini ifade etmiştir. Bkz. Mehmet Öz, **XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı**, Ankara 1999, s. 22.

¹⁵⁸ Akçaabat bölgesi.

¹⁵⁹ Haldia ismi, günümüzde Trabzon'un güneyinde Gümüşhane ve çevresi için kullanılır.

¹⁶⁰ Gemora Bandonu, bu gün Yomra ilçesi ile Arsin ilçesinin bir kısmının kapsamaktadır.

¹⁶¹ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 187.

¹⁶² Şükürov, **a.g.e.**, s. 282.

¹⁶³ Emir Bayram, Halibya'daki (Ünye Bölgesi) Emiroğullarının bilinen ilk yöneticidir.

¹⁶⁴ Anthony Bryer, "Rumlar ve Türkmenler: Karadeniz İstisnası" Çev. M. Sibel Dinçer – Murat Keçiş, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, cilt. 16, sayı. 16, 2014, ss. 177-232. Bkz. s.217-220.

- 1336 yılında Şeyh Hasan'ın, Mithra Dağı'ndan¹⁶⁶ yaptığı sefer.
- 1340 yılında Panaretos'un, Amitiotai¹⁶⁷ olarak bahsettiği, Akkoyunlular tarafından düzenlenen sefer.
- 4 Temmuz 1341 çarşamba günü, Akkoyunlu/Amitiotai'ler tarafından Trabzon'a düzenlenen sefer.
- 1343 Haziranında Akkoyunlu/Amitiotai'ler, Trabzon üzerine geldiler, ama kazanç sağlayamadan geri döndüler.
- 29 Haziran 1348 yılında Erzincan Emiri Ahi Ayna Bey, Bayburt'tan Rikabdar Mehmet, Akkoyunlu Turali Bey, Bozdoğan ve Çepniler birleşerek üç gün Trabzon'u kuşattılar.
- 13 Kasım 1357 pazartesi günü, Hacı Emir¹⁶⁸ ordusu ile birlikte Maçka, Hamsiköy, Cevizlik bölgelerine akın ederek bu bölgeleri tahrip etmiş ve buradaki birçok insana zarar vererek mallarını ve mülklerini ele geçirmiştir.
- 1361 yılının Ekim ayında Ahi Ayna Bey, Erzincan'dan gelerek Goloşa / Golachas kalesini kuşattı, ancak daha sonra bu bölgeden eli boş bir şekilde geri döndü.
- 13 Kasım 1357 pazartesi günü Hacı Emir tarafından, Dikaisimon'a¹⁶⁹ düzenlenen sefer.
- 1368 yılında Kılıç Arslan tarafından, Halidiya'da Trabzon Rum Krallığına, ait olan bölgeler kuşatıldı ve ele geçirildi.
- 1369 yılının Ocak ayında, Türkler Golachas (Golaşa) kalesini ele geçirmiştir. Halidialılar bu duruma, karşı koymaya çalışmışlarsa da birçoğu mücadele verirken hayatını kaybetti.
- Panateros tarafından, 1350 yılından sonra doğrudan Trabzon Rum Krallığını, hedef alan iki Türk akını olduğundan bahsedilmektedir.

¹⁶⁵Anthony Bryer, **a.g.m.**

¹⁶⁶ Mitra Dağı: Trabzon'un Boztepe'si.

¹⁶⁷ Amitiotai: Amidiler, Diyarbakır'ı imparatorluk başkenti yapmış olan Akkoyunlu Türkmenleri.

¹⁶⁸ Hacı Emir, Bayram Beyin oğludur.

¹⁶⁹ Maçka- Cevizlik Bölgesi.

Bunlardan, ilki Komnenoslar hanedanlığı tarafından başarı ile savuşturulmuştur. İkinci akın da Komnenoslar tarafından püskürtülse de şehrin savunması büyük hasara uğramıştır. 1380 yılı ile 14. yüzyıl arasını kapsayan üçüncü dönemde ise, Türk akınlarının azaldığı görülmektedir. Böylece şehrin güneyinin güvenliği kısmen de olsa sağlanmıştır. Bu durumda, Akkoyunluların bölgedeki egemenliğini artırması önemli rol oynamıştır.¹⁷⁰

2.10.1.2 Panaretos'un tarihinde yer alan; Trabzon Rum Krallığı'nın

Türkmenler üzerine düzenlediği seferler

- 22 Eylül 1351 yılında Başkan Konstantinos Doranites'e karşı, Limniya'ya doğru yola çıkıldı ve 3 ay sonra geri dönüldü.
- 1355 yılının Ağustos ayında Ioannes Kabazites, Şiran / Cheriana bölgesine kuşattı ve bu bölgeyi aldı.¹⁷¹
- 1355 yılının 27 Kasım cuma gününde, III. Aleksios (1349-1390), Şiran üzerine sefere çıkmıştır. Kuşatmanın ilk başlarında birçok esir alınmıştır ancak bir süre sonra Türklerin, Aleksios'un ordusunu takibi neticesinde, ordu bölgeyi tamamen terk etmek zorunda kalmıştır. Birçok Hristiyanın katledildiği ve Haldiya Dükü Ioannes Kabazites'in de esir alındığı bilgileri kaydedilmiştir.
- 1369 yılının Ocak ayı sonlarına doğru İmparator, güçlü bir donanma ile Limniya'ya gitti ve burada 4 ay gibi bir süre kaldıktan sonra geri döndü.
- 1370 yılının Mayıs ayında, İmparator yanında 100 atlı ile birlikte, Marmara bölgesinde yer alan yazlık otlaklara doğru yol aldı ve burada o an için kendisinden daha fazla askeri birliğe sahip olan Türk kuvvetleri ile karşılaştı, birliğin az olmasına rağmen çarpışmadan zaferle çıktı.
- 1373 yılının Ocak ayında, İmparator Şiran üzerine sefere çıktı ancak ordumuz ağır ve zorlu geçen kış şartlarından ötürü mağlubiyete uğradı ve birçok Hristiyan, donarak hayatını kaybetti.

¹⁷⁰ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 190.

¹⁷¹ Cheriana Bölgesi: Gümüşhane vilayetine bağlı Şiran bölgesidir.

- 16 Nisan 1374 pazar günü Goloşa / Golachas kalesi Haldiyalılar tarafından, İmparatorluk için tekrar geri alındıysa da kısa bir süre sonra düşman (Türkler) tarafından tekrar geri alınıyor.
- 4 Mart 1380 pazar günü İmparator ordusu iki kısma ayırarak Çepnilere karşı sefere çıktı. Piyadelerin bir kısmını Bedrama¹⁷² kalesinden yola çıkardı. Kalan piyade ve süvarilerin komutasını bizzat kendi eline aldı. Bu şekilde Harşit / Philabonites Nehrinin yukarı bölgelerinde yaşayanların ülkesinden onlara ait kışlaklara kadar yol aldı ve buraları tahrip ederek onları katletti. Ve tutsak edilmiş insanlarımızı kurtardıktan sonra geri dönüp bir müddet Vakfıkebir limanında, konakladı. Bedrama tarafından gelen diğer piyade kısmı da Kotzauta'ya¹⁷³ akın düzenleyerek bu bölgede tahrip ve katliam yapmıştır. Türkler ile birçok noktada çarpışarak onları her seferinde kıyıya doğru sürüklemişlerdir.
- 24 Ekim 1386 çarşamba günü, İmparatorun iki damadı Tacettin Bey¹⁷⁴ ve Süleyman Bey¹⁷⁵ Chalybia'ya üzerine 12.000 kişilik büyük bir ordu ile sefere çıkmış ve bu bölgeyi işgal etmişlerdir. Bu sefer esnasında, Tacettin Bey ve birliğinden 3.000 kişi katledilmiştir.

2.10.1.3 Panaretos'un tarihinde yer alan; Trabzon Rum Krallığı'nın çevresindeki Türkmen beylikleri ile kurduğu evlilik ilişkileri

- 1352'nin Ağustos ayında Maria Komnenos¹⁷⁶ Turali'nin oğlu ve Akkoyunlu/Amitiotai'lerin emiri Kutlu Bey ile evlenmeye gitti.
- 22 Ağustos 1358 çarşamba günü, İmparatorun kız kardeşi ve aynı zamanda Kutlu Beyin eşi olan Despina Hatun,¹⁷⁷ Trabzon'a teşrif etti.
- 29 Ağustos 1358 çarşamba günü Kir Basileios'un (1332-1340) eşliğinde Kria Theodora,¹⁷⁸ Hacı Emir ile evlenmek için yola çıktı.

¹⁷² Bedrama Kalesi, Harşi'tin Doğu kıyısında yer alan bölgedir.

¹⁷³ Kotzauta Bölgesi, günümüzde Kürtün ve Suma Kalesi civarındır.

¹⁷⁴ Taceddin Bey. Çarşamba Eyaletinin emiridir.

¹⁷⁵ Süleyman Bey, Hacı Emir Beyin oğludur.

¹⁷⁶ Maria Komnenos, Basil (1332-1340) Komnenos'un kızıdır.

¹⁷⁷ Despina Hatun aynı zamanda Kria Maria olarak ta bilinmektedir.

¹⁷⁸ Kria Theodora, Trabzon Rum İmparatoru Basileios'un (1332-1340) kızıdır.

- 1365 yılının Temmuz ayında Kutlu Bey eşi Despina Hatun ile Trabzon sarayına gelmiştir. Kutlu Bey, burada karısının abisi olan İmparator ile tanışmış ve aynı zamanda saraya da kabul edilmiştir. Aziz John ise Minthron Dağı'nda, bir süre daha kalmış ve daha sonra barış içinde orayı terk etmiştir.

Yukarıda görüldüğü üzere Trabzon Rum Krallığı, farklı dönemlerde Türkmen beyliklerinin saldırılarına uğramış ve bazı dönemlerde de Türkmen beylikleri üzerine seferler düzenlemiştir. Bu karşılıklı mücadeleye, son verme maksadı ile de Türkmen beylikleri ile akrabalık ilişkileri kurulmaya çalışılmış ve Trabzon Rum Krallığı ve Türkmen beylikleri arasında bazı dönemlerde evlilikler yapılmıştır.

2.11 13. Ve 14. Yüzyılda Trabzon Rum Devleti Ve Etrafındaki İmparatorluklarla Olan İlişkileri

2.11.1 Moğolların Trabzon Rum Krallığı ile olan ilişkileri

İlk başlarda Orta Asya'nın çeşitli bölgelerinde göçebe bir hayat süren Moğollar, 13. yüzyıldan itibaren tarih sahnesinde görülmeye başlamıştır. 1243 yılında Köseadağ savaşı ile Türkiye Selçuklu Devleti'ni yenilgiye uğratan Moğollar, Trabzon'da ki Rum krallığını da etkilemeye başlamıştır. Trabzon Rum Krallığı ile Türkiye Selçuklu Devleti arasındaki mücadeleler sonucunda Samsun – Ünye hattı Türkiye Selçuklularına tabi olurken, Rize ve çevresi Türkiye Selçuklu Devleti'ne tabi olarak Trabzon'daki Rum devletine bırakılmıştı. Trabzon'da ki Rum devleti, Köseadağ Savaşı sonucunda Moğollara yenilen Anadolu Selçuklu Devleti'ne bu savaşta destek vermiştir.¹⁷⁹

Köseadağ Savaşı sonucunda, Anadolu Selçuklu Devleti'ne tabi olan Türkmenler ayaklanmıştır. Bu ayaklanmayı, fırsat bilen Trabzon Rum Krallığı ise Bayburt ve çevresini geri almıştır. Bu süreçte Moğolların, Trabzon Rum Krallığı'nı tehdit etmediği ve bir baskı uygulamadığı görülmüştür.¹⁸⁰

¹⁷⁹ İlhan Aslan, "Doğu Karadeniz'de Moğol Hakimiyeti", **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, cilt 7, sayı 3, 2017, ss. 605- 608, bkz., s. 605.

¹⁸⁰ Aslan, **a.g.m.**, s. 606.

Moğol istilası ile Anadolu'ya gelen birçok Türkmen topluluğu Anadolu'nun, çeşitli bölgelerinde beylikler kurmaya başladılar. Her ne kadar Moğollar hala güçlü olmasına ve Türkmenleri çeşitli seferlerle hakimiyet altına almaya çalışmasına rağmen başarılı olmadılar. Bu süreç sonunda, Erzincan ve Samsun arasında hakimiyet kuran Eretna, bağımsızlığını 1341 yılında ilan etti. Eretna Bey'in, 1352 yılında ölümü sonrası başa geçen Gıyaseddin Mehmed Bey döneminde, Eretna Beyliği zayıflamaya başladı ve 1365 yılında öldürülmesinden sonra Anadolu birliği tamamen dağılmaya başladı. Bu dağılma neticesinde ise, bazı beylikler bağımsızlığını ilan ederek, birbiriyle mücadele etmeye başladı. Ayrıca bu dönemde, Sivas kadısı olan ve amacı Beyliği'ni tekrar güçlendirmek olan Burhaneddin, bu amacını gerçekleştirmek için savaşlar yaptı. Tüm bu gelişmelerin olduğu bölgede yer alan Trabzon Rum Krallığı ise, bu gelişmelerin sonucunu ister istemez hissetmiştir.¹⁸¹

2.11.2 İlhanlıların Trabzon Rum Krallığı ile olan ilişkileri

Moğolların Batı ile kurduğu ilişkilerin geçmişi, 1218 yılında Kafkasya ve Rusya seferleri ile başlamaktadır. İlerleyen dönemlerde Moğolların rotasını, Avrupa'ya çevirmesi üzerine, batılı devletler papa çevresinde toplanmıştır. Papa IV. Innocent (1243-1254),¹⁸² bu süreçte Moğollar ile diplomatik ilişkiler kurmaya çabalamıştır. Ancak Moğollar, papadan ve Avrupa Devletlerinden kendisine biat etmelerini istemiştir. Bunun sonucunda da Avrupa devletleri, Moğol hükümdarlarına hediyeler göndererek bir nevi Moğolların gücünü tanımışlardır.¹⁸³

1223 yılında Moğollar, Kafkasya'yı ele geçirmiş ve bunun ardından da Rusya'ya yönelmiştir. Bu süreçte Moğollara Kuman/Kıpçak, Oğuz ve Kuman gibi Türk boyları da katılmıştır. Ancak papalık bu durumda yardım toplayamamış, bu durumda papalığın Avrupa devletleri üzerindeki etkisinin azaldığı gerçeğini gözler önüne sermiştir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Keçiş, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 222-223.

¹⁸² Cenova'da dünyaya gelen, Papa IV. Innocent Bologna ve Parma akademilerinde eğitim görmüştür. Ve 1243 yılında Papalık görevine getirilmiştir.

¹⁸³ Abdulkadir Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi: Kuruluş Devri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994, s. 174.

¹⁸⁴ Yuvalı, **a.g.e.**, s. 174.

İlhanlılar, 13. yüzyılda artık yeterince güçlü bir devlet konumunda olmayan Trabzon Rum Krallığı'nın, iç işlerine karışmaya başlamıştır. Bu durumun en önemli ispatı, İlhanlılar tarafından Trabzon Rum Krallığı'nda kralların, adının basılı olduğu gümüş sikkelerin basımının durdurulmasıdır.¹⁸⁵

2.11.3 Selçukluların Trabzon Rum Krallığı ile olan ilişkisi

İslami fetihler, Dört Halife döneminde başlayarak Emeviler ile zirveye ulaşmıştır. Trabzon ise, kısa bir süreliğine Selçuklular tarafından ele geçirilmiş olsa da dönemin valisi Theodoros Gabras, şehirde kontrolü ele geçirmiş dolayısıyla şehir bu fetihlerin dışında kalmıştır. Kayıtlar 1048 senesinde Selçukluların, Trabzon yakınlarına yerleştiğini göstermektedir. I. Haçlı seferlerini fırsat bilen Theodoros Gabras, Bayburt'u ele geçirmiş, şehirdeki Türk hakimiyetini sona erdirmiştir. Bayburt daha sonra 1098 senesinde, Danişmendli Gümüştekin Ahmed Gazi tarafından ele geçirilmiştir. Artukoğlu Belek ile Mengücekoğlu İshak arasında yaşanan çatışmada Theodoros Gabras, İshak Bey'i desteklemiştir.

Artukoğlu Belek ise, bu durum karşısında Danişmendoğlu Gümüştekin Ahmed Gazi ile birlikte hareket etmiş ve Bayburt Kalesi yakınlarında gerçekleşen savaşta İshak Bey ve Gabras'ı mağlup ederek esir almıştır. O dönemde Bizans'a bağlı olan Trabzon, Dukalarının kendi başlarına hareket etmesi nedeniyle başlayan Türk – Trabzon Rum mücadelesi 1204 yılında Trabzon Rum Krallığı'nın, kurulması ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Trabzon Rum Krallığı'nın, yayılma çabaları bölgede yer alan Türklerle, yaklaşık 250 yıl boyunca şiddetli çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu ilişkiler sadece askeri alanda değil aynı zamanda ticari alanda ve akrabalık ilişkileri kurulması ile de etkin bir şekilde ilerlemiştir.¹⁸⁶

Trabzon'un, çok güçlü bir şehir olması Türklerin ilk olarak etrafındaki şehirlerde hakimiyet sağlama stratejisi uygulamasına neden olmuştur. Bunun ilk işaretleri Danişmendli Melik Bey'in, Canik bölgesini 1138 yılında fethetmesi ile görülmüş olup, ardından kardeşi Yağbasan 1155 yılında, Ünye ve Bafra üzerine

¹⁸⁵ Şükürov, a.g.e., s. 281.

¹⁸⁶ Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1993, s. 40.

seferler düzenlemiştir. O dönemde Danişmendlilerin, batıya doğru genişleyecek güce sahip olmaması onları Trabzon Rum Krallığı etrafında yer alan Samsun, Ünye ve Bafra üzerine seferler düzenlemesini sağlamıştır.¹⁸⁷

Danişmendliler 1175 yılında, Selçuklular tarafından yıkılmış, ellerindeki şehirler Selçuklulara geçmiştir. Selçuklular, Trabzon Rum Krallığı'nın etrafını çevirerek şehri hapsedmiştir. Rükneddin Süleymanşah, henüz Tokat maliki iken Samsun gibi önemli bir liman şehri dahil Karadeniz kıyılarında 1194 yılında önemli fetihler gerçekleştirmiştir. O dönem Amisos olarak, adlandırılan şehrin yanına Türk kolonileri yerleştirilerek yeni bir şehir kurulmuş ve iki halk karşılıklı menfaatler nedeniyle iyi ilişkilere sahip olmuştur.

Samsun, Türklerin Karadeniz'de ele geçirdiği ilk limandır. Samsun limanı, Trabzon ile İstanbul'un bağlantısını kesmesi nedeniyle son derece önemli bir konumdadır. Fakat 1204 yılında Haçlıların İstanbul'u ele geçirmesinin ardından I. Aleksios Komnenos (1204-1222), Trabzon Rum Krallığı'nı kurarak 1461 yılına kadar bölgede hüküm sürecek olan devletin temelini atmıştır. I. Aleksios Komnenos (1204-1222) döneminde, Trabzon'daki Rum devleti güney, batı ve doğu yönünde yayılcı bir politika izlemiştir. Selçuklular, Karadeniz üzerinde hakimiyet kurmayı en önemli stratejik hedeflerinden biri olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla Selçukluların, Trabzon Rum Krallığı ile ilgili stratejisi de bu genel strateji bağlamında değerlendirilmektedir.

Selçukluların, Karadeniz sahilinde yer alan şehirleri ele geçirme stratejisinin farkında olan Komnenoslar hanedanına tabii Bizans İmparatorları, Trabzon'un son derece öneme sahip olduğunu bildiklerinden çevresinde yer alan şehirlerde hakimiyet kurmak istemişlerdir. Özellikle Bizans İmparatoru II. Ioannes (1280–1297) döneminde Bizans, Anadolu'nun kuzey sınırlarında birçok çatışmaya girişmiştir. II. Ioannes'in amacı, Türkleri kıyıda uzak tutmaktır. Bu amaçla, Halibya ve Paflagonya¹⁸⁸ temalarında savunma hattını kuvvetlendirmek için çaba göstermiştir. Danişmendoğulları Beyliği'ni de Niksar ve çevresinde uzaklaştırmaya çalışmıştır. Ancak bunu başaramamıştır. Selçuklular ise Haçlı seferleri ve Bizans'ın savunma hattını güçlendirmesi sebebiyle, Karadeniz'e

¹⁸⁷ Turan, **a.g.e.**, s.41.

¹⁸⁸ Sinop, Kastamonu, Zonguldak bölgesi.

ulaşma konusunda başarısız olmuştur. XII. Yüzyıl boyunca Karadeniz sahil şeridinin, büyük kısmı Bizans egemenliğinde kalmıştır.¹⁸⁹

Danişmendname'ye göre, Artuk Bey ve Danişmend Gazi'nin arkadaşı olan Kara Tekin, 1080 yılında ankırı ve Kastamonu'da egemenliği ele geçirmiştir. Yine aynı destana göre, Eslanus Osman Bey, tarafından ele geçirilmiş ve kendi adını (Osmancık) vermiştir. Samsun gibi stratejik öneme sahip olan, bir sahil şehri ise Süleyman Bey tarafından fethedilmiştir. Selçukluların, elde ettiği bu başarılar pek uzun sürmemiştir. IV. Haçlı seferlerinin ardından, (1204 – 1261) İstanbul'da bir Latin Devleti kurulmuştur. Bizanslılar, Batı Anadolu'da egemenliği sağlamıştır. Karadeniz'in doğusunda ise Angeloslar tarafından Bizans tahtından indirilmiş olan Komnenosların, 1204 yılında haçlıların İstanbul'u işgali esnasında İstanbul'dan kaçırılan varisleri tarafından kurulan Trabzon Rum Krallığı, Karadeniz sahillerinde kontrolü eline geçirmek için harekete geçmişti.

Komnenoslar tarafından Trabzon merkezli kurulan ve Sinop'a kadar Karadeniz sahillerini ele geçiren bu devlet, Selçukluların Kuzey Anadolu ile ilgili planlarında değişikliğe neden olmuştur. Çünkü, Trabzon ve Sinop Selçukluların ele geçirmeyi hayal ettiği çok önemli iki sahil şehriydi. Selçuklular, 1204- 1210 yıllarını kapsayan dönemde haçlı işgali sırasında İstanbul'dan kaçan Bizans hanedanı Angelosların, İznik'te kurulan Bizans İmparatorluğu ile ittifak kurarak dost kalmıştır.¹⁹⁰

Trabzon'daki Rum devletinin kralı III. Aleksios'un (1349-1390), XIII. yüzyılın başında düzenlemiş, olduğu sefer Selçuklular ile Bizans arasında düşmanlık oluşmasına neden olmuştur. Bu sefer neticesinde, Trabzon Rum Krallığı 1194 senesinden beri Selçukluların elinde bulundurduğu Samsun'u ele geçirmiştir.¹⁹¹

Selçukluların, Trabzon üzerine sefere çıkmasının en önemli nedeni olarak, ekonomik durumlar gösterilmektedir. XIII. Yüzyılın başlarında, ticari gemiler yüklerini Trabzon limanına, boşaltmakta ve mallar buradan Sivas'a getirilmekteydi. Dönemin gezginleri de eserlerinde Trabzon limanının bu özelliğini açıkça belirtmiştir. Bu durum, Trabzon üzerinde Selçukluların

¹⁸⁹ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat A.ř., İstanbul, 2018, s. 86.

¹⁹⁰ Turan, **a.g.e.**, s. 86.

¹⁹¹ Keçiş, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 92-93.

egemenlik sağlamak istemesinin temel sebebidir. 1205 yılında bölgede yaşanan ticaret hacmi son derece önemli bir noktaya ulaşmıştır. Trabzon üzerinden Sivas'a ulaştırılan malların çoğu Kırım'dan gelmektedir. Trabzon o dönemde Karadeniz liman şehirleri arasındaki zenginleşmeden en büyük payı almıştır. Trabzon üzerindeki ticaretin kesintiye uğraması, hem Anadolu hem de Suriye'de ekonomik koşulların olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.¹⁹²

Selçuklular ile Trabzon Rum Krallığı arasında 1205 yılında gerçekleşen ilk savaşın nedeni tam olarak tespit edilememiştir. Selçuklular ile Trabzon Rum Krallığı, arasındaki ikinci savaşın gerçekleşmesi ilk savaştan yaklaşık 10 yıl sonrasına denk gelmektedir. Bu savaşın meydana gelen ilk savaş ile doğrudan bağlantılıdır. Bu savaş sonrasında, Sinop'un hakimiyeti Selçukluların eline geçmiştir. Böylece, İstanbul ile Trabzon arasındaki deniz bağlantısı engellenmiştir.¹⁹³

Trabzon Rum Krallığı ile Selçuklular arasındaki olumsuz durum tekrar kızışmıştır. Bunun en önemli sebebi I. Aleksios'un, Selçukluların hanedanlık mücadelesine müdahale etmesidir. Trabzon Rum Krallığı'nın güneyinde yer alan, Tokat şehrinin meliki Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu Şehzade Alaeddin Keykubat'tır. Şehzade Alaeddin Keykubat, babasının vefatının ardından tahta kardeşi İzzeddin Keykavus'un çıkmasını engellemek istemiştir. Buna rağmen kardeşi Sultan I. Keykavus, 17 Haziran 1211 tarihinde Selçuklu tahtının sahibi olmuştur.

Sultan I. Keykavus, kendisine karşı oluşturulan ittifak tarafından 1211 yılında Kayseri'de kuşatma altına alınmış olsa da, herhangi bir sonuç elde edilememiş ve bu ittifak dağılmıştır.

Selçukluların taht mücadeleleri Trabzon Rum Krallığı tarafından, her zaman bir fırsat olarak görülmüştür. Zaten Trabzon'daki Rum devletinin, komşularına karşı izlediği politika hep bu yönde olmuştur. Şehzade Alaattin'in, Ankara'da kuşatılması ve Kayseri kuşatması sırasında Trabzon Rum Krallığı'nın, Selçuklu himayesindeki topraklara yardım maksadıyla girip girmediği ile ilgili kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Ancak tüm bu bilinmezliklere rağmen, Kayseri

¹⁹² Turan, **a.g.e.**, s.280.

¹⁹³ Turan, **a.g.e.**, s.280.

kuşatmasında ittifakta yer alan Erzurum melikinin, Trabzon Rum Krallığı tarafından desteklendiğini söylemek mümkündür. Erzurum Meliki Tuğrul Şah ile Trabzon'daki Rum devleti arasındaki dostane ilişkiler 1220 yılında meydana gelen olaylardan da anlaşılmaktadır.¹⁹⁴

Bahsedilen dönemde, Selçukluların ordugahı ülkenin kuzeyinde Trabzon'daki Rum devleti ve Erzurum melikinin topraklarına yakın bir noktada yer almaktaydı. Bu durum, Selçukluların kuzey sınırlarından yani Trabzon'daki Rum devleti tarafından gelebilecek tehlikeleri önemseyişinin bir göstergesidir.

Sultan I. İzzeddin Keykavus dönemin şartlarında fethedilmesi oldukça zor olan, fethetmek için hem karadan hem denizden kuşatma gerektiren Sinop'a elçilerinden gelen haber neticesinde sefer düzenlemiştir. Sinop, Selçuklular tarafından kuşatıldığı esnada Trabzon Kralı I. Aleksios (1204-1222) askerleri ile beraber, Sinop civarında avlanmaktaydı. Bu bilgi, casuslar aracılığıyla Selçuklulara ulaşmıştı. Selçuklu uç kuvvetleri I. Aleksios'u, esir almıştı. Trabzon Rum Krallığından, Sinop'u teslim etmesi istenmişti. Ancak imparatorun gönderdiği mektuba rağmen, Sinop'u savunanlar imparatorun yerine tahta başkasının geçirebileceğini, ancak toprakları asla Müslümanlara teslim etmeyeceklerini bildirmişlerdir.¹⁹⁵

Erzurum Meliki Tuğrul Şah'ın, hızlı bir şekilde Bayburt kalesini yeniden inşa etmesi de kuzeyden gelen Trabzon Rum Krallığının, tehdidini göstermektedir. I. Aleksios, İznik İmparatoru Theodoros Laskaris ile de bir mücadeleye girişerek yayılma politikasını göstermiştir. Ancak bu durum Selçukluların, Sinop ve Samsun üzerinde hakimiyet sağlamasını kolaylaştırmıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1206 yılında, Selçukluların yürüttüğü ticaret siyasetinin neticesinde, Müslüman tüccarların baskına uğramasının ardından Karadeniz üzerine bir sefere çıkarak, I. Aleksios'u bozguna uğratmış ve kuzey yolunu güven altına almıştır.¹⁹⁶

Trabzon ve İznik arasındaki mücadele I. İzzettin Keykavus'un, Antalya'ya düzenleyeceği seferi erteleyerek, Sinop'a sefer düzenlemesine neden olmuştur. Bu sefer esnasında, Sinop'u korumaya gelen I. Aleksios esir düşmüştür. I.

¹⁹⁴ Keçiş, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 98.

¹⁹⁵ Keçiş, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 96.

¹⁹⁶ Turan, **a.g.e.**, s. 41.

Aleksios bu durumun ardından, Sinop'u Selçuklulara bırakmış, bununla birlikte vergi vermeyi ve asker sağlamayı kabul etmiştir. Sinop'un fethedilmesi, Selçuklular için olduğu kadar Trabzon Rum Krallığı için de önemli olmuştur. Bu durum, bundan sonraki mücadelelerin Sinop üzerinden şekillenmesine neden olmuştur.

Trabzon Rum Krallığı, Sinop'u kaybedince ekonomik olarak zayıflamıştır. Karadeniz ticaretinin, önemli bir kısmı Sinop üzerinden gerçekleşerek Anadolu'ya yayılmıştır. Ege'de Efes'in rolü Karadeniz'de Sinop tarafından gerçekleştirilmiştir. Çünkü Sinop, hem Karadeniz'in doğu batı hattının ortasında yer almakta hem de Kırım'dan, Anadolu'ya ve İstanbul'dan Trabzon'a yapılan ticaretin merkezinde bulunmaktaydı. Sinop'ta, büyük bir liman pazarı oluşturulmuştu.¹⁹⁷

Trabzon Rum Krallığı'nın, 1204 yılında önce Selçuklu Devleti ile karşı karşıya geldiği bilinmektedir. Trabzon Rum Krallığı, yeni kurulduğu esnada Anadolu'nun büyük bir kısmına Selçuklu hakim durumdaydı. 13. yüzyıldan sonra ise, Trabzon Rum Krallığı ve Anadolu Selçuklu Devleti arasındaki mücadeleler artmıştır. Selçukluların, bu tarihten sonraki en önemli emeli Karadeniz kıyılarını ele geçirmek olmuştur. Özellikle Sinop kıyıları, Selçukluların ele geçirmek istediği bölgelerin başında bulunuyordu. Trabzon Rum Krallığı da Trabzon'un sahip olduğu önemden yararlanarak çevredeki bölgelerde hakimiyet kurmak istemiştir. Bunun yanında, güneyden gelebilecek Selçuklu saldırısını göz önüne alarak güney savunma hattını güçlendirmiştir.¹⁹⁸

13. yüzyıldan sonra Trabzon'daki Rum devleti, batı kıyılarına doğru yönelerek Samsun'u ele geçirdi. 1194 yılından beri Selçuklu Devleti'nin toprağı olan bazı kıyı Karadeniz kentleri de bu seferler neticesinde, Trabzon Rum Krallığı topraklarına katılmıştır.¹⁹⁹

Trabzon Rum Krallığı'nın ilk hükümdarı I. Aleksios Komnenos (1204-1222) olmakla birlikte, kardeşi David de ülkenin batı kesimini idare ederken, ülkenin sınırlarını İstanbul'a doğru yayma amacı taşımıştır. Bu amaçta olmaları, Bizans'ın varisi olarak görülmeleri ile örtüşmektedir. Fakat, Trabzon Rum

¹⁹⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁹⁸ Keçiş, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 86.

¹⁹⁹ Keçiş, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 88.

Krallığı bu iddiayı gerçekleştirmeden oldukça uzaktır. Aynı amacı taşıyan İznik'te hakimiyet süren, Laskarislere karşı olan mücadelesinden kısa sürede yenik ayrılması bunun en önemli göstergesidir. 1206 yılından itibaren Komnenosların, Batı Karadeniz'deki hakimiyeti sona ermiş ve kurulduktan sadece 2 yıl sonra Sinop-Trabzon arasına gerilemiştir.²⁰⁰

Trabzon Rum Krallığı'nın hakimiyet kurma isteği, Laskarislerle beraber Anadolu Selçuklularını da yakından ilgilendirmektedir. İlk olarak, bu duruma kayıtsız kalan Anadolu Selçukluları, Anadolu'dan Samsun'a giden ticaret yolunun Trabzon'daki Rum devletinden ötürü tıkanması sebebiyle, harekete geçmiştir. Bu hareket neticesinde, ticaret yapma imkanı tekrar ortaya çıkmıştır. Fakat, bu olayın nasıl gerçekleştiği ile ilgili detaylar bilinmemektedir.²⁰¹

1214 yılında I. Aleksios'un, Sinop'u ele geçirmek üzere harekete geçmesi sebebiyle Sultan İzzeddin Keykavus, bizzat şehre gelerek buna izin vermeyeceğini göstermiştir. Kendisinden önce şehre ulaşan kuvvetler tarafından esir alınan I. Aleksios ile bir anlaşma yapan İzzeddin Keykavus, yıllık vergi verme ve istenildiği zaman asker gönderilmesi karşılığında Komnenosların, Samsun-Trabzon arasını idare etmesine izin vermiştir. Böylece kuruluşundan 10 yıl sonra Anadolu Selçukluların hakimiyetini kabul eden Trabzon Rum Krallığı için, tabiiyet dönemi de başlamıştır.²⁰²

1222 yılında I. Aleksios'un ölümünden Köseadağ savaşına kadar geçen süre zarfında, Anadolu Selçuklu hakimiyeti devam etmiştir. 1223 yılında Trabzon Kralı I. Andronikos Gidos (1222-1235), Selçuklular aleyhine çalışmalarda bulunmuş fakat Sultan Alaeddin Keykubad, Trabzon'a ordu göndererek bu çalışmalara göz yummayacağını belirtmiştir. Erzurum meliki komutasındaki ordu, Trabzon Rum Krallığını ilk kez mağlup olmasına rağmen, bu sevinç kısa sürmüştür. Kaynaklara göre, bu mağlubiyetin ardından anlaşma biraz gevşetilmiş, asker gönderme şartı ortadan kalkmıştır. I. Andronikos, Selçuklulara karşı Harzemşahlarla işbirliği yapmaya kalkışmış, fakat Yassıçemen savaşında Selçuklular Harzemşahları mağlup edince, kral tek

²⁰⁰ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 144.

²⁰¹ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 144.

²⁰² Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 144.

çarenin Selçuklularla iyi geçinmek olduğunun farkına varmıştır. Bu durumun ardından, eski anlaşma şartlarına geri dönmüştür.²⁰³

Selçuklular son dönemlerinde, Danişmend ilinden gelen 4 bin civarında Çepni-Türkmenin de katıldığı bir kuşatma ile Sinop'u fethetmiştir.²⁰⁴ Trabzon Kralı II. Aleksios (1298-1330) döneminde ise, Sinop civarında bulunana Çepniler zaman zaman doğuya doğru hareket ederek, Trabzon Rum Krallığı'nı zor durumda bırakmıştır.²⁰⁵ Trabzon Kralı III. Aleksios (1349-1390) ise, 1380 yılında Çepnilere karşı bir sefer düzenlemiştir.²⁰⁶

1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı, Türkiye'deki siyasi dengeleri tamamen değiştirmiştir. Moğolların, Selçukluları mağlup etmesinin ardından Trabzon Rum Krallığı da mağlup sayılmış ve Selçuklular gibi Moğol hakimiyetini kabul etmiştir. Fakat Trabzon'da ki Rum devleti, Moğol sarayında önemli bir siyasi teşekkül olarak görülmemiştir. 1253 yılında Karakum'a elçi olarak gönderilen Rubruklu William, Trabzon'a da uğramıştır. Bu durum, Trabzon'daki Rum devletinin de Moğol hakimiyeti altında olduğunun göstergesidir.²⁰⁷

Trabzon'daki Rum devletinin kralı I. Manuel (1238-1263), 1263'e kadar süren saltanatı süresince ilk 5 yılı Selçuklu egemenliği altında olmak üzere, iki devletin tabiiyeti altında kalmıştır. Fakat Moğolların, Karadeniz'de egemen olmaması sebebiyle, bu baskıyı Selçuklular kadar hissetmemiştir. Bu da onu bağımsızlık arayışına itmiş, akrabalık bağlarını kullanarak Fransa Kralı Louis'e, elçi göndererek destek istemiştir. Bu isteği, Fransızlar tarafından ciddiye alınmamıştır. İktidarının son dönemlerinde ise, Bizans ile ilişkiler kurmaya çalışmış fakat ömrü bunu görmeye yetmemiştir. Kendini Bizans'ın varisi görmesi sebebiyle, İstanbul'daki Ayasofya kilisesinin yanında minyatür olarak kalacak aynı isimde bir kilise inşa etmiştir. Sadece bu teşebbüslerinden dolayı, Trabzon'da büyük kumandan olarak bilinmektedir.²⁰⁸

²⁰³ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 145.

²⁰⁴ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 165.

²⁰⁵ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 181.

²⁰⁶ Keçiş, **Trabzon İmparatorluğu ve Türkler (Doktora Tezi)**, s. 216.

²⁰⁷ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 145.

²⁰⁸ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 146.

3. 15. YÜZYILDA TRABZON RUM KRALLIĞI

Trabzon Rum Krallığı'nın gerileme ve çöküş dönemlerine denk gelen bu dönemde III. Manuel (1390-1417), IV. Aleksios (1417-1429), IV. İoannes (1429-1459) ve David (1459-1461) tahta geçmiştir. III. Manuel 27 yıl, IV. Aleksios 12 yıl, IV. İoannes 30 yıl ve David 2 yıl tahta kalmıştır. 1461 yılında Osmanlı Devleti, Trabzon'daki Rum devletini fethederek, bu devlete son vermiştir.

3.1 15. Yüzyıl Başında Trabzon Rum Devleti

14. yüzyılın sonlarında ve 15. yüzyılın başlarında Trabzon ve çevresinde önemli gelişmeler olmaktadır. Osmanlı Devleti bu dönemde, Doğu Karadeniz bölgesine yayılmaya başlamıştı. I. Bayezid döneminde, Osmanlı Devleti Samsun'u fethederek (1394), Trabzon'daki Rum devleti ile sınır komşusu haline gelmiştir. Bunun sonucunda Trabzon Rum Krallığı, Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi ödemek zorunda kalmıştır.²⁰⁹

15. yüzyılın başlarında Trabzon'daki Rum devletinin çevresinde, iki büyük devlet yer almaktadır. Bunlardan ilki, 1394'te Samsun'u fethederek ülkenin batı ve güneybatı kısmında yer almakta olan Osmanlı Devleti ile ülkenin doğu ve güney kısmında yer almakta olan Timur İmparatorluğu'ydu. Bu dönemde Trabzon Rum Krallığı, iki tarafında bulunana iki büyük devletle mücadele etmek zorunda kalmıştır.²¹⁰

Samsun'un, Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinden sonra Trabzon'daki Rum devletinin kralı III. Aleksios (1349-1390), Venediklilerle ve Cenevizlilerle ilişkiler kurmaya çalışmış ve destek elde etmeyi amaçlamıştır. III. Aleksios'un, Venediklilerden destek elde etmeye çalışması arkasındaki en önemli neden,

²⁰⁹ Kenan İnan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 1, sayı 14, 2013, ss.71-84, bkz, s. 73.

²¹⁰ İnan, *a.g.m.*, s. 73.

Azak Denizi kıyılarının tahrip edilmesinden sonra Venediklilerin, III. Manuel (1390-1417), ile anlaşma yapması ve yardım göndermesidir. Bu yüzden Venediklilerle geçmiş ilişkilerine güvenen III. Aleksios, 15. yüzyıl başlarında Venediklilerle yakınlaşma politikası izlemiştir.²¹¹

Şekil 3.1: Trabzon Rum Krallığı'nın 15. Yüzyıl Başındaki Durumu

Kaynak: (t.y.).Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, <https://www.topragizbiz.com/blog/trabzon-imparatorlugu-tzaniti-lazistan-kralligi-1204-1461-1157>

Venediklilerle bu yakınlaşma çabaları sonucunda, Trabzon Rum Krallığı ile Venedikliler arasında 1391 yılında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, daha çok ticari bir anlaşma niteliğinde olup, Venediklilere bir takım ticari ayrıcalıklar vermektedir. Bu ayrıcalıklar, arasında Venediklilerin devletin her bölgesinde karaya çıkıp özgürce ticaret yapabilmeleri, sabit oranda vergi ödemeleri, kendi mahkemelerini kurabilmeleri gibi ayrıcalıklar bulunmaktaydı.²¹²

15. yüzyıla kadar Venediklilerle Trabzon'daki Rum devleti arasındaki ilişkilerde, ilişkiyi geliştirmek isteyen tarafın Venedikliler olduğu görülmüştür. Ancak iki tarafında da büyük devletlerin bulunduğu bir döneme giren Trabzon'daki Rum devleti bu dönemde, Venediklilere yakınlaşma siyaseti seçmiş ve onlara bir takım tavizler vermiştir. Bu yakınlaşma siyaseti hemen III.

²¹¹ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 119.

²¹² Turan, **a.g.e.**, s. 84.

Aleksios'tan (1349-1390) sonra tahta geçen III. Manuel (1390-1417) döneminde de görülmektedir.²¹³

Bu dönemde, Venedikliler dışında Trabzon Rum Krallığı'nın Cenevizlilerle de ilişkileri olduğu görülmektedir. 1380 yılında Cenevizliler, Trabzon Rum Krallığı'na bir ticari anlaşma önermiş, ancak bu teklif III. Aleksios tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine, Trabzon Rum Krallığı'nın limanları Cenevizliler tarafından tahrip edilmiş, ordudan birçok asker esir alınmıştır. Artan Ceneviz tehlikesi karşısında Trabzon Rum Krallığı, Cenevizlilerin isteklerini kabul ederek anlaşma yapmışlardır. Cenevizliler bu anlaşma ile ticari ve vergisel ayrıcalıklar kazanmışlardır.²¹⁴

III. Aleksios, izlediği devleti kurtarma çabaları kısmen faydalı olmuş ve Trabzon Rum Krallığı'nın parçalanmasını geciktirmiştir. III. Aleksios, Osmanlı Devleti ve Timur İmparatorluğu ile tarafsız bir politika yürütmüş, Cenevizliler ve Venediklilere tavizler vererek devlete yönelik tehditleri kısa bir süre de olsa erteleyebilmiştir. III. Aleksios, 1390 yılında vefat etmiş ve yerine III. Manuel (1390-1417) geçmiştir. III. Manuel, III. Aleksios kadar barışçıl bir politika izleyememesinden ötürü, çevresindeki Türk baskısını daha şiddetli hissetmeye başlamıştır.²¹⁵

3.2 III. Manuel Dönemi Trabzon Rum Devleti (1390 – 1417)

Bu bölümde, III. Aleksios'tan sonra tahta geçen III. Manuel dönemi olayları hakkında bilgiler sunulmuştur. III. Manuel, genel olarak Trabzon'daki Rum devletinin yüzleştiği çöküş durumunu en fazla hissettiği dönemlerdendir. Diğer bir ifadeyle, Trabzon Rum Krallığı'nın çöküş döneminin başlangıcı, III. Manuel dönemi ile ifade edilmektedir.²¹⁶

3.2.1 III. Manuel'in tahta çıkışı

III. Aleksios'tan (1349-1390) sonra tahta geçen III. Manuel, ölümüne kadar tahta kalmıştır. III. Manuel'in babası III. Aleksios, annesi ise Theodora

²¹³ Tellioglu, *Komnenosların Trabzon Hakimiyeti*, s.120.

²¹⁴ Tellioglu, *Komnenosların Trabzon Hakimiyeti*, s. 114-115.

²¹⁵ Tellioglu, *Komnenosların Trabzon Hakimiyeti*, s. 115.

²¹⁶ Tellioglu, *Komnenosların Trabzon Hakimiyeti*, s. 119.

Kantakuzini'dir. III. Manuel, 1377 yılında abisinin vefatı ardından tahtın tek varisi olmuş, vefat eden abisinin eşi ile evlenmiştir. Bu evliliğin ardından, Bizans İmparatorluğu ile var olan ilişkileri nedeniyle Bizans İmparatorluğu ailesinden Anna Philanthropene ile evlenmiştir (1379).

Trabzon Rum Krallığı'nın geleneklerine göre, krallığın çocukları taht varisliğinin bir göstergesi olarak küçük yaşlarda evlenmekte ve çocuk sahibi olmaktaydı. III. Manuel'de bu geleneğe uygun olarak, küçük yaşta evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. 1364 yılında doğmuş olan Manuel, daha henüz 12 yaşındayken babası III. Aleksios tarafından tahtın varisi tayin edilmiştir. Bunun sonucunda da 13 yaşında Gürcü Kral'ın kızı Eudocia ile evlenmişti. 18 yaşında ise kendisinden sonra kral olacak olan IV. Aleksios (Aleksis Basilius), dünyaya gelmiştir.²¹⁷

Şekil 3.2: III. Manuel Dönemine Ait Bir Sikke

Kaynak: Fatih Aksoy, “Osmanlı Öncesi Dönemde Trabzon Şehri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 138.

III. Aleksios'un ölümü arkasında, oğlu III. Manuel'in olduğu tarihçi Fallmerayer tarafından dile getirilmiştir.²¹⁸ Bu fikrinin en önemli dayanağı,

²¹⁷ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 201.

²¹⁸ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 202.

küçük yaşta evlenen ve çocuk sahibi olan imparatorun babasının uzun ömründen şikayetçi olması ve yalnız bir şekilde ülkeyi yönetme isteği duymasıdır. Bu nedenlerle ötürü Fallmerayer, III. Aleksios'un oğlu III. Manuel ile yapılan bir mücadelede, hayatını kaybetmiş olabileceğini ifade etmektedir.

III. Manuel hakkında dikkat çekici bir diğer ayrıntı da III. Manuel'in, babası III. Aleksios'a benzer bir şekilde birden çok ve farklı toplumlara ait kadınlarla evlenmesi ve bu kadınlara çok fazla ayrıcalık vermesidir. Bunun sonucunda da hem III. Aleksios hem de III. Manuel dönemlerinde, kadınların karar vermedeki gücü artmıştır. III. Manuel, halktan bir kadını yine çevresindekilerinin itirazına rağmen geniş yetkilerle donatmış ve bazı resmi işleri onun yönetimine vermiştir. III. Manuel'in oğlu IV. Aleksios (Aleksis Basilius), bu durumda babasına isyan etmiş ve babasını eleştirmiştir. Bunun üzerine de III. Manuel oğluna silahla karşılık vermiştir. Yaklaşık üç aylık bir çekişmenin ardından ise bu genç kadın, III. Manuel tarafından kendisine verilen yetkileri terk etmiştir.²¹⁹

III. Manuel tahta geçmeden önce, Timur'un Trabzon'daki Rum devletinde oluşturduğu tehlikeye doğrudan şahit olmuştur. 1368 yılında, III. Manuel henüz 4 yaşındayken Timur'un ordusu, Trabzon'a kadar ulaşmış ve şehri yağmalamıştır. Beraberinde de ülkenin sahip olduğu birçok hazineyi götürmüştür.²²⁰ Timur bu yağmalama seferinde Gürcü kralı Bagrat'ı, karısını ve kızı Anna ile oğlunu esir almıştır. Anna, 1378 yılında III. Manuel ile evlenmiş ve bu sayede Gürcülerle, Trabzon Rum Krallığı arasında ilişki gelişmeye başlamıştır.

3.2.2 III. Manuel döneminde (1349-1390) Trabzon Rum Krallığının iç durumu

III. Manuel tahta geçtiği esnada, batıda Osmanlı Devleti, doğuda ise Timur tehlikesi bulunuyordu. Ayrıca devletin içinde iç karışıklıklar mevcut durumdaydı. Osmanlı Devleti'ne karşı, Timur koruması talep eden III. Manuel'in bu isteği ise gerektiğinde 20 kadırgalık bir donanma ile Timur'a hizmet vermesi karşılığında onaylanmıştır. Ancak Timur ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen Ankara Savaşı ile III. Manuel rahat bir nefes almıştır. I. Bayezid'in ,Timur tarafından esir alınması ile Osmanlı Devletinde iç karışıklıklar başladı.

²¹⁹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 202-203.

²²⁰ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 203.

Ankara Savaşı'nın bu sonucuyla Trabzon Krallığı'nın, doğu sınırlarını bir süre güvence altına aldığını ve yıkılışını geciktirdiğini söyleyebiliriz.

Tahta geçtiği sırada III. Manuel'in, Trabzon Rum Krallığı'nda var olan bir başka sorunu ise devletin sınırları altında bulunan her yeri yönetemiyor oluşuydu. İmparatorluk sınırları içerisinde olan birçok bölgede, feodal beyler ortaya çıkmış ve genellikle kendi çıkarlarına uygun ise imparatoru dinliyorlardı. Ayrıca, bu feodallar çevresindeki diğer beylerle kendilerince barış anlaşmaları yapmaktaydı.²²¹

III. Manuel tahta geçtikten hemen sonra, Venedikliler ve Cenevizlilerle ilişkileri geliştirmek istemiştir. 1319 yılında Venediklilerle imzalanmış olan anlaşma, III. Manuel döneminde iki defa değiştirilmiştir. Bu anlaşmalarda, Venediklilerin Trabzon'daki Rum devletinde yaptıkları ticari faaliyetler sonucunda ödedikleri vergiler düşürülmüş ve Venedikliler Trabzon'un her bölgesinde ticaret yapabilme özgürlüğüne kavuşmuştur.

Osmanlı Devleti tarafından Tokat ve Sivas'ın ele geçirilmesinden sonra I. Bayezid, Akkoyunluları mağlup etti. Ardından, doğuya hareket ederek Trabzon Rum krallığı ile komşu durumdaki Erzincan bölgesinde bulunan Mutahharten Beyliği'ne son vermiştir. I. Bayezid, tüm bu fetihlerle Trabzon'daki Rum devletini sarmaya başlamıştır. Ancak I. Bayezid'in, daha sonra doğuya değil de batıya doğru yönelmesi sonucunda Trabzon Rum Krallığı üzerindeki Osmanlı Devleti tehlikesi bir süreliğine ertelenmiş hale gelmiştir.

Trabzon Rum Krallığı'nın doğu kısmında Timur'un ise, doğrudan Trabzon'daki Rum devletine bir saldırısı bulunmamakla birlikte Timur, Trabzon Rum Krallığının sınırında olan, Samsun'u ele geçirerek Trabzon Rum Krallığını Doğu Karadeniz'de, Ünye ile Batum arasında kalan bir bölgede bırakmıştır.²²²

Trabzon Rum Krallığı her ne kadar Osmanlı Devleti ve Timur çekişmesinde yer almak istemese de Timur tarafında yer almıştır. Bunun nedeni, Trabzon'daki Rum Krallığının, Osmanlı Devleti'ni daha tehlikeli görmesi ve Osmanlı baskılarına karşılık Timur desteğini almak istemesidir. Bu kapsamda Trabzon Kralı III. Manuel, Timur'a elçiler göndererek Osmanlı Devleti ile

²²¹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 220.

²²² Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 220.

mücadelesinde yanında yer alacağını bildirmişti. III. Manuel, Çanakkale'ye donanma gönderip Çanakkale Boğazı'nı kapatabileceğini ve bu sayede Osmanlı birliklerinin, Balkanlardan Anadolu'ya, geçmesine engel olabileceğini belirtmiştir.²²³ Ancak Ankara Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ve I. Bayezid'in, Timur'a esir düşmesi sonucunda bu teklif uygulanmamıştır.²²⁴

Osmanlı Devletinde bu dönemde süren fetret devri nedeniyle, Osmanlı Devleti'nin Trabzon Rum Krallığı üzerindeki, etkisi bir süreliğine kesilmiştir. I. Mehmed, iç karışıkları düzeltmek için Fetret Devri'nde kaybedilen toprakları geri almaya çalıştığından, II. Murad'da batıya doğru seferler yaptığından ötürü, Trabzon'daki Rum devleti, II. Mehmed zamanına kadar, ciddi bir Osmanlı tehlikesiyle karşılaşmamıştır.²²⁵

III. Manuel'in tahta geçtiği sıralarda, Trabzon hakkında bilgi veren bir diğer kaynak ise İspanya tarafında Timur'a gönderilen, elçi Ruy Gonzales de Clavijo'ya aittir. Clavijo, İspanyol kralı tarafından Timur'a gönderilmiş bir elçi olup, Timur'un topraklarına Trabzon üzerinden ulaşmıştır. III. Manuel tarafından karşılanan elçi, bir süre Trabzon'da kalmış ve III. Manuel dönemi hakkında bilgiler aktarmıştır. Clavijo, Trabzon'u denize kıyısı olan, surlarla çevrili ve küçük bir nehri olan bir yer olarak tasvir etmiştir. Clavijo ayrıca III. Manuel döneminde, Trabzon'daki Rum Krallığı'nın kalesinin yanında iki kule daha olduğunu ve bu kalelerin birinin Cenevizlilere, birinin de Venediklilere ait olduğunu ifade etmiştir.²²⁶

Clavijo tarafından, aktarılan bir başka bilgi de Kabasites / Kavasit ile ilgilidir. Kavasit, Gümüşhane'nin Torul kısmında yer alan bir kaleyi koruyan komutandır. Kavasit, bu kaleyi koruyarak Türklerin bu bölgeye geçişini önliyordu.²²⁷ Ancak burada dikkat çeken önemli husus, Torul'un Trabzon Rum Krallığı sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, savunmasının Trabzon Rum Krallığı tarafından değil de yerel beyler tarafından yapılıyor olmasıdır. Bu

²²³ Hayrunnisa Alan, **Bozkırın Cennet Bahçesine: Timurlular 1360-1506**, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2007, s. 74.

²²⁴ Bekir Sıtkı Baykal, "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kat'i Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı Akkoyunlu Harbinin Başlaması", **Belleten**, cilt. 21, sayı. 82, 1957, ss. 269-275, bkz, s. 261.

²²⁵ Yücel, **a.g.m.**, s. 289.

²²⁶ Ruy Gonzales de Clavijo, **Anadolu, Orta Asya ve Timur**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ses yay, İstanbul, 1993, s. 70.

²²⁷ Clavijo, **a.g.e.**, s. 70.

aktarılan bilgi, III. Manuel dönemi Trabzon'daki Rum devletinin çevresinde bu şekilde var olan birçok kale ve yerleşim yerlerini, koruyamayacak durumda olduğunu göstermektedir.

3.2.3 III. Manuel döneminde Trabzon Rum Krallığı'nın çevresindeki Türkmen Beylikleri ile olan ilişkileri.

III. Manuel, hem Osmanlı Devleti'nin çevresindeki fetihleri endişe ile izlemekte hem de Osmanlı Devleti tehlikesinden kurtulabilmek için Venedikliler ve Cenevizlilerle işbirliği yapmaya çalışmaktaydı. Ancak, 1396/1397 yıllarında Trabzon Rum Krallığının doğru kısmında yer alan Hacı Emiroğulları, Giresun'u ele geçirmiştir. Giresun, bu dönemde Trabzon Rum Krallığı'nın Trabzon'dan sonraki ikinci büyük şehri konumundaydı.²²⁸

Giresun'un kaybedilmiş olması, Trabzon Rum Krallığı'nda büyük bir darbe vurmuştur. Trabzon Rum Krallığı hem büyük bir şehrini kaybederek, Trabzon ve çevresinde var olan küçük bir alana sıkışmış, hem de Türklerle kurduğu iyi ilişkilerin sonuna gelmiştir.²²⁹

Ancak Giresun'un ele geçirilmesi, Müslümanlar tarafından sevinçle karşılanmış ve Hacı Emiroğullarının bilinirliği tüm Anadolu'ya yayılmıştır. Tellioglu burada III. Manuel'in (1390-1417), Ceneviz ve Venediklilerle olan ilişkilerini Hacı Emiroğulları ile kurmayışını eleştirmektedir. Şayet Trabzon Rum Krallığı, Venedikliler ve Cenevizlilerle kurmaya çalıştığı ilişkinin benzerini Hacı Emiroğulları ile kurmaya çalışsaydı, Giresun işgal edilmeyebilecekti çünkü 1358 yılında III. Aleksios'un (1349-1390) kız kardeşi Theodora ile Çepni Beyliği'nin²³⁰ lideri Bayram Bey'in oğlu Hacı Emir evlenmiş ve bu iki devlet arasında dostane ilişkiler sürdürülmüştü.²³¹

III. Manuel'in tahta geçişi esnasında, Trabzon Rum Krallığı'nın komşusu Sivas'ta da iç karışıklık mevcut durumdaydı. Sivas'taki karışıklığın en büyük nedeni son Sivas valisinin ölümü esnasında, herhangi bir taht varisinin ortada bulunmamasıydı. Sivas kadısı Kadı Burhanettin tarafından, yönetilmeye devam

²²⁸ Tellioglu, **Kommenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 121.

²²⁹ Tellioglu, **Kommenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 121.

²³⁰ Tellioglu, **Kommenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 110.

²³¹ Tellioglu, **Kommenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 110.

eden Sivas, Akkoyunlularla ilişki kurmaya başladı ve Akkoyunlu Türkmen lideri Karayülük / Kara Uluğ Osman Bey, bu bölgede hakimiyeti ele geçirdi. Bir süre sonra Kadı Burhaneddin ile Kara Uluğ Osman arasında anlaşmazlık çıktı ve Kara Uluğ Osman, Kadı Burhaneddin'i öldürdü. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin'in oğlu, I. Bayezid'e sığındı. Kara Uluğ Osman'da Timur'dan destek almaktaydı.

Ancak Sivas'ta yaşayan halk, I. Bayezid ve Osmanlı İmparatorluğu'na hayranlık duymaktaydı ve onların hakimiyetine girmek istiyordu. Bu durumu, iyi bilen Osmanlı İmparatorluğu bunu fırsata çevirmek amacıyla, Sivas ve çevresine yöneldi. Osmanlı İmparatorluğu, herhangi bir savunma ile karşılaşmadan Tokat ve Sivas'ı ele geçirdi.²³² Bunun sonucunda Osmanlı İmparatorluğu, Trabzon Rum Krallığı'nın Ünye eyaletine komşu olmuş ve Trabzon Rum Krallığı, Osmanlı tehdidini yakından hissetmeye başlamıştır.

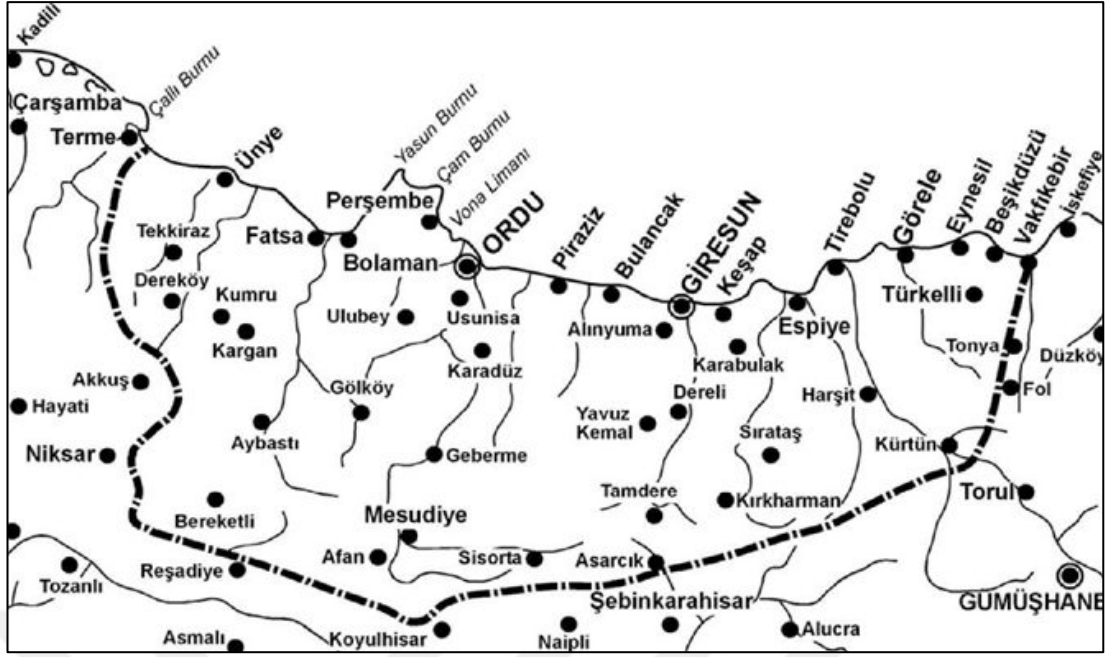
14.yüzyılın ortalarına kadar Trabzon Rum Krallığı imparatorları, Türkmenlerden gelen saldırılara karşı koymada başarılı olmuştur. Ancak 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra, saldırılara karşı koymada başarısız olan Trabzon Rum Krallığı, Türkmenlerle olan ilişkilerinde ailevi ittifakları ön plana çıkarmaya başlamıştır. Trabzon Rum Kralları, kızlarını Trabzon'u çevreleyen Türk beylerinin liderleriyle evlendirerek bir akraba ilişkisi ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.²³³

III. Manuel döneminde, destek alınan bir başka Türk grubu ise Kuman / Kıpçaklardır. II. Aleksios döneminde, Trabzon'daki Rum devleti ile Kuman / Kıpçaklar arasında kurulan sağlam ilişkiler, III. Manuel döneminde daha da geliştirilmiştir. Buna istinaden 1377 yılına baktığımızda, Gürcü kralı olan V. Bagrat'ın (1360-1395), kızı ile evli olan III. Manuel'in eşinin annesinin Kuman / Kıpçak olduğu bilinmektedir.²³⁴

²³² Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 203.

²³³ Zachariadou, **a.g.e.**, s. 225.

²³⁴ Tellioglu, **Doğu Karadeniz Kıpçakları**, s. 69.

Şekil 3.3: Hacı Emiroğulları Beyliği'nin 15. Yüzyıl Başındaki Durumu

Kaynak: Türkelli Beldesi ve Yöresinin Kısa Tarihçesi. (t.y.). Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, <http://www.turktores.com/viewtopic.php?f=87&t=5435>

Giresun'un kaybedilmesi sonucunda, Trabzon'daki Rum devletinin güvenliği de tehdit edilmeye başlanmıştır. Giresun'un kaybedilmesi ile Trabzon Rum Krallığı, Osmanlı Devleti tehlikesine karşı Timur'un yanında yer almayı tercih etmiştir.

3.2.4 III. Manuel döneminde Trabzon Rum Krallığı'nın Timur ile olan ilişkileri.

Trabzon'daki Rum devleti, III. Manuel (1390-1417) döneminin başlarında tarafsız bir politika sürdürmeye çalıştıysa da, bir süre sonra Osmanlı Devleti'ne karşı Timur korumasını kabul etmek zorunda kalmıştır.²³⁵ III. Manuel dönemi, Timur'un Anadolu'ya düzenlediği hareketlerin etkisi altında sürmüştür. Bu dönemde Timur, Trabzon Rum Krallığı'nın doğu kesimlerine kadar gelmiş ve Gürcistan bölgesini ele geçirmiştir.²³⁶

²³⁵ Hahanov, a.g.e., s. 91.

²³⁶ Hahanov, a.g.e., s. 91.

Şekil 3.4: Timur Hanlığı'nın 15. Yüzyıl Başındaki Durumu.

Kaynak: Türk Tarihi Kısa Kronolojisi. (t.y.). Erişim Tarihi 20 Eylül 2019, <http://www.turkosfer.com/turk-tarihi-kisa-kronolojisi/>

Timur açısından bakıldığında ise, Osmanlı Devleti ile giriştiği mücadelede Trabzon'daki Rum devletinin Kralı III. Manuel'i yanına çekmek kendisine artı bir güç olarak donanma hizmeti sağlayacaktı. Timur, Osmanlı Devleti ile mücadele etmek için deniz yolunu kullanmayı düşünmekteydi. Bu durumda, denizlerde herhangi bir donanması bulunmayan Timur, Trabzon Rum Krallığının donanmasını kullanarak, Çanakkale boğazından Osmanlıların geçişini engellemeyi planlamaktaydı.²³⁷

Ancak gerçekleşen Ankara Savaşı sonucunda, Timur'un Osmanlı Devleti'ne karşı elde etmiş olduğu zafer bu planın gerçekleşmesine müsaade etmedi. Bu durum Trabzon Rum Krallığı'nı, Timur'un gözünde bir süreliğine önemsiz bir hale getirmiştir. Çünkü Timur, o sıralar en büyük rakibi Osmanlı Devleti ile ilgilenmekle meşguldü.

Timur Anadolu'ya doğru tekrar yöneldiğinde bu sefer Amasya'yı kuşatmış ve ele geçirmiştir. Amasya'yı ele geçirdikten sonra Sivas'ı, Trabzon Rum Krallığı'nın eski toprağı Erzincan'ı ve Bayburt'u ele geçirmiştir. Ardından

²³⁷ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 122.

Giresun'a girip tekrar geri dönmüştür. Trabzon Rum Krallığı'nı fethetmemiş, ancak itaati altına almıştır.²³⁸

Bir süre sonra Trabzon Rum Krallığı'nda, Timur tehlikesi, tekrardan ortaya çıkmıştır. Timur, bu sefer Trabzon'un doğu sınırına yönelmiştir. Öncelikle, Karabağ'ı fetheden Timur ardından, Tiflis'i ele geçirmiştir. Bu kez yine Trabzon Rum Krallığı'na saldırmamıştır. Bunun nedenini Clavijo, Trabzon şehrinin dağlık yapısıyla açıklamaktadır. Şehrin dağlık yapısı nedeniyle, askerleri buradan geçirmek çok zordu. Bu yüzden Timur askerlerini Giresun'dan sağa döndürüp Anadolu içinden Kafkasya'ya yöneltmiştir.²³⁹

1395 yılında Timur, Karadeniz'de yer alan Venedik ve Ceneviz kolonilerine karşı saldırılar düzenlemekteydi. Karadeniz'de var olan kolonilerini teker teker kaybeden Cenevizliler ve Venedikliler için Trabzon'un önemi daha da artmaya başlamıştı. Bu yüzden, Cenevizliler ve Venedikliler, Trabzon Rum Krallığı ile ilişkilerini korumak ve geliştirmek istiyorlardı.²⁴⁰

1404 yılında ise Timur, Trabzon'daki Rum devletini yeğeni Halil Sultan'ın, emrine bağlamış ve Halil Sultan, Trabzon Rum Krallığı'ndan alınan haraçları takip etmeye başlamıştır. 1404 yılından sonra Timur'un Kafkasya'ya ilgisi tamamen kesilmiştir.²⁴¹

3.2.5 III. Manuel döneminde Trabzon Rum Krallığı'nın Osmanlı

İmparatorluğu ile olan ilişkileri.

III. Manuel döneminde (1390-1417), Osmanlı Devleti ile Trabzon'daki Rum devleti arasındaki ilişkiler yoğun görülmemektedir. Bunun en önemli nedeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ankara Savaşı sonucunda, Fetret Devri'ne girmesi ve bir süre iç problemleriyle uğraşmak zorunda kalmasıdır.

I. Bayezid, Akkoyunlu hükümdarı Karayülük / Kara Uluğ Osman Beyin kendisine karşı bir tutum sergilediğini ve Timur'la birlikte hareket ederek Osmanlı Devleti'ne zarar verme düşüncesinde olduğunu fark etmiştir. Bunun üzerine, 1398 yılında Akkoyunlulara ait olan Samsun'u ele geçirerek Ünye'ye

²³⁸ Hahanov, **a.g.e.**, s. 91.

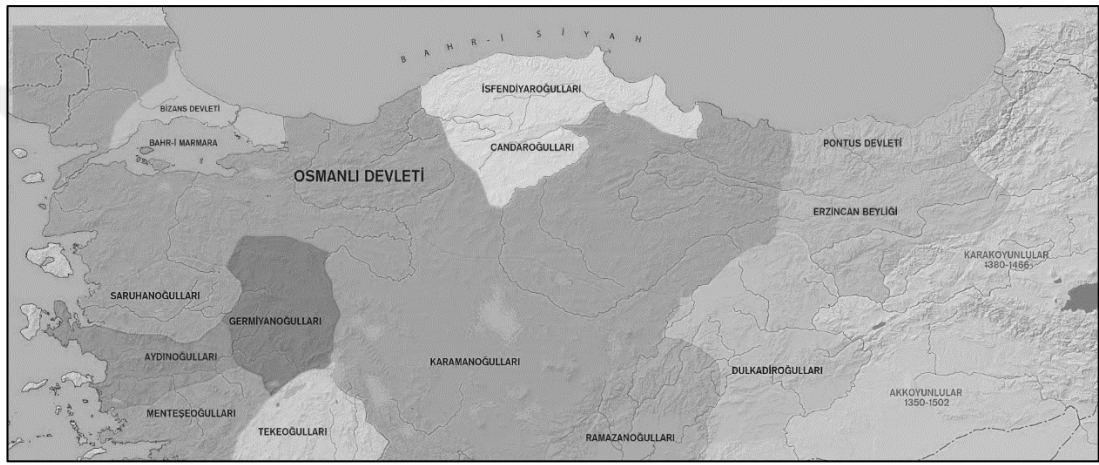
²³⁹ Tellioglu, **Kommenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 121.

²⁴⁰ Şehabettin Tekindağ, "Trabzon", **İslam Ansiklopedisi**, XII/1, 1979, s. 460.

²⁴¹ Hahanov, **a.g.e.**, s. 92.

kadar olan bölgeyi Osmanlı Devleti topraklarına katar.²⁴² Samsun’u ele geçiren Osmanlı Devleti, Trabzon’daki Rum devleti ile sınır devleti durumuna gelmiştir. Ayrıca I. Bayezid, Trabzon’daki Rum devleti kralı III. Manuel’den, hakimiyetini tanınmasını ve haraç ödemesini talep etmiştir.²⁴³

Timur ve Osmanlı Devleti arasında gerçekleştirilen Ankara Savaşı (28 Temmuz 1402) ile Osmanlı Devleti’nin bir süreliğine iç işlerine çekildiği ve Trabzon’daki Rum devleti, üzerindeki baskısının ortadan kalktığı görülmektedir. Ankara Savaşı’ndan sonra III. Manuel dönemi, Osmanlı Devleti – Trabzon’daki Rum devleti ilişkileri çok düşük düzeyde kalmıştır.

Şekil 3.5: Osmanlı Devleti’nin 15. Yüzyıl Başındaki Durumu.

Kaynak: 15. Yüzyılda Balkanlardaki Gelişmeler Nelerdir?. (2016). Erişim Tarihi 25 Eylül 2019, <http://tarihedairyazilar.blogspot.com/2016/12/15-yuzyлда-balkanlardaki-gelismeler.html>

III. Manuel, Osmanlı Devleti’nin Trabzon’daki Rum devleti üzerindeki tehlikesini öngördüğünden, Timur ile ilişkilerini geliştirmeyi çalışarak, Timur’a Osmanlı Devleti’ne karşı birlikte hareket etme teklifinde bulunmuştur. III. Manuel, donanmaya sahip olmayan Timur’a donanma desteği sağlama teklifinde bulunarak, Osmanlı Devleti’ne karşı yapılacak deniz kuşatmasında birlikte hareket etmeyi önermiştir. Ancak bu tarihten, kısa bir süre sonra Ankara Savaşı gerçekleştiği için bunları uygulamak mümkün olmamıştır. Zaten Trabzon’daki

²⁴² Miller, a.g.e., s. 43-44.

²⁴³ Necmettin Aygün, **Trabzon'da Ticaret**, Serander yay, Trabzon, 2005, s. 13.

Rum devleti üzerindeki Osmanlı baskısı da bu sayede bir süreliğine ortadan kalkmıştır.

Ankara Savaşı'ndan (1402), Fatih Sultan Mehmed (1444-1446 / 1452-1481) dönemine kadar, Osmanlı Devleti – Trabzon'daki Rum devleti ilişkilerinde bir ilerleme söz konusu değildir. I. Mehmed, (1413-1421), Fethet Devri'nin (1402-1413) ortaya çıkardığı sorunları ve toprak kayıplarını telafi etmeye çalışmış; II. Murad (1421-1444) devrine ise, saltanatının ilk dönemlerinde batıya doğru fetih hareketlerine öncelik vermişti. Trabzon Rum Krallığı'nın Osmanlı Devleti tehlikesini hissetmesi bu yüzden Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar bir daha mümkün olmamıştır.

3.3 IV. Aleksios Dönemi (1417-1429) Trabzon Rum Devleti.

Bu bölümde III. Manuel'den sonra tahta geçen IV. Aleksios (1417-1429) dönemi olayları, hakkında bilgiler sunulmuştur. Osmanlı Devleti tehlikesinin, bir süreliğine sona erdiği döneme denk gelen IV. Aleksios döneminde, Trabzon'daki Rum devletinde iç çekişmeler yaşanmıştır.

3.3.1 IV. Aleksios'un tahta çıkışı

Trabzon Rum Krallığında, III. Manuel'den sonra, tahta IV. Aleksios (1417-1429) geçmiştir. IV. Aleksios dönemi, Trabzon Rum Krallığı tarihi ile ilgili bilgilerin çoğu iç çekişmelerle ilgilidir. IV. Aleksios dönemi, iç çekişmelerin o derece yoğun olmuştur ki, bu dönemin sona ermesi yine bir iç çekişme ile gerçekleşmiştir. IV. Aleksios, bir suikast sonucu tahttan indirilen ilk Trabzon Rum Kralı olmuştur.²⁴⁴

IV. Aleksios 1382 yılında doğmuş, 1429 yılında vefat etmiştir. 5 Mart 1417 tarihinde tahta geçen IV. Aleksios, 1429 yılının Ekim ayına kadar tahtta kalmıştır. Babası III. Manuel, annesi ise Gürcü (gerçekte Kuman/Kıpçak) kökenli Gülhan Hatun / Gulkhan Khatun / Eudokia'dır.

Bir Kuman Prensesi olan Gülhan / Gulkhan / Eudokia, III. Manuel'in 1377 yılında evlendiği ilk eşidir. 1395 yılında Bizans'ın soylularından Theodora Kantakuzini ile evlenen IV. Aleksios'un bilinen 6 çocuğu vardır. Bunlar IV.

²⁴⁴ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 124.

İoannes, Maria, Aleksandros, David, Theodora ve Eudokia-Valenza'dır. Bir çocuğunun ismi ise bilinmemektedir.²⁴⁵

1404 yılında IV. Aleksios'un 25 yaşında olduğunu söyleyen Clavijo'nun hesabına göre, IV. Aleksios tahta geçtiğinde 38 yaşındaydı. Ancak IV. Aleksios'un, doğum tarihiyle ilgili başka bir kaynak bulunmamaktadır. Kurşankis'ye göre Aleksios'un ilk ismi Basileios'tur. Ancak IV. Aleksios büyükbabası III. Aleksios'un ölümünden sonra, adını Aleksios olarak değiştirmiştir. Ancak Bryer, Basileios'un IV. Aleksios'un III. Manuel tarafından mirastan men edilen bir başka kardeşi olduğunu öne sürmektedir.²⁴⁶

IV. Aleksios (1417-1429), çevresindeki düşmanlarla baş edebilecek derecede bilgiye ve deneyime sahip olmayan bir hükümdardı. Ayrıca, bir asker olarak yetişmediği için askeri konulara olan ilgisi de düşük düzeydeydi.²⁴⁷ Bu yüzden, IV. Aleksios tahta ortak olarak büyük oğlu olan IV. İoannes'i (1429-1459) atadı. Ancak bu hamle, Trabzon Rum Krallığı'nın daha gerilemesine yol açmıştır. Çünkü IV. İoannes annesinin sarayda, saray haznedarı ile ilişki yaşadığı iddiaları üzerine, elindeki yetkiye dayanarak hem annesini, hem de babasını hapse attırmış, olaya neden olduğunu düşündüğü haznedarı da öldürtmüştür. Annesini öldürme planları yaparken, devlet yönetiminde bulunan diğer kişilerin etkisiyle bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Bu olayın ardından ise IV. İoannes, Gürcistan'a sığınmıştır. Bunun üzerine IV. Aleksios, oğlunu azletmiş yerine diğer oğlu Aleksandros'u atamıştır.²⁴⁸

Tellioğlu, IV. İoannes'in bu hamlelerinin aile şerefini korumak için yapılan bir hamleden çok, tahtın tek temsilcisi olabilmek için yapılmış bir hamle olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, IV. İoannes'in Gürcistan'a sığınması arkasındaki en önemli etkenin, dedesi III. Manuel'in Gürcistan'la olan ilişkilerdir. Burada Gürcistan prensiyle evlenen IV. İoannes, bir süre Gürcistan Sarayı'nda yaşamıştır.²⁴⁹

²⁴⁵ Kelsey Jackson Williams, "A Genealogy of the Grand Komnenoi of Trebizond". **Foundations**, cilt 2, sayı 3, 2006, ss. 171-189, bkz. ss. 181-182.

²⁴⁶ Williams, **a.g.m.**, s. 181.

²⁴⁷ Miller, **a.g.e.**, s. 47.

²⁴⁸ Miller, **a.g.e.**, s. 48.

²⁴⁹ Tellioğlu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 124.

3.3.2 IV. Aleksios döneminde Trabzon Rum Krallığı'nın iç durumu.

IV. Aleksios (1417-1429) tahta geçtiği esnada, Osmanlı Devleti, Moğollar, Timur ve diğer Türk kuvvetleri çekilmişlerdi. Ancak bu devletlerin yerine Türkmenler bölgelerde hakimiyet kurmaya başlamıştı. Türkmenler bu dönemde, Amasya ile Tiflis arasında yer alan tüm bölgeleri hakimiyetleri altına almışlardı. IV. Aleksios'tan önceki Krallar, Türkmenlerle iyi geçinme politikası yürütmüş ve bunda da başarılı olmuşlardı.²⁵⁰

Ayrıca Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, Erzincan sınırlarına kadar ulaşmıştı. Ancak Timur'un oğlu olan Şah Ruh, babasının intikamını almak amacıyla Anadolu içlerine kadar büyük bir orduyla ilerlemiştir. Karakoyunlular ile Moğollar ile bir savaş etmek üzere karşılaşmışken, Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Bunun üzerine, Karakoyunlu ordusu dağılmış ve Moğollar savaşa gerek duymadan zafer elde etmiştir. Hatta Kara Yusuf'un cesedi uzun süre ortada kalmış ve Kara Yusuf vefat ettikten uzun süre sonra gömülmüştür.²⁵¹

Kara Yusuf yerine geçen oğlu İskender, kardeşi Cihanşah'ın Moğolların tarafına geçtiğine şahit olmuştur. 16 yıl saltanat süren İskender, tahta ilk çıktığında Tebriz şehri kaybedilişine de şahit olmuştur. Bir dağ kalesinde sıkıştırılan İskender, oğlu tarafından öldürüldü. İskender'den sonra başa geçen Cihanşah döneminde ise, Karakoyunlular en parlak dönemini yaşadı.

Cihanşah, tahta geçtikten hemen sonra Gürcistan üzerine yürüdü ve buraları fethedemese de haraç vermeye mecbur bıraktı. Ardından, İran'a yönelerek bu bölgenin büyük bir kısmını ele geçirdi. Sıranın kendisine geldiğini fark eden Trabzon'daki Rum devleti imparatoru IV. Aleksios, Karakoyunlularla mücadele içinde olan Akkoyunlu hükümdarı Uluğ Bey'le kızını evlendirmeye karar verdi. Bu sayede, olası bir Karakoyunlu saldırısında, Akkoyunluların desteğini almayı düşünmüştür. Ayrıca, IV. Aleksios kızlarından birini de 1428 yılında Bizans imparatoru VIII. İonnis (1425-1448) ile evlendirerek, Bizanslarla ilişkisini geliştirmeye çalışmıştır.²⁵²

²⁵⁰ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 230.

²⁵¹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 230.

²⁵² Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 230-231.

IV. Aleksios ayrıca, hükümdarlığı esnasında Cenevizlilerle de anlaşmaya çalışmıştır. Tahta geçtiği esnada Cenevizliler, Trabzon'daki Rum devletine ait olan bir manastırı ele geçirmişlerdi. 1418 yılında Cenevizlilerle bir anlaşma yaparak, Ceneviz tehlikesini bir süre ortadan kaldıran IV. Aleksios, Venediklilerle de ilişkilerini dostane tutmaya çalışmıştır.²⁵³

3.3.3 IV. Aleksios döneminde Trabzon Rum Krallığı'nın çevresindeki Türkmen Beylikleri ile olan ilişkileri.

1420 yılında Akkoyunlular Erzincan'ı kuşatırken, Trabzon'daki Rum devleti IV. Aleksios (1417-1429) da Akkoyunlu kuvvetleri yanında yer alarak, kuşatmaya yardım etmiştir. Ayrıca IV. Aleksios'un bir kızı da Akkoyunlu beyi Osman Bey ile evlenerek, Akkoyunlu – Trabzon'daki Rum devleti ilişkisinin güçlendirmiştir.

Akkoyunlular ile Trabzon'daki Rum devleti arasındaki dostane ilişkiler Uzun Hasan devrine kadar, devam etmiştir. Uzun Hasan döneminde, güçlenen Akkoyunlular ise Trabzon Rum Krallığı ile olan ilişkisini daha geliştirmiştir. Bunun en önemli nedeni, şüphesiz Osmanlı Devleti'nin Trabzon üzerinde yürüttüğü politikadır. Bu dönemde, Osmanlı tehlikesini daha şiddetli hissetmeye başlayan Trabzon'daki Rum devleti de, Akkoyunlularla olan ilişkisini sürdürmeyi yararlı bulmuştur. Ancak bu dönemde, Osmanlı sultanı II. Murad'ın Rumeli ile ilgilenmesi, Osmanlı Devleti'nin Trabzon'u fethetmesini geciktirmiştir. Hatta II. Murad öldükten sonra Trabzon'daki Rum devleti imparatoru IV. Aleksios, bu durumu sevinçle karşılamıştır.

3.4 Trabzon Rum Krallığı'nda IV. Ioannes dönemi (1429-1460)

Bu bölümde IV. Aleksios'tan sonra tahta geçen IV. Ioannes (1429-1459) dönemi olayları, hakkında bilgiler sunulmuştur. IV. Ioannes döneminde Trabzon'da ki Rum Devleti, Osmanlı tehlikesini çok yakından hissetmiştir. Babası IV. Aleksios'un öldürülmesi sonucunda başa geçen IV. Ioannes'in tahta geçişine hiçbir muhalefet olmamıştır.²⁵⁴ Bu durum Trabzon Rum Krallığı'nın

²⁵³ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 231.

²⁵⁴ Tellioglu, **Kommenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 126.

son dönemlerinde, içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

3.4.1 IV. İoannes'in tahta çıkışı

IV. İoannes'in (1429-1459), 1403 yılından önce doğduğu bilinmektedir. IV. İoannes, 1426 yılında babasına karşı giriştiği bir ayaklanma sonucunda Gürcistan'a sürülmüş ve burada Gürcistan kralının kızıyla evlenmiştir. 1429 yılında babasına bir suikast düzenlemiş ve Trabzon'daki Rum devleti Kralı olarak, tahta geçmiştir.²⁵⁵

IV. İoannes'in halasının, Uzun Hasan'ın karısı olduğu konusunda görüşler vardır. Ancak bu konuda zıt görüşlerde bulunan tarihçiler de mevcuttur.²⁵⁶

Babası IV. Aleksios'un, tahtı diğer oğlu Aleksandros'a bırakacağını haberini alan IV. İoannes, Cenevizlilerden bir gemi kiralayarak Trabzon'a doğru hareket etmiştir. IV. İoannes'in, buradaki hedefi tahtı babasından ve kardeşinden alabilmektir. Bu esnada, IV. İoannes'in kral olmasını isteyen Kabasites / Kavasitler de IV. İoannes'in tahtı alabilmesi için ona destek vermişlerdir.

Babasının Trabzon yakınlarında bir mahallede çadır kurduğu haberini alan IV. İoannes iki kişiyi göndermiş ve babası IV. Aleksios'u (1417-1429), öldürtmüştür. Ancak babasının ölümü ardında, kendi planı olduğunun düşünülmesini engellemek amacıyla, babasını öldüren bu iki kişiden birinin elini kesmiş, birini de kör etmiştir.²⁵⁷

3.4.2 IV. İoannes döneminde (1429-1459) Trabzon Rum Krallığı'nın iç durumu

IV.İoannes (1429-1459), tahtı babasını öldürerek ele geçirmişti. Ancak dönemin Rum toplumunda ahlaki yapısındaki bozulma sebebiyle, bu cinayet kimse tarafından olumsuz karşılanmamış bir nefret oluşmamıştır. İmparatorluk adı altında her cinayet örtbas ediliyordu. Piskopos Gregorius, artık Bizanslı Rumların inatları sebebiyle İstanbul'un mahvolacağını belirtmiştir.²⁵⁸

²⁵⁵ Williams, **a.g.m.**, s. 183.

²⁵⁶ Williams, **a.g.m.**, s. 183.

²⁵⁷ Telliöglü, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 126.

²⁵⁸ Telliöglü, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 126.

Bununla birlikte, kralın tahta çıkması ile ateşli taht mücadeleleri de sona ermiştir. Uzun süren iç savaşlar sonucu pek çok ailenin harmanları yakılmış bir kısmı ise eyaletlerinde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu şekilde, nüfuzu üç büyük şehre sıkışan Trabzon Rum Krallığı'nın olaylarından uzak durmaya çalışmışlardır.²⁵⁹

IV. Ioannes döneminde bir diğer önemli husus, babasından kalan Cenevizlilerle ilişkilerin sürdürülmesi meselesinin halen devam etmesidir. Cenevizliler, Trabzon'da düzen bozucu faaliyetler içerisine girip Komnenos kuvvetlerini yenerek Ortodokslara ait bir manastırı silah deposu olarak, kullanmaya başlayınca iki taraf arasındaki ilişkileri düzeltmek de IV. Ioannes'e kalmıştı. IV. Ioannes de kendisinden önce yapıldığı gibi Cenevizlilerin istekleri karşısında çaresiz kalmış, savaş tazminatı ödemiş ve ancak bu şekilde barışı sağlamıştı. 1456 tarihine ait bir belgeye göre, Venediklilerle ilişkiler 1396 yılından beri dostane bir şekilde ilerlemekteydi.²⁶⁰

IV. Ioannes hükümdarlığı döneminde, Roma Katolik Kilisesi ile işbirliği aramaya gitmiştir. Bu süreçte, kiliseyle birleşmeyi dahi göze almıştır. Bu gelişmeler ışığında IV. Ioannes, Doğu kilisesinin Vatikan'a tabi olması amacıyla toplanan Basel Konsili'ne Bizans din adamları arasında temsilciler göndermiştir.²⁶¹

3.4.3 IV. Ioannes döneminde Şeyh Cüneyd'in Trabzon üzerine akını.

IV. Ioannes'in (1429-1459), babasını devirerek kolayca tahtı ele geçirmesi sırasında gösterdiği keyfiyet komşu krallıklarda Trabzon Rum Krallığı'nın, zayıflığını göstermiştir. Türkmenlerden, taraftar toplayan ve bu defada Trabzon üzerine yürüyen Şeyh Cüneyt, 1422 yılından itibaren Müslümanların elinde olan Trabzon ile Samsun çevresindeki göçmenlerden bir ordu kurarak Trabzon Rum Krallığı'nın devletinin başkentine saldırmak istemiştir. IV. Ioannes de karada ve denizde silahlandıktan sonra Akçakale'ye kadar ilerleyen Şeyh Cüneyd'e karşı, sefer düzenlemiştir. Düşmana aniden saldırmak amacıyla, donanma da denizden

²⁵⁹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 235.

²⁶⁰ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 235.

²⁶¹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 235.

kara ordusunu takip etmiştir. Düşman ise Meliares'te toplanmış ve Kapanion boğazı önlerinde mevzi almıştır.²⁶²

Trabzon dukleri içerisinde sadece Mesohaldiya hanedanından Pansebastos, imparatora yardım etmiştir. Filo yönetimi, IV. Ioannes'te iken Alexander müttefik kara ordusunu komuta etmiştir. Alexander, hücumla geçerken çıkan bir fırtına donanmayı sahilten uzaklaştırmıştır. Bunu, fırsat bilen Türkmenler taarruza geçmiş ve Pansebastos ile oğlunu öldürmüştür. Dağılan ordu Trabzon'a doğru kaçmış, IV. Ioannis de bir gemi ile kaçarak Trabzon'a ulaşmıştır. Laonicus'a göre, komutanlar dışında sadece 30 kişi şehre ulaşabilmiş, esir düşenler ise Şeyh Cüneyt tarafından öldürülmüştür. Şeyh Cüneyt, Trabzon surlarına kadar ulaşmış, şehri teslim alma amacıyla kralın baş at yetiştiricisi Maurokostas'ı halkın huzurunda öldürtmüştür.²⁶³

Trabzon'un hemen dışındaki Akçakale kilisesine yerleşen Türkmenler nedeniyle, bir Ermeni kadın evini boşaltarak iç kaleye sığınmıştı. Ardından evde yangın çıkmış, çıkan yangın kısa sürede şehri sarmıştı. Trabzon halkı ise telaşlı bir davranışın sebep olduğu, tesadüfen çıkan bu yangının bilinçli çıkarıldığını düşünerek paniklemiştir.

Halk canını kurtarmak için denizden ve karadan Gürcistan'a doğru kaçmaya başlamıştı. Şehirde sadece, Trabzon Rum Krallığı hanedanından olan az sayıda kişi kalmıştı. Bunu fırsat bilen Türkmenler şehri almaya çalışmış fakat dayanıklı surlar sebebiyle başarısız olmuştur. Ardından Mesohaldiya'nın kalesine yönelen Türkmenler, burada da başarısız olunca Trabzon'u terk etmiştir.²⁶⁴

Şeyh Cüneyd, 1447 yılında babasının yerine Safevi tarikatının başına geçmiştir. Ancak tarikat liderliği amcası tarafından ele geçirilince Erdebil'den ayrılarak Anadolu'ya geçmişti. Daha sonra, Suriye'ye geçmiş fakat burada patlak veren siyasi olaylar sonrasında yanında hiçbir destekçisi kalmamış, tekrar Anadolu'ya dönmüştür. Anadolu'yu dolaşarak, kendine taraftar toplamaya çalışan Şeyh Cüneyd, Kelkit vadisini kullanarak Canik bölgesine ulaşmış ve burada Tacettinoğlu Mehmet Bey ile buluşmuştur. Tacettinoğulları, Osmanlıların

²⁶² Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 235-236.

²⁶³ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 236.

²⁶⁴ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 236-237.

himayesi altına girmişti. Fakat hala güçlerini devam ettirmekteydiler. Komnenoslara karşı faaliyetler yürütmesi için Şeyh Cüneyd'e en önemli askeri desteği bu aile sağlamıştır. Trabzon'daki Rum Devleti'nin, zayıf durumda olması Şeyh Cüneyd'i bölgede yeni bir beylik kurma düşüncesi konusunda heveslendirmişti. Şeyh Cüneyd, Anadolu'daki bütün müritlerini silahlı olarak yanına davet etmiş, Tacettinoğlu Mehmet Bey ile beraber Trabzon'a doğru harekete geçmiştir.²⁶⁵

Şeyh Cüneyd, 1456 yılında bölgede yer alan Türkmenlerden devşirdiği ordu ile Trabzon'u kuşatmıştır. IV. Ioannes de başkentini savunmak için surların dışına çıkmış ve şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalar sonunda IV. Ioannes yenilgiye uğramış, yanında kalan az sayıda askerle surların içine çekilerek ölmekten kurtulmuştur. Bu sırada, krala Trabzon düklerinden sadece Mesohaldiya'nın başında bulunan IV. Ionnes'in kardeşi Aleksander destek vermiştir. Ancak, şiddetli fırtına donanmanın karaya yanaşmasına izin vermediğinden yenilgi kaçınılmaz olmuştur. Bununla birlikte, bir evde meydana gelen yangın bütün şehre yayılmış ve yangının teslim olmak isteyenler tarafından çıkarıldığını düşünen halk paniğe düşmüştür. Şehirde halkın kaçması ile beraber kral ve bir avuç askerden başka kimse kalmamıştır. Türk askeri şehrin etrafını sarmışken Rumların anlayamadığı bir şekilde geri çekilmiştir.²⁶⁶

Şaşkınlığa sebep olan olayın sebebi, Fatih Sultan Mehmet'in Hızır Reis komutasında bir donanmayı Trabzon'a yolladığı haberinin Şeyh Cüneyd'e, ulaşmasıdır. Bu durum, Osmanlı'nın Trabzon'u kendi alanı içerisinde gördüğünün ve bölgede başka bir güce izin vermeyeceğinin göstergesidir. Trabzon'a, ulaşan Osmanlı ordusu şehrin üçte birine denk gelen 2000 kişiyi esir alarak IV. Ioannes'e, gözdağı vermiştir. Kral IV. Ionnes, olayın hemen ardından İstanbul'a elçi göndererek 2000 duka vergi ödemeyi kabul ederek esirleri kurtarmıştır.²⁶⁷

²⁶⁵ Walter Hinz, **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd**, Çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992, s. 19.

²⁶⁶ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 227.

²⁶⁷ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 227.

3.4.4 IV. Ioannes döneminde Trabzon Rum Krallığı'nın Katolik dünyası ile olan ilişkileri.

Katolik dünyasıyla, ilişkilerini geliştirmek isteyen Trabzon'daki Rum devleti imparatoru ilk olarak, Trabzon'daki Ceneviz ve Venedik kolonileri ile ilişkilerini düzenlemiş, akabinde kendisinden öncekilerin cesaret edemediği bir adım atarak, karşı tarafın istekleri doğrultusunda kiliselerin birleştirilmesi konusuna destek vermiştir. Trabzon Rum Krallığı'nın bölgede yer alan Türk ve Müslümanlara karşı tek başına zayıf kalacağı düşüncesi bu tavrın gelişmesinde en önemli unsur olmuştur.

Bu durumun bilinmesine rağmen, IV. Ioannes'in (1429-1459) girişimi, Katolik dünyasında, son derece büyük etkiye sahip olmuştur. Çünkü Komnenos hanedanı krallarına baktığımızda bu zamana kadar kiliselerin birleştirilmesi düşüncesine en yakın olan ve bu durumu, Papalığın Ortodokslar üzerinde hakimiyet kurma faaliyeti olarak kabul edenlerin aksine, IV. Ioannes'in Papalığın bu çabasına hizmet etmek isteyen, ilk Komnenos kralı olduğunu görmekteyiz. Bu hamle sonrasında Papa IV. Eugenios, Trabzon'un birlikte hareket etme çabasının karşılığında IV. Ioannes'i Basel ve Floransa'da düzenlenecek konsillere çağırmıştır.

IV. Ioannes de Papaya mektup yazarak niyetinde samimi olduğunu tekrardan belirtmiştir. Fakat, 1445 ve 1451 yıllarında birleşmeye karşı çıkan Ortodoksların baskısı ile IV. Ioannes bu konudaki planlarından vazgeçmiştir.²⁶⁸

Katolik dünyasıyla, iyi ilişkiler geliştirmeye çalışan ve uluslararası düzeyde yandaş arayışında olan IV. Ioannes bu yönde çalışmalarını sürdürürken, Bizans İmparatoru Konstantinos XI. Paleologos (1449-1453), 1450 yılında Trabzon'a George Phrantzes'i elçi olarak göndermiş ve ikili ilişkilerin gelişmesini amaçlamıştı. Elçi, Trabzon'a vardığı zaman Sultan Murad'ın ölüm haberini almıştı. Bu gelişme üzerine, Osmanlı tehlikesine karşı nasıl işbirliği yapılacağı üzerine konuşulmuştu. Ancak bu konuşmalardan herhangi bir sonuç elde edilememişti.²⁶⁹

²⁶⁸ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 237.

²⁶⁹ Steven Runciman, **Konstantinopolis Düşü**, Çev. Derin Türkömer, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 54.

3.4.5 IV. Ioannes döneminde Trabzon Rum Krallığı'nın Akkoyunlu

İmparatorluğu ile olan ilişkileri.

Akkoyunlular, Timur zamanında elde ettikleri bütün toprakları Cihanşah ve İskender Bey'in seferlerinde kaybetmişlerdir. Kara Uluğ Osman Bey'den geriye sadece Diyarbakır kalmış, bu da varislerin en büyüğü olan Uzun Hasan'a, düşmüştü. Kardeşlerine ise Dicle ve Fırat arasında dağınık topraklar kaldı. Bir süre sonra, Uzun Hasan kardeşlerinin topraklarını da kendi himayesine almıştı. Bu şekilde, topladığı 500 seçkin atlı ile güçlü bir kaleye ve surlara sahip olan Diyarbakır'ı ele geçirmiştir. Osmanlılar tarafından yüklü bir vergiye bağlandığı için zor bir duruma düşen IV. Ioannes, Uzun Hasan'a bir elçi göndererek II. Mehmed'in Trabzon'u ele geçirmesinin, Canik Dağları üzerinden Fırat'a yürütmesine imkan sağlayacağını, belirterek bu tehlike karşısında birlikte hareket etmeyi önerdi.²⁷⁰

Uzun Hasan ise IV. Ioannes 'den bütün şark memleketlerinde güzelliği ile nam salmış kızı Katerina'yı, kendisine gelin olarak almayı ve çeyiz olarak da Kapadokya'nın verilmesini istemiştir. Bu durumda, Trabzon'un karşılaşacağı her türlü tehditte tüm serveti ve ordusuyla harekete geçeceğini taahhüt etmiştir. IV. Ioannes, kızının böyle bir konunun içinde yer almasını pek hoş karşılamasa da etrafındaki Türk baskısı nedeniyle, bu teklifi kabul etmiştir. Tek şartı olan, kızının dinini yaşaması için papaz gönderilmesi ise Uzun Hasan tarafından kabul görmüştür.²⁷¹

Uzun Hasan ile yapılan, bu sözleşme Trabzon Rum Krallığı'nın bağımsız olarak yaptığı son anlaşma olarak, kayıtlara geçmiştir. Bahsedilen dönemde, Kapadokya'da Trabzon'daki Rum devletine ait tek bir köy bile yokken Uzun Hasan buraların yasal hakimi olarak Trabzon Kralını işaret etmişti. IV. Ioannes bununla beraber, İberya ve Gürcistan kralları ile Sinop emiri ve Karaman sultanını bir araya getirerek Osmanlıya karşı bir ittifak kurmuştu. Papalığın ve Venediklilerin de desteğini alan bu ittifak ile Osmanlı'yı Anadolu'dan çıkarmanın planları yapılmıştı. Fakat, bu planları yaparken hayatını kaybetmiştir. Yerine geçen kardeşi David (1459-1461) Trabzon Kralı olmuştu.

²⁷⁰ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 242.

²⁷¹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 242.

David daha önce yapılmış olan sözleşmenin şartlarını yerine getirerek gelinin Uzun Hasan'a göndermeyi istememiştir. Fakat Uzun Hasan, birçok Türkmen beyinden oluşan bir düğün alayı göndererek gelini, yanındaki genç kızlardan oluşan nedimleri ve Rum rahipleri ile beraber Trabzon'dan almıştır.²⁷²

Trabzon'daki Rum devleti, Akkoyunlularla diyalogu Osmanlıların Karadeniz'deki, ilerlemesinin bir sonucudur. Bu yakınlaşma, Sultan Murad döneminde başlamakla beraber, Şeyh Cüneyd'in Trabzon seferinin ardından, IV. İoannes'e gönderdiği elçiyle somut bir hal almıştır. Uzun Hasan, krala kızıyla evlenmesi halinde bağların güçleneceğini belirten bir mesaj göndermiştir. IV. İoannes bu mesaja olumlu cevap vererek kendisinden öncekilerin yaptığı gibi çevresindeki Türklerle dostluğu ilerletme yolunu seçmiştir. 1458 yılında iki taraf arasında imzalanan yazılı anlaşma ile verilen sözler taahhüt altına alındıktan sonra, evlenme gerçekleşecekken IV. İoannes hayatını kaybetmiştir.²⁷³

IV. İoannes döneminde, Akkoyunlularla olumlu ilişkiler sürdürmek için yapılan çabalarla birlikte Trabzon'daki Rum devleti ile yaşayan ve askeri özellikleri ile ön plana çıkan Kumanların başka alanlarda da başarılı oldukları görülmektedir. Rum kaynaklarına göre, bu kişilerden biri de George Amirotes'tir. Bu kişi Maçkalıdır. 1438 yılında Trabzon'daki Rum devletini temsilen Floransa konsiline katılmıştır. Bizans sarayına damat da olan Amirotes, dönemin önemli filozoflarından. Amirotes 1449'da Cenevizlilere elçi olarak gönderilmiştir. Kral, daha sonra onu hazinedarlık görevine getirmiştir. Trabzon, Osmanlılar tarafından fethedildiğinde Amirotes hazinedarlık görevini sürdürmekteydi.²⁷⁴

Kralın, Bizans İmparatorluğu ile işbirliği yapmaması Trabzon'a hiçbir fayda sağlamamıştır. Çünkü II. Mehmed, 1453 yılında İstanbul'u fethederek tarihin seyrini değiştirmişti. Bu gelişme sonrasında, Anadolu'da siyasi birlik sağlanması amacıyla ilerleyen Osmanlıların, etkisinin en az olduğu yer olarak Karadeniz kalmıştı. Bizans tarihçilerine göre, iç mücadeleler sebebiyle çökme noktasına gelen Komnenosların Osmanlı egemenliğine girmeme sebebi Bizans İmparatorluğu'du. Boğazların Bizans egemenliğinde olması sebebiyle,

²⁷² Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 243.

²⁷³ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 131.

²⁷⁴ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 131.

donanmayı Trabzon'a götüremeyecek olan Osmanlılar, bölgenin donanma olmadan alınmayacağını bildiği için geri durmuştu.²⁷⁵

İstanbul'un el değiştirmesi bütün dünyada çalkantıya sebep olurken, IV. İoannes bu hadiseyi önemsememiş, sadece şehir ve çevresindeki olaylarla ilgilenmiştir. Bu da kralın ne kadar basiretsiz olduğunun bir göstergesidir. Artık oldukça zor duruma düşen Trabzon'daki Rum devletine karşı, Türklerin harekete geçerek, Trabzon'u, almaya çalışacağı yönündeki kuşklar kralı harekete geçirecekti. Fakat, Trabzon'u fethetmek için ilk adımı atan Osmanlı ya da diğer Türk toplulukları değil, kendisine İslam dünyasında yer edinmeye çalışan Erdebili Şeyh Cüneyd olacaktır.²⁷⁶

3.4.6 IV. İoannes döneminde Trabzon Rum Krallığı'nın Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkileri

Trabzon Rum Krallığı'nın içinde bulunduğu zayıf durum II. Murad'ı karadan ve denizden burayı almak konusunda hiç etkilememiştir. Aksine, Amasya valisine Hristiyanlarla iyi geçinmesi emrini verdiği, IV. İoannes tarafından doğrulanmıştır. Bu durum Türklerin ılımlılığıyla alakalı olmayıp tamamen siyasi bir hamledir. II. Murad, Trabzon Rum Krallığı'nın küçük bir Türk ordusuna karşı bile direnemeyecek durumda olduğunun farkındadır. Bu hamle, Trabzon Rum Krallığı'nın Türklere karşı çevresindeki güçlü krallıklarla ittifak kurmasını engellemek için yapılmıştır. Fırat ve Doğu Anadolu'nun yüksek bölgelerinde Cihan Şah ve Hasan Bey'in kuvvetleri bulunmaktaydı. Ancak, bunlarla muharebeye girişmek için öncelikle İstanbul'un fethi ve Macaristan'dan gelen büyük Hristiyan yardımının önünün kesilmesi gerekiyordu. Bu sebeple, Osmanlı kuvvetlerini Şark'a yönlendirmişti. Bunları hesap edemeyen IV. İoannes II. Murad'ın ölümünü duyunca sevinmişti.²⁷⁷

IV. İoannes, İberya'dan yurduna dönmekte olan ve o sırada Trabzon'da bulunan Phrantzes'e, tahta çıkan genç Mehmed'in de babası gibi dostluk teminatı verdiğini belirtmiştir. Fakat Phrantzes, Mehmed'in Hristiyan düşmanı olduğunu

²⁷⁵ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 128.

²⁷⁶ Tellioglu, **Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, s. 128-129.

²⁷⁷ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 237.

ve Grek milleti için bir felaket olduğunu söylemiş ve Bizans zayıflığından faydalanarak İstanbul'u alacağını belirtmiştir.²⁷⁸

Şeyh Cüneyd tarafından, yapılan sefer Osmanlıların, Trabzon ile ilgili düşüncelerini ortaya çıkarmakla kalmamış aynı zamanda Trabzon Rum İmparatoru Ioannes'in, Fatih'in hakimiyetini kabul etmesini sağlamıştır. Osmanlılarla baş edemeyeceğini anlayan Komnenos kralı, Akkoyunlularla temasa girerek onların himayesine girmek istemiştir. Böylece, Trabzon'da iki Türk devletini karşı karşıya getirecek bir süreç de başlamıştır.²⁷⁹

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed, henüz iki yıl geçmeden Anadolu'nun doğusundaki beylere ve Trabzon'a karşı olan politikasını değiştirmiştir. Çünkü, İstanbul'un fethinden sonra pek çok kişi Trabzon'a sığınmış ve Trabzon'daki Rum devleti, Bizans İmparatorluğu hamisi olarak, görülmüştür. Trabzon'daki Rum devleti güçlü olmasa da Rum milletinin son umudu olması sebebiyle Fatih Sultan Mehmed, Amasya valisi Hıdır Paşa'ya son bağımsız Rum toprağı olan Trabzon'u, alması emrini vermiştir.²⁸⁰

Hıdır Paşa, henüz kralın haberi olmadan savunmasız Canik Dağları'nı aşarak, Trabzon sınırlarına ulaşmıştır. Samsun'dan hareket eden donanma da sahilleri tahrip etmek için görevlendirilmişti. Kral araçsız, ordusuz ve yiyeceksiz kaldığı için Paşa ile anlaşmak zorunda kalmıştır. Anlaşmaya göre, Trabzon'daki Rum devleti yıllık 2000 altın ödeme yapacaktı.²⁸¹

1456 yılında Trabzon'a yapılan bu seferle aynı yıl içerisinde, Fatih Sultan Mehmed bizzat Macaristan ve İskender Bey'e savaş açarak Belgrad'ı kuşatmıştı. Daha sonra, IV. Ioannes kardeşi David Komnenos'u, haracı kabul etmesi maksadıyla Fatih Sultan Mehmed'e göndermiş, sultan ancak 3000 altın karşılığında anlaşmayı onaylamıştır.²⁸²

²⁷⁸ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 237-238.

²⁷⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, cilt 1, Ankara, 1983, s. 693.

²⁸⁰ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 238.

²⁸¹ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 238-239.

²⁸² Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 239.

3.5 David Dönemi (1460-1461) Ve Trabzon Rum Krallığı'nın Yıkılışı

Bu bölümde, IV. Ioannes'ten sonra tahta geçen David dönemi olayları, hakkında bilgiler sunulmuştur. David (159-1461), tahta geçtikten bir sene sonra Osmanlı Devleti, Trabzon'u kuşatmış ve Trabzon'daki Rum devletine son vermiştir.

Bu dönemde, Trabzon'daki Rum devleti ile benzer Osmanlı korkusu paylaşan beylikler de bulunmaktaydı. Trabzon'daki Rum devleti imparatoru IV. Ioannes, bu beyliklerden Karamanoğulları beyliğinin, Osmanlı Devleti tehlikesine karşı sürekli olarak korku içerisinde yaşadığından ötürü olası bir saldırı durumunda Trabzon'daki Rum devleti ile aynı safta yer alacağını düşünmüştür. Ayrıca, Karamanoğullarının Hristiyan devletlerle işbirliği yaparak Osmanlı tehlikesini bertaraf etmeye çalışması da IV. Ioannes'in, bu düşüncede olmasını mümkün kılmıştır.

Ancak, Karamanoğulları beyliğinin askeri olarak çok düşük kuvvette olması IV. Ioannes'i, başka müttefik aramaya itmiştir. Bu müttefik de şüphesiz, çevredeki beylik ve devletlere göre daha güçlü konumda bulunan Akkoyunlulardı. Bu kapsamda IV. Ioannes, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a elçiler göndererek işbirliği yapma isteğini, açıkça ifade etmiştir. Akkoyunlular açısından bakıldığında, kuzeyinde güçsüz ve kendi kontrolü altında bulunan bir devletin var olması işine geliyordu. Bu sayede Akkoyunlular, kuzey sınırlarını kolaylıkla emniyet altına alabileceğini düşünüyordu.

Akkoyunlular ile ilişkisini daha da güçlendirmek amacıyla IV. Ioannes, kızı Katherina'yı Uzun Hasan'la evlendirmişti. Ancak, bu dönemde vefat eden IV. Ioannes yerine geçen David, Osmanlı tehlikesine karşı Akkoyunluların yeterli olamayacağını düşünerek yeni ittifak arayışlarına girişmiştir. Bu yüzden David, Osmanlı devletinden çekinen doğudaki devletler ve imparatorlar ile anlaşmıştır. Bütün bu ittifaklar ise, Trabzon'daki Rum devletini, Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak bir savaşta, mücadelenin lider devleti konumuna getirmiştir.

3.5.1 David'in tahta geçişi ve Trabzon Rum Krallığı'nın durumu

IV. Ioannes vefat ettikten sonra, tahta varis olarak 4 yaşındaki oğlu V. Aleksios'u bırakmıştır. Fakat kardeşi David, Fatih Sultan Mehmed'in fetih fikrinden dolayı devletin tehlikede olması ve dört yaşındaki bir çocuğun

vesayetinde güçlük olduğunu düşünerek, Mesohaldiyalıların desteği ile tahta geçmiştir. Mesohaldiyalılar, IV. Ioannes'in IV. Alexsios'u tahttan indirmesine de yardımcı olmuştur. Bu şekilde, Trabzon'daki Rum devletindeki iç karışıklığı sona erdirmişlerdir. Fakat, aynı zamanda karışıklıktan faydalanarak çevredeki birkaç kaleyi ele geçirmiştir. Şeyh'in saldırısına karşı, Trabzon imparatorunun himayesinde hareket etmiş, zaman zaman da Trabzon'daki Rum devletine de ihanet etmişlerdir.²⁸³

Trabzon Kralı David (1459-1461), selefi tarafından başlatılan savunma stratejisini devam ettirmiştir. Bu amaçla, 20.000 süvari hazırlamak ve 30 gemi donatmak istemiştir. Bu kapsamda, daha önceden biriktirilen Trabzon'daki Rum devleti hazinesini de seferber etmiştir. Bu şekilde İberya, Gürcistan, Megrelistan ve Canik Dağlarından yararlanmıştır. Bu dönemde, Ceneviz ve Venedik gemicileri tarafından ateşli silahlar da Trabzon'a getirilmiştir. Trabzon'un surlarına ve muharebe alanlarına bu şekilde toplar yerleştirilmiştir. Uzun Hasan'da gelini aracılığıyla, vatanına yardım ve Osmanlı'ya karşı savaş için kışkırtılmaktaydı. Fakat Trabzon'daki Rum devleti, Uzun Hasan'ın süvarilerinin Osmanlı'ya karşı ciddi bir kuvvet olmadığına farkındaydı. Uzun Hasan'ın, Fırat üzerinden saldırıya geçerek Anadolu'ya girmesi ve Trabzon'a yardım etmesi ihtimali oldukça zayıf görülmüştür. David, Osmanlı birliklerinin Anadolu'da bulunmasının Trabzon için daimi bir tehdit olduğunun da farkındadır. Bu sebeple David (1459-1461), IV. Ioannes tarafından kurulan Trabzon-Akkoyunlu ittifakının yanında Kafkaslar ve Dicle'den, Burgund ve Karpatlardan Akdeniz adalarına kadar uzanan bir alanda yer alan, tüm unsurların ittifak kurması için çabalamıştır. Bununla birlikte, Karaman sultanı ve Sinop beylerine de davette bulunmuştur. Papa da Hristiyan toplulukları toplantıya çağırarak Trabzon'u bekleyen sonu önlemeye çalışmıştır. Bu amaçla, özellikle güçlü ve zengin Burgund kralını kazanmaya çalışmış, Osmanlı yenildikten sonra kendisine Kudüs tacının verileceğini taahhüt etmiştir.²⁸⁴

Kral David, ayrıca abisinin Akkoyunlularla yaptığı anlaşmanın yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmiştir. Kral David, 1459 yılında abisinin kızı Theodara'yı, Uzun Hasan ile evlendirilmek üzere Diyarbakır'a

²⁸³ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 245.

²⁸⁴ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 245-246.

yollamıştır. Böylece Trabzon'daki Rum devleti çevresindeki en önemli siyasi güç olan Akkoyunlularla işbirliğini sürdürerek Osmanlı tehlikesine karşı ittifak yapmıştır.²⁸⁵

David, 1407 ile 1409 yılları arasında doğmuştur. Maria ile evlenen son Trabzon'daki Rum devleti Kralı David, II. Mehmed tarafından Trabzon'un fethedilmesi sonucunda Edirne'ye sürgün edilmiştir. Ancak burada hainlikle suçlanan David ve çocukları, II. Mehmed tarafından idam ettirilmiştir. Hanedandan sadece Maria idam edilmemiştir.²⁸⁶

IV. Ioannes'in (1429-1459) ölümü, aslında Trabzon Rum Krallığı'nın da sonu olarak görülmektedir. Çünkü sonrasında, Trabzon'daki Rum devleti ancak düşmanlarına ödediği haraçlarla varlığını devam ettirmiştir. Daha önceki 200 yıllık süreçte, komşu devletler tarafından Trabzon'a yapılan saldırılar şimdikininkinin yanında çok küçük kalmakta, aynı zamanda devamlılık arz edecek nitelik taşımamaktaydı. Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat döneminde, haraç vermemişler, sadece siyasi olarak ortak görüş belirleme ve bir miktar asker gönderme durumları ortaya çıkmıştı. Moğollar ise, miktarı belli olmayan bir tutar karşılığında Trabzon'daki Rum devletiyle iyi geçinmişlerdir. Bunun sebebi, Memlûklülerin tahtını sıkıntıya düşürmesini engellemektir. Moğollardan sonra Türk Beylikleri ise bölgedeki otlak araziler ve sarayın güzel kızlarını almakla yetinmişlerdir. Fakat, Osmanlı sadece o an için Arnavut ve Macar birleşmesine odaklanmış, geçici bir süreliğine haraç almakla yetinmiştir. IV. Ioannes, bu durumdan büyük bir utanç duysa da Trabzon çevresindeki parçalanmış birlikleri toplasa dahi yeterli askeri güce ulaşamayacağı için bir şey yapamamıştır.²⁸⁷

Bu sebeple, ancak dışarıdan yardım alma umudu vardı çünkü Sinop ve Karaman beyleri de onun gibi kudretini yitirmiş ve olacakları beklemekteydi. Türkmen beyi Cihan Şah ise Horasan'da muharebe halinde olmakla beraber asi oğullarının, Bağdat ve Tebriz kuşatması ile uğraşmaktaydı. Dolayısıyla, Karadeniz ile ilgilenecek durumda değildi. Ancak II. Mehmed ve Cihan Şah

²⁸⁵ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 132.

²⁸⁶ Williams, **a.g.m.**, s. 185.

²⁸⁷ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 240.

gibi, iki fatihin arasında Uzun Hasan Akkoyunluları yükseltmeye çalışmaktadır.²⁸⁸

Trabzon'daki Rum devleti cephesinde bu gelişmeler gözlenirken, Osmanlının İstanbul'un fethinden sonra hakimiyetini Karadeniz'in doğusuna, yayma düşüncesinde olduğu kaynaklarda açıkça belirtilmektedir. Aşıkpaşazade, Fatih'in Sinop-Kastamonu arasındaki bölge, Koyulhisar ve Trabzon'u almak istediğinden bahsetmektedir. Osmanlı karşısında, hiçbir şansı olmayan David'in tek çıkış yolu ise Akkoyunlularla girdiği ittifaktı.²⁸⁹

3.5.2 David döneminde Papalık ile olan ilişkiler.

Trabzon'daki Rum devleti Osmanlı tehdidine karşı koymak için çabalarken beklenmedik bir yerden işbirliği teklifi gelmiştir. Papa II. Pius²⁹⁰ bölgedeki Rum, Ermeni, Keldani ve Maruni toplulukları gibi Hristiyan unsurlarla Trabzon ve Gürcü liderlerine elçi göndererek Osmanlılara karşı bir Haçlı Seferi organize etme çabasına girişmiştir. Papa 1458'de Ludovico'yu,²⁹¹ elçi olarak gönderdiğinde Uzun Hasan, Sinop ve Karaman beyleri, Gürcü kralının işbirliği içinde olduğunu öğrenmiştir. Bu bölgede amaçlarına katkıda bulunabilecek önemli bir güçtür. Trabzon'dan sonra Akkoyunlular, Gürcü kralı ve Karamanoğlu Beyliği ile görüşen elçi, 120.000 Akkoyunlu askeri olduğu bilgisine ulaşmıştır. Böylece, Papa Hristiyan dayanışması fikrinden vazgeçerek daha geniş bir ittifakın içine girmeyi düşünmüştür.²⁹²

Papa II. Pius'un, hayalini kurduğu Osmanlılara karşı bir Haçlı ordusu projesine eli güçlü olarak katılmak isteyen David müttefiki olan unsurlarla temasa geçmiştir. Kral David, 1459 yılında Burgondia dukasına mektup yazarak bölgedeki Hristiyan krallıkların Osmanlı'ya karşı işbirliği içinde olduğunu belirtmiştir. İstanbul'un fethinden sonra, Osmanlı'ya karşı işbirliğinin zorunlu hale geldiğini belirttiği mektubunda herhangi bir girişimde bulunulması halinde

²⁸⁸ Fallmerayer, **a.g.e.**, s. 241.

²⁸⁹ Tellioglu, **Kommenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 132.

²⁹⁰ Papa II. Pius , 1458- 1464 yılları arasında Roma İmparatorluğu içerisinde Papalık görevinde bulunmuştur. Bunun yanında İmparatorluk içerisinde önemli siyasi görevlerde üstlenen önemli bir din adamıdır. Papa II. Pius aynı zamanda tarihte , 1453 İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı İmparatorluğuna karşı düzenlemeyi amaç edindiği Harçlı seferleri ile de bilinir.

²⁹¹ Bahsedilen elçi, Papa III. Calixtus elçilerinden Lodovico de Bologna'dır.

²⁹² Tellioglu, **Kommenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 132.

20.000 askerle katılım göstereceğini belirtmiştir. Toplamda, Anadolu ve Bursa çevresine 50.000 askerle saldırabileceklerini belirten Kral David, Burgondia dukasının da Macaristan üzerinden saldırdığı takdirde Osmanlı'nın iki ateş arasında kalacağını belirtmiştir. Böyle bir girişime, destek verilirse kendisinin de Kudüs'ün ele geçirilmesinde yardımcın olacağını taahhüt etmiştir. Ayrıca İsfendiyaroğulları, Karamanoğulları, Çerkes ve Osetlerin de bu ittifaka katılmasıyla güçlerinin artacağını da ifade etmiştir.²⁹³

Kral David, Burgondia dukasına gönderdiği mektupla çevredeki Hristiyan unsurların ve Osmanlı karşıtı Türk beyliklerinin katılımı ile önemli bir güç ortaya çıkacağını belirtmiştir. Bu ittifaka, ne kadar ihtiyacı olduğu ve Hristiyanların desteğinin gerektiği gönderdiği mektuptaki ifadelerden anlaşılmaktadır. Kendisinden önce gelen kralların aksine Kral David, Haçlı ittifakına katılma yönündeki isteğini belirtmiş, Osmanlı'nın kendini yok etmesi ihtimaline karşı destek istediğini ön şart olarak belirtmiştir. David'in bu çabası, bölgedeki diğer Hristiyan topluluklar ve Müslüman topluluklar içerisinde bu ittifaka en çok ihtiyacı olanın Trabzon'daki Rum devleti olduğunun bir göstergesidir. Katolik dünyası, Kral David'in öne sürdüğü ittifaktaki en önemli unsurun Akkoyunlular olduğunun farkındadır.²⁹⁴

Kral David, bir taraftan Burgondia dukalığı ve Papalık ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışırken diğer taraftan samimiyetini ispatlamak adına somut adımlar atmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 1460 yılında Floransalılara topraklarında serbest ticaret yapması için imtiyazlar sağlamıştır. Floransalılara ticaret merkezi kurma ve konsolosluk açma hakkı vermesinin yanında ithal edecekleri mallardan sadece yüzde 2 vergi alınacağını içeren bir ferman yayınlamıştır.²⁹⁵

Kral David'in bu faaliyetleri, 1460 yılının sonlarına kadar devam etmiştir. Yarım asırdan uzun bir süredir ihmal edilen konularla ilgilenmiş, bir yandan çevresindekilerle müttefik olma yoluna giderken diğer taraftan daha önceki dönemlerde sıcak bakılmayan Katolik dünyası ile diplomatik ilişkilerini güçlendirmiştir. David'in bu çabaları şehir devleti haline gelmiş devletini yok

²⁹³ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 133.

²⁹⁴ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 134.

²⁹⁵ Şerafettin Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, Metis yay, İstanbul, 1990, s. 89.

olmaktan kurtarmaya çalışan bir kralın son hamleleriydi. Çünkü bu çabaları neticelenmeden, ilerleyen yıllarda sadece kendi krallığının değil bütün Karadeniz'in siyasi yapısını değiştiren Osmanlı etkisi görülecekti.²⁹⁶

Kral David ayrıca Akkoyunlularla olan ilişkisini daha da güçlendirmek amacıyla yeğeni Katherina'nın Uzun Hasan ile evlenmesinden sonra, Akkoyunlulardan Osmanlı Devleti'ne ödedikleri haracın sona erdirilmesi için talepte bulunmuştur. Bunun üzerine, İstanbul'a heyet gönderen Akkoyunlular, Fatih Sultan Mehmed'den haracın kaldırılmasını talep etmiştir. Fatih Sultan Mehmed bu talebi şiddetle reddederek, elçileri geri göndermiştir.

Yine Kral David (1459-1461) döneminde, Karamanoğulları beyliğinin Osmanlı Devletinden korktuğu ve bu korku yüzünden müttefik aradığı bilinmektedir. Bu beylikler, Akkoyunlular aracılığı ile Trabzon'daki Rum devleti ile ilişki kurmaya çalışarak, hem Osmanlı tehlikesini ortadan kaldırmayı hem de Trabzon Rum Krallığı'nın papalık ve Hristiyan dünyası ile olan iyi ilişkilerini kullanabilmeyi ümit etmiştir.

Ayrıca bu dönemde, Gürcü prensleri de Trabzon'daki Rum devleti ile işbirliğine girmeyi düşünmüştür. Bunun en önemli nedeni, Osmanlı Devleti'nin olası bir Trabzon seferinden sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünmeleridir.

3.5.3 Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon Seferi ve Trabzon Rum Krallığı'nın yıkılışı.

David, Katolik dünyası ile ilişkilerini ilerletme çabasıdayken Akkoyunlu hükümdarı, Fatih Sultan Mehmed'e bir heyet göndererek Trabzon'u korumak adına çabalamaktaydı. Akkoyunluların kaynaklarında, Trabzon'a dokunulmasının istenmediği açık bir şekilde yazılmaktadır.²⁹⁷ Osmanlı kaynaklarında ise konunun detayları da yer almaktadır.²⁹⁸ Uzun Hasan'ın, gönderdiği heyette yer alan yeğeni Murad Bey, Trabzon'dan alınan verginin kaldırılmasını istemiş, fakat Fatih bu teklifi kabul etmemiştir. Bizans kaynaklarında ise Trabzon Rum Krallığı'nın Kralı David'in, Osmanlı'ya karşı kurmaya çalıştığı ittifak ve Uzun Hasan'la birlikte hareket etmesi Fatih'in

²⁹⁶ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 135.

²⁹⁷ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 693.

²⁹⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 693.

Trabzon'daki Rum devleti hakimiyetini sona erdirme isteğinin temel sebebi, olduğu belirtilmektedir. David, bu hareketlere girişmeyip vergisini ödemeye devam etseydi Osmanlı hükümdarının Trabzon'a yönelmek gibi bir düşüncesi olmayacaktı. Fakat bu gelişmelerden sonra Akkoyunlular, Trabzon'un hamisi gibi hareket ederken Osmanlı hükümdarı üçüncü taraflarla muhatap olmayacağını ve Trabzon'daki Rum devletiyle ilişkilerine aynı şekilde devam edeceğini göstermiştir. Ayrıca, Rumeli Hisarı'nın ikmal ile boğazdan geçiş yapacak gemilere vergi ödeme şartıyla izin verilecek, aksini gerçekleştiren gemilerin batırılma emri verilerek Trabzon'a yardım ulaşması engellenecekti.²⁹⁹

Osmanlılar ile Akkoyunluların Trabzon meselesinde karşı karşıya gelmesi İran ve Türkiye'de yer alan Türk siyasi oluşumları arasındaki çekişmenin bir göstergesidir. Ankara Savaşı'ndan sonra, Osmanlı'nın Fetret Devrine girmesiyle ortaya çıkan durumda kendini Doğu Anadolu'daki Türklerin temsilcisi olarak gören Akkoyunlular Trabzon'u bir rekabet aracı olarak görmekteydi. Osmanlı'ya gönderdiği elçilerden olumlu sonuç alamayan, Uzun Hasan'ın Koyulhisar'a sefere çıkması Osmanlı'nın yayılmaya çalıştığı alanın kendi nüfuz alanı içinde olduğunu kabul ettiğinin bir göstergesidir. Osmanlı sultanı ise Karadeniz ve Kafkasya üzerinde egemenlik sağlamak isterken karşısında en önemli unsur olarak Trabzon'daki Rum devleti'ni görmekteydi. Çünkü, Fatih bölgeye giderken, Uzun Hasan'ın Koyulhisar seferini gerekçe göstermiş, böylece Trabzon'u fethetmenin yanında Akkoyunluların bölgedeki faaliyetlerine de izin vermeyeceğini göstermiştir.³⁰⁰

Akkoyunluların, Koyulhisar'a başlattığı saldırının ardından Osmanlı sultanı egemenlik kurmaya çalıştığı bölgeye doğru kapsamlı bir sefere çıkmıştır. Koyulhisar'da başlayan bu hareketin görünen sebebidir. İlk olarak, İsfendiyaroğulları üzerine giden Osmanlı ordusu Amasra, Kastamonu ve Sinop'u savaşımadan ele geçirmiştir. Böylece, David'in ittifak kurmayı düşündüğü unsurlardan biri ortadan kaldırılmış, İstanbul gibi güçlü surlara sahip

²⁹⁹ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 136.

³⁰⁰ Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", **AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt 2, sayı 2-3, 1964, ss. 67-81, bkz. s. 77-78.

olan Amasra ele geçirilmiştir. Osmanlı'nın bu özellikte ele geçirmesi gereken tek yer olarak Trabzon kalmıştı.³⁰¹

Sinop'u alarak İsfendiyoğulları Beyliği'ne son veren Fatih, Sivas güzergahından, Koyulhisar'a doğru ilerlemiştir. Buradaki amaç, Trabzon'a gitmeden önce Akkoyunluları devre dışı bırakmaktır. Gedik Ahmet Paşa,³⁰² Koyulhisar'ı ele geçirdiğinde Fatih de Mahmut Paşa ile Akkoyunluların üzerine yürümüştür. Osmanlı ordusu Mardin'e kadar ilerlemiş ve böylece Akkoyunluların Trabzon'u koruma girişimi boşa çıkarılmıştır. Uzun Hasan savaşı göze alamayarak geri çekilmiş ve Trabzon'daki Rum devleti Kralı David, Osmanlı karşısında tek başına kalmıştır.³⁰³

Koyulhisar'ın ele geçirilmesinden sonra, Osmanlı ordusu Erzincan'a ilerleyerek burayı da ele geçirmiştir. Koyulhisar'ı alarak, Osmanlı'ya gözdağı vermeye çalışan Uzun Hasan bu gelişmelerden sonra, annesi Sara Hatun'u³⁰⁴ elçi olarak, Osmanlıya yollamıştır. Fatih'in huzuruna çıkan, Sara Hatun Trabzon'un alınmamasını istemiş, Fatih ise ona 'Ana' diyerek hitap edip, bu isteğine olumsuz cevap vermiştir. Bu görüşmenin ardından, Fatih 28 Temmuz'da Bayburt'a ulaşmıştır.³⁰⁵

Osmanlı ordusu Bayburt'a ulaşınca kuvvetleri ikiye ayrılmış, ordunun iki kolu da Bayburt'u aşp Trabzon'a doğru hareket etmiştir. Bu hareket sırasında, Mahmut Paşa'nın yanında Tursun Bey³⁰⁶, Fatih'in yanında ise Konstantin Mihailoviç³⁰⁷ yer almıştır.³⁰⁸

Mihailoviç, Fatih komutasındaki ordunun Trabzon'a ilerlerken Trabzon'daki Rum devletine bağlı birlikler tarafından engellenmeye çalışıldığını, sıkıntılar

³⁰¹ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 137.

³⁰² Gedik Ahmet Paşa: Fatih Sultan Mehmet Döneminde sadrazamlık (1474-1476), yapmış önemli devlet bir adamıdır.

³⁰³ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 137.

³⁰⁴ Sara Hatun:Ak Koyunlu Devletinin (1378-1508), en önemli Hükümdarlarından biri olan Uzun Hasan'ın annesidir. Tarihte

³⁰⁵ Fahrettin Kırzioğlu, "1461 Turabuzon Fethi Sırasında Fatih sultan Mehmed'in Yaya Aştığı Bulgar Dağı Neresidir?", **VI. Türk Tarih Kongresi (Ankara 20-26 Ekim 1961) Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara, 1967, ss. 322-329, bkz, s. 322-328.

³⁰⁶ Tursun Bey:1420 'de Bursa'da doğan ve tarihte Tur'i Sina olarak da bilinen Fatih döneminin önemli bürokratlarından biridir.

³⁰⁷ Konstantin Mihailoviç (1430-1501), Osmanlı İmparatorluğunun Yeniçeri Ordusunda görev yapan bir Sırp askeridir aynı zamanda görev yaptığı dönemde "Yeniçeri Hatıraları" adlı bir eserde kaleme alarak Osmanlı ordusu hakkında birtakım bilgiler vermiştir.

³⁰⁸ Kırzioğlu, a.g.m., s. 322-328.

çıkıldığını fakat başarılı olamadıklarını belirtmiştir. Ayrıca, askerlerin gıdalarının tükenmesi, zorlu arazi şartları ve atların beline kadar gelen çamurlu yollar da Osmanlı ordusunu zorlamıştır. Daha önce bölgenin coğrafi şartlarını düşünerek yanına 800 deve alan Fatih, arabalar ilerlemekte güçlük çekince yükleri deveye aktarmış, arabaları ise yakmıştır. Bu zorluklara rağmen ordu Maçka'ya doğru yürümüş, Fatih 2000 askerlik öncü kuvvetini şehre yollamıştır. Bu öncü kuvvetler, Trabzon'daki Rum devleti kuvvetleri tarafından kılıçtan geçirilmiştir. Osmanlı kuşatmaya başladığında 150 gemilik donanma da Trabzon'u çevirmiştir. Oldukça çetin geçen 6 haftanın sonunda Trabzon fethedilmiş ve David Edirne'ye gönderilmiştir.³⁰⁹

Fatih'in, Trabzon'a ilerlemesi esnasında Uzun Hasan'ın, annesi Sara Hatun her fırsatta onu caydırmaya çalışmıştır. Ordu her güçlkle karşılaştığında, Trabzon için bu kadar zahmete değmeyeceğini söyleyen Sara Hatun, Trabzon'a ulaşıldığında ise buraların gelininin toprağı olduğunu ve bağışlanmasını istemiştir. Fatih ise, burada yapılanın İslam ümmeti için olduğunu belirterek şehri ele geçirmiştir.³¹⁰

Tursun Bey'in kayıtlarında ise, Mahmut Paşa idaresindeki ordunun Trabzon'a daha erken ulaştığını belirtilmiş, David'in hisar içinde savunmaya devam ettiği fakat Fatih de şehre ulaştığında yakınları ve kendinin canının bağışlanması şartıyla teslim olduğu aktarılmıştır. Fatih de David'i şanına yakışır bir şekilde, İstanbul'a göndererek şehre yöneticiler atadıktan sonra, Tokat üzerinden başkente dönmüştür.³¹¹

Osmanlı sultanı, Trabzon'dan ayrılırken kentteki Rum yoğunluğunu azaltmayı da ihmal etmemiştir. Şehir halkı üç kısma ayrılmış, ilk kısım Osmanlı sultanı ve paşalara hizmet için ayrılmış, ikinci kısım kentten uzaklaştırılmış, üçüncü kısım ise sur dışına dağınık bir şekilde yerleştirilmiştir.³¹²

Osmanlı kaynaklarında, Trabzon'un fethi ile ilgili net bilgiler bulunmasına rağmen şehrin tam olarak hangi gün fethedildiği bilinmemektedir. Yine de

³⁰⁹ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 139.

³¹⁰ Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 139.

³¹¹ Kenan İnan, "Trabzon'un Fethi", **Trabzon Tarihi Sempozyum Bildiriler 6-8 Kasım 1999**, s. 141-151.

³¹² Tellioglu, **Komnenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 140.

Tursun Bey ve Mihailoviç'e ait kaynaklar incelendiğinde, işaret edilen tarih 14 ya da 15 Ağustos'a denk gelmektedir.³¹³

Mahmut Paşa ile Trabzon'daki Rum devleti heyeti arasındaki müzakerelerin süresi de bazı sorular ortaya çıkarmaktadır. Birçok tarihçi müzakerelerin 1 günde bitmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır. Trabzon'a ulaşan donanmanın şehri 1 aydan uzun bir süre kuşattığı göz önüne alındığında Mahmut Paşa'nın, David ile müzakerelere başlaması daha ileri tarihlere denk gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, David'in Ağustos sonu ya da Eylül başında teslim olma ihtimali de vardır. Ancak Kritovulos,³¹⁴ Kral David'in, donanma kuşatması sebebiyle ağır kayıplar verdiği ve Mahmud Paşa şehre ulaşır ulaşmaz elçi göndererek teslim olma isteğini bildirdiğini ve 1 gün sonra Fatih şehre gelince ise teslim olduğunu söylemiştir.³¹⁵

Trabzon Rum Krallığı'nın, Doğu Karadeniz'deki hakimiyetinin sona ermesi ile ilgili tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Fakat, şehrin hangi şartlar altında teslim edildiği ile ilgili görüş birliğine varılmıştır. Kaynaklara göre Kral David'e ailesine ve hazinesine dokunulmayacağını garantisi verildikten sonra şehir teslim alınmıştır. Kral David ve ailesi ilk olarak İstanbul'a getirilmiş fakat burada geçici olarak ikamet etmişlerdir. Yapılan anlaşma sonucu Kral David, kendisine tımar olarak verilen Serez'e³¹⁶ gönderilmiştir.³¹⁷

³¹³ Hanefi Bostan, **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002, s. 7.

³¹⁴ Mihail Kritovulos olarak da bilinen ve Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşanan siyasi ve sosyal olaylar ile ilgili eserler kaleme alan Bizans tarihçisidir.

³¹⁵ Tellioglu, **Kommenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 140.

³¹⁶ Serez ili, Yunanistan'a ait idari bir bölge olarak da bilinen Orta Makedonya'da yer alır Bizans'ın önemli kentlerinden olan bu bölge 1383 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından ele geçirilerek sancak haline getirilmiştir.

³¹⁷ Tellioglu, **Kommenosların Trabzon Hakimiyeti**, s. 142.

4. SONUÇ

1204 yılında Latinlerin, İstanbul'da hakimiyeti sağlaması ile birlikte Bizans İmparatorluğu yıkılmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun yıkılması ile beraber Latin İmparatorluğu İstanbul ve çevresini kontrol altına almış, bununla beraber bölgede çok sayıda çeşitli büyüklükte devletler kurulmuştur.

Trabzon'da kurulan Trabzon'daki Rum devleti de bu devletlerden biridir. Komnenoslar kendilerini, Bizans İmparatorluğu'nun varisi olarak gördüğünden Trabzon'daki Rum devleti İmparatorları Bizans geleneklerini taşıma amacı gütmektedir. Fakat, İznik'te devlet kuran Laskarisler ve sonrasında İstanbul'u tekrar ele geçirecek olan Palaiologoslar, Komnenosları Bizans'ın varisi olarak görmemiştir. Trabzon'daki Rum devleti, kurulduğu coğrafya ve siyasi sebeplerden dolayı, Bizans'ın merkezi olan İstanbul'dan uzak kalmışlardır. Bu sıkıntıya rağmen, Trabzon'daki Rum devleti 257 yıl süresince, bütün siyasi tehditlere rağmen var olmaya devam etmiştir. Yine bulunduğu coğrafya sebebiyle, Trabzon'daki Rum devleti Türk devletleriyle sürekli sıkı ilişki içerisinde olmuştur. Türklerle hem ittifak kurmuş hem de Türk tehlikesini sürekli hissetmişlerdir. Sinop'u, Selçuklulara terk etmek zorunda kalmaları Trabzon Rum Krallığı'nın İstanbul'u alarak, Bizans'ı yeniden canlandırma düşüncesini suya düşürmüştür.

Moğolların, Anadolu'ya gelmesi ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi birliği ortadan kalkmıştır. Trabzon'daki Rum devleti, bu durumdan istifade ederek güçlenmek istemiştir. Ancak Moğollar, kısa sürede Anadolu'daki kontrolünü kaybetmiş ve Trabzon Rum Krallığı'nın çevresinde çok sayıda Türk Beyliği kurulmuştur. Bu durum, devleti yeni siyasi politikalar belirlemek zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla, Trabzon Rum Krallığı'nın dış politikası hep Türkler üzerine olmuştur.

Trabzon'daki Rum devleti bazen Türkler ile mücadele etmiş, bazen de ittifak kurmuştur. Bu durum, varlıklarını devam ettirme çabalarının göstergesidir. Moğol istilası sonrasında Anadolu'nun tüm bölgelerinde kurulan Türk

Beylikleri Trabzon'daki Rum Devleti'ni Trabzon Kalesi ve etrafındaki küçük bir alan içinde varlığını devam ettirmek zorunda bırakmıştır.

Trabzon şehri tarihi süreç boyunca siyasi mücadelelerde etkin olmak gibi bir gaye gütmemiştir. Komnenoslar tarafından, Trabzon'daki Rum devleti kurulana kadar şehirde yaşamış olan bütün halklar tarafından devam ettirilmiştir. Şehrin çevresinde yaşanan gelişmeler sebebiyle, oluşmaları saymazsak doğrudan Trabzon'da gerçekleşen bir siyasi çekişme bulunmamaktadır. Şehir genel olarak, siyasi karışıklık durumlarında tarafsız kalmayı tercih etmiş, zaman zaman da güçlü olanın yanında durmuştur. Roma İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu dönemlerine bakıldığında zaman, Trabzon şehrinin bu büyük devletlerin hakimiyeti konusunda itirazının olmadığı görülmektedir. Bu durumun sebebi, şehrin ticaret merkezi olma özelliğini devam ettirme niyetidir. Roma İmparatorluğu döneminde, Trabzon'a serbest şehir unvanı verilmiştir. Şehir o dönemde içinde bulunduğu refah ve medeniyet çizgisini korumaya devam ettiği için herhangi bir bağımsızlık çabası olmamıştır. Bu durum, Bizans İmparatorluğu döneminde de devam etmiş, şehri yöneten valiler dönem dönem bağımsız hareket etmeye devam etmiştir. Bu durumun en önemli sebebi, şehrin bulunduğu coğrafi konumdur. Bizans İmparatorluğu döneminde, Trabzon'a askeri bir kimlik kazandırılarak doğu sınırlarında önemli bir güç oluşturulmuştur.

Daha sonra şehre egemen olan Komnenoslar ise, tam tersi bir politika izlemiştir. Siyasi olarak ön plana çıkmaya çalışsa da bölgedeki konumuna bakıldığında, imparatorluk sıfatı alması mantıklı gelmemektedir çünkü bu devlet asla çevresini etki altına alacak bir siyasi güce ulaşmamıştır. Bununla birlikte, bu devlet Bizans siyasi etkisi altında kalmıştır. Trabzon idaresi, Bizans'a hizmet edecek yöneticiler yerleştirilmesi isteği nedeniyle sürekli müdahale altında kalmıştır. Bunun için, şehrin önde gelen ailelerini yanında tutmaya çalışmıştır.

Trabzon'daki Rum devleti, varlığını devam ettirme gayesiyle Akkoyunlular ve Bizans ile akrabalık ilişkilerine yönelmiştir. Bununla birlikte, varlığını sürdürdüğü dönemde vergi vererek varlığını Fatih Sultan Mehmet dönemine, kadar sürdürmeyi başarmıştır. Akrabalık ilişkileri kurulması Trabzon üzerinde adeta bir kalkan görevi görmüştür. Trabzon Rum Krallığı'nın de ana politikası çevredeki siyasi teşekküllerle çatışmaktan uzak durmak üzere kurulmuştur.

Bunun sebebi de Ceneviz ve Venedik şehirleri gibi Trabzon'un da önemli bir ticaret limanı olmasıdır. Aksi bir politika ile ticaretin sürdürülmesi mümkün olmayacaktı.

Osmanlı Devleti'nin, İstanbul'u topraklarına katması ile beraber Trabzon'daki Rum devleti çevresindeki siyasi teşekküllerle, işbirliği kurma çabasına girmiştir. Fakat, devletin son dönemlerinde bu siyasetten vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Osmanlı Devleti'nin, gücünün artması Trabzon için büyük tehdit olmuştur. Bu sebeple, kendilerini Bizans varisi olarak gördüklerinden Hristiyan dünyasından yardım arayışına girmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin, Trabzon'a düzenlediği seferle de bu umutları boşa çıkmıştır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Alan, H.** (2007). **Bozkırdan Cennet Bahçesine: Timurlular 1360-1506**, Ötüken Neşriyat A. Ş. İstanbul.
- Arrianus,** (2005). **Arrianus'un Karadeniz Seyahati**, Çev. Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul,
- Ascherson, N.** (2001). **Karadeniz**, Çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aygün, A.** (2005). **Trabzon'da Ticaret**, Trabzon, Serander Yayınları.
- Bijişkyan, M.** (1998). **Pontos Tarihi (Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz)**, Çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul, Çiviyazıları Yayınevi.
- Bilgin, M.** (2007). **Doğu Karadeniz**, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Bilgin, M.** (1990). **Sürmene Tarihi**, İstanbul.
- Bilgin, M.** (2007). **Doğu Karadeniz Tarih Kültür İnsan**, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Bostan, H.** (2002). **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal Ve İktisadi Hayat**, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- De Clavijo, R. G.** (1993). **Anadolu, Orta Asya Ve Timur**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, Ses Yayınları.
- Dilcimen, K.** (1940). **Canik Beyleri**, Samsun, Halkevi Yayınları.
- Fallmerayer, J. P.** (2011). **Trabzon Rum İmparatorluğunun Tarihi**, Çev. Ahmet Cevat Eren, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Hahanov,** (2004). **Panaret'in Trabzon Tarihi**, Çev. Dr. Enver Uzun, Trabzon, Eser Ofset.
- Hinz, W.** (1992). **Uzun Hasan Ve Şeyh Cüneyd**, Çev. Tefvik Bıyıklıoğlu, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Karagöz, İ.** (1998). **Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı**, Trabzon, Derya Kitapevi.
- Karpov, S. P.** (2016). **Trabzon İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Enver Uzun, Trabzon, Kültür Bilimleri Akademisi.
- Keçiş, M.** (2013). **Trabzon Rum İmparatorluğu Ve Türkler (1204-1404)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Ksenophon,** (2014). **Anabasis Onbinlerin Dönüşü**, Çev. Sinem Ceviz, İstanbul, Parola Yayınları.
- Kırzioğlu, F.** (1992). **Yukarı Kür Ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Miller, W.** (2007). **Son Trabzon İmparatorluğu**, Çev. Nurettin Süleymangil, İstanbul, Heyamola Yayınları.
- Ostrogorsky, G.** (1986). **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan, Ankara, Türk Tarih Kurum.
- Öztürk, T.** (2011). **Osmanlıların Kuzey Ve Doğu Seferlerinde Savaş Ve Trabzon**, Trabzon, Serander Yayınları.

- Runciman, S.** (1999). **Konstantinopolis Düştü**, Çev. Derin Türkömer, İstanbul, Doğan Kitapçılık.
- Tellioğlu, İ.** (2009). **Kommenosların Karadeniz Hakimiyeti Trabzon'daki Rum Devleti**, Trabzon, Serander Yayınları.
- Tihrani, E.B.** (2001). **Kitab-ı Diyarbekriyye**, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Turan, O.** (1993). **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Ötüken Neşriyat Aş.
- Turan, Ş.** (1990). **Türkiye-İtalya İlişkileri**, İstanbul, Metis Yayınları.
- Uspenski, F. I.** (2003). **Trabzon Tarihi (Kuruluşundan Fethine Kadar)**, Çev. Enver Uzun, Ofset Matbaacılık.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (1983). **Osmanlı Tarihi**, Cilt 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Yazır, H.E. M.** (2013). **Kur'an-ı Kerim Ve Meali**, İstanbul, Aktif Dağıtım.

Makaleler

- Ak. M.** (1997), "Aşık Mehmed'e Göre Memleketi Trabzon Ve Havalisi", **Bir Tutkudur Trabzon**, Haz. İ. Gündag Kayaoğlu, Öner Ciravoğlu, Cüneyt Akalın, YKB Yayınları, İstanbul, Ss.181-206.
- Aslan, İ.** (2017). "Doğu Karadeniz'de Moğol Hakimiyeti", **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 3, Ss.605-608.
- Baykal, B. S.** (1957). "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kati Mücadeleye Hazırlıkları Ve Osmanlı Akkoyunlu Harbinin Başlaması". **Belleten**, Cilt 21, Sayı 82, Ss.261-300.
- Baykal, B. S.** (1964). "Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", **A.Ü.DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2-3, Ss.67-81.
- Berta, Arpad** (1998) "Kumanların Kökeni Macaristan'daki Kumanların Erken Tarihi", Çev. Emine Yılmaz, **Bir Türk Dünyası İncelemeleri**, S. 9-10, İstanbul, 1998, Ss.133-142.
- Bryer, A.** (2014). "Rumlar Ve Türkmenler: Karadeniz İstisnası", Çev. Sibel Dinçer – Murat Keçiş, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Cilt 16, Sayı 16, S.177-232. Bkz. Ss.217-220.
- Drews, R.M.** (1991). "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri" [The Earliest Greek Settlements On The Black Sea], Çev. Ömer Çapar, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 15, Sayı 26, Ss.303-327.
- Elizabeth, Z** , (2007). "Trabzon Ve Türkler (1352-1402)" [Trebizond And The Turks(1352-1402)], Çev. Murat Keçiş, **Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 22, Ss.221-241.
- İnan, K.** (2013). "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 14, Ss.71-84.
- Keçiş, M.** (2010). "Trabzon İmparatorluğu Ve Gürcistan" [L'empire De Trebizonde Et La Georgie], **Belleten**, Cilt 74, Sayı 271, Ss.906-925.
- Keçiş, M.** (2012). "Trabzon İmparatorluğu Tarihçisi Mikhael Panaretos Ve Eseri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Cilt 12, Sayı 12, Ss.25-38.
- Keçiş, M.** (2009). "Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 28, Sayı 46, Ss.143-162.
- Keçiş, M.** (2012). "Türkiye Selçuklularının 1223 Yılında Trabzon Üzerine Düzenledikleri Sefer Hakkında Yeni Bir Kaynak Ve Bazı Yeni

- Bilgiler”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 28, Ss.40-55.
- Korkmaz, A.** (2014) 11. Ve 14. Yüzyıllar Arasında Doğu Avrupa’da Bir Türk Kavmi: Kuman-Kıpçaklar, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2014.
- Kursanskis, M.** (2010). “Trabzon İmparatorluğu Ve Gürcistan” [L’empire De Trebizonde Et La Georgie], Çev. Murat Keçiş, **Belleten**, Cilt 74, Sayı 271, Ss. 906-925.
- Mersinli, C.** (1941).”Roma, Rum Kelimeleri” **Belleten**, Cilt 5, Sayı 17-18, Nisan, Ss.160-161
- Peker, K.** (1959). “Tarihi Trabzon (Yunan – Roma – Bizans – Komnen Ve Türk Devirleri)”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt 20, Sayı 379, Ss.1-15.
- Tellioğlu, İ.**(2015). Doğu Karadeniz Kıpçakları, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 48, 2015, Ss.59-78.
- Toumanoff, C.** (2017).“Gürcü Kraliçesi Tamar Ve Trabzon İmparatorluğu’nun Kurucusu Arasındaki İlişki Üzerine” [On The Relationship Between The Founder Of The Empire Of Trebizond And The Georgian Queen Tamar]. Çev. Murat Keçiş Ve Murat Hanar, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Cilt 11, Sayı 22, Ss.251-268.
- Yücel, Y.** (1985). “Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, **Belleten**, Cilt 49, Sayı 194, Ss.287-311.
- Vasiliev, A.** (2018). “Trabzon İmparatorluğu’nun Kuruluşu (1204-1222)” [The Foundation Of The Empire Of Trebizond (1204-1222)], Çev. Murat Keçiş Ve Murat Hanar, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Cilt 13, Sayı 25, Ss.263-296.
- Williams, K. J.** (1959). “A Genealogy Of The Grand Komnenoi Of Trebizond”. **Foundations**, Cilt 2, Sayı 3, 2007, Ss.171-189.

Ansiklopediler

- Tekindağ, Ş.** (1979). “Trabzon”, İslam Ansiklopedisi, XII/1 Cilt, S.460.

Elektronik Kaynaklar

- Url-1 “Malazgirt Savaşı”, <https://www.guncelakademi.com/fotograf-534-1-ilk-turk-beylikleri-nelerdir-.html>, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019)
- Url-2 “Trabzon’daki Rum Devleti”, <http://www.ansiklopedim.info/?p=4800>, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019)
- Url-3 “Trabzon’daki Rum Devleti”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon_İmparatorluğu, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019)
- Url-4 “Trabzon’daki Rum Devleti”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon_İmparatorluğu, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019)
- Url-5 “1402 Yılında Anadolu Ve Balkanlar”, <http://tarihvemedeniye.org/wp-content/uploads/2009/10/44harita-1402-tarihinde-anadolu-ve-balkanlar.jpg>, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019)
- Url-6 “Trabzon Rum İmparatorluğu”, <https://www.topragizbiz.com/blog/trabzon-impatorlugu-tzaniti-lazistan-kralligi-1204-1461-1157>, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019)

- Url-7 “Türkelli Beldesi Ve Yöresinin Kısa Tarihçesi”, [Http://Www.Turktores.Com/Viewtopic.Php?F=87&T=5435](http://Www.Turktores.Com/Viewtopic.Php?F=87&T=5435), (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019)
- Url-8 “Türk Tarihi Kısa Kronolojisi”, [Http://Www.Turkosfer.Com/Turk-Tarihi-Kisa-Kronolojisi/](http://Www.Turkosfer.Com/Turk-Tarihi-Kisa-Kronolojisi/), (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019)
- Url-9 “15. Yüzyılda Balkanlardaki Gelişmeler Nelerdir?”, [Http://Tarihedairyazilar.Blogspot.Com/2016/12/15-Yuzylda-Balkanlardaki-Gelismeler.Html](http://Tarihedairyazilar.Blogspot.Com/2016/12/15-Yuzylda-Balkanlardaki-Gelismeler.Html), (Erişim Tarihi: 25 Eylül 2019)

Tezler

- Öksüz, M.** (2004). “1746 – 1789 Tarihleri Arasında Trabzon’da Sosyal Ve Ekonomik Hayat”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keçiş, M.** (2009). “Trabzon Rum İmparatorluğu Ve Türkler (1204-1404) ” (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Diğer Kaynaklar

- Ak, M.** (2000). “İslam Coğrafyacılarına Göre Trabzon”, Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri, 6-8 Kasım 1998, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, S. 28-29.
- İnan, K.** (1999). “Trabzon’un Fethi”, Trabzon Tarihi Sempozyum Bildiriler, 6-8 Kasım 1999, Ss. 141-151.
- Kırzioğlu, F.** (1967). “1461 “Turabuzon” Fethi Sırasında Fatih Sultan Mehmed’in Yaya Aştığı Bulgar-Dağı Neresidir?”, **Vı. Türk Tarih Kongresi (Ankara 20-26 Ekim 1961) Kongreye Sunulan Bildiriler.** Ankara, Türk Tarih Kurumu
- Yılmazçelik, İ.** (1999). “Xvııı. Yüzyılda Trabzon’un Sosyal Durumu”, Trabzon Tarihi Sempozyumu, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : ŞENAY BAŞKAN

Doğum Tarihi ve Yeri: 20.11.1992

E-posta :

Öğrenim Durumu

Yüksek Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi
: TARİH 2018-2020

Lisans: : Gümüşhane Üniversitesi
Tarih 2013-2017

Pedagojik Formasyon: Karadeniz Teknik Üniversitesi 2017-2018

Lise: : Trabzon-Tonya –İskenderli Çok Programlı Anadolu Lisesi

Mesleki Deneyim

İstanbul/Avrupa Yakası/Küçükçekmece : Atakent İmkb Teknik Ve Endüstri
Meslek Lisesi (Tarih öğretmenliği)

Trabzon: Yavuz Sultan Selim Anadolu Lisesi (Tarih Öğretmenliği)